

ANTONII

POSSEVINI MANTVANI

SOCIETATIS IESV

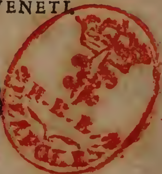
CVLTVRA INGENIORVM.

Examen ingeniorum Ioannis Huartis expenditur.

Septima editio recognita & nunc primum in Germania ſeparatim emiſſa in gratiam *Nobilium Academiarum Germaniæ atq; Poloniæ, &c.*

Acceſſit hac poſtrema editione vera narratio Fruticis, Florum & Fructuum nouiſſimè in Occidentalibus Indijs naſcentium EVGENII PETRELLI VENETI.

COLONIAE AGRIPPINAE,
Apud Ioannem Gymnicum ſub Monocerote. M. DC. X.
Conceſſu Superiorum.

AETERNAE MEMORIAE TSANISLAI KARNKOVII,

DVM VIVERET, ARCHIEPIscopi Gnesnensis, Regni Poloniæ Primatis.

QVI

M*AIORVM suorum Pace, Belloq; præstātium imaginibus proprias & insignes dotes, Prudentiam, Doctrinam, Pietatem, Zelum adiungens, multis honorum gradibus ad summam dignitatem, atque amplitudinem ascendit.*

QVI

Referendarius, ac supremus Regni Secretarius annos duodecim fidissimam SIGISMVNDO AVGVSTO *huius nominis Secundo Regi, Poloniæq; Regno operam præstitit; Legatione interim ad* FERDINANDVM, ET MAXIMILIAMVM IMPP. *perfunctus, tandem grauissimo eiusdem Regis iudicio delectus Vuladislauiensis Episcopus à sancta Sede Apostolica est confirmatus.*

QVI

Post annos quatuordecim ad Archiepiscopatum Gnesnensem à STEPHANO BATOREO REGE *delatum, à Gregorio XIII. Pontif. Maxim. est euectus.*

QVI

Tribus post mortem SIGISMVNDI AVGVSTI *difficillimis Interregnis rempub. cõsilio, & authoritate iuuit.*

QVI

Catholicæ Religionis aduersus Hæreticos, Generalibus & Prouincialibus Regni Conuentibus vnà cũ alijs Episcopis vindex fuit, & assertor, vt Ecclesiasticæ disciplinæ vigor reuocaretur in Regnũ, & Sacrosancti Concilij Tridentini Decreta sic promulgarentur, vt etiam in rẽ conferrentur: Diuinaq; Officia, vt ad præscriptum S.R.E. peragerentur, magna pecuniæ summa ad eos omnes Codices excudẽdos impensa.

QVI

Collegiũ Societatis IESV *Calissij vnicũ augusto Tẽplo propagandæ Catholicæ fidei, ac Iuuentuti instruendæ ingenti sumptu excitauit, liberaliterq; dotatum sacra supellectile argentea instruxit: Ibidem ad alendos, & bonis Artibus imbuendos centum & amplius iuuenes ære proprio, censum perpetuũ comparauit: Domum ijs educandis à fundamẽtis erexit: Seminarium Diœcesanum instituit, ac reditus annuos illi attribuit.*

QVI

Gnesnæ Collegio Clericorũ à se instituto ad suam illam Metropolitanam Ecclesiam ornandam, Professoribusque qui sacras literas, & Ius Canonicũ profiteantur, census perpetuos addixit; vestesque sacras complures eidem Templo donauit.

QVI

Capitulorũ Vuladislauienſis, & Gneſnenſis Eccleſiarũ reditus ibidẽ Sacerdotaliũ Collegiorũ ac Scholarũ inſigni liberalitate auxit: Plures itẽ in Gneſnẽſi, & Vuladislauienſi Diœceſibus Ædes vetuſtate collapſas inſtaurans, in ijſdem, cẽſu attributo reſtituit, Pauperibus interim alendis nouos reditus adſcribẽs & veteres augens.

QVI

Licet octogenarius frequentes tamẽ adhuc ad Populũ conciones habebat: præclaraq; ingenij ſui poſteris Monimenta relinquens, quorũ in Apparatu Auctoris Sacro, qui nunc ſudat ſub prelo, perhonorifica mentio facta eſt, non ceſſauit vſque ad mortẽ de Dei Domini Eccleſia, deq; Repub. & Regno Poloniæ nobiliſsimo optimè mereri.

Eiuſdem

ARCHIEPISCOPI GNESNENSIS

Epiſtola ad Antonium Poſſeuinum Theologum Societatis Ieſu.

Admodum Reuerende in Chriſto Pater.

CVM nuper eſſem Caliſſij in Collegio quod nutu, arbitrio, & conſilio P. V. R. extruxi, & jam per Dei graitã ædificijs finem impono, accepi litteras P. V. R. amoris & beneuolentiæ pleniſſimas, quibus cum ſuum erga me veterem & antiquum amorem conteſtatur, tum hoc magis meum

erga se studiũ accẽdit. Senex seni cõgratulor; vtq; Dominus P. V. in his Sanctis pro Ecclesia Dei laborib. confirmet precor ex animo. Et quidẽ P. V. R. iudicio meo, iã censura Orbis vniuersi, beatitudinẽ, quę merito eidẽ debetur, assequuta est tot scriptis editis, & legationib. perfuncta. Ego quoq; laborũ meorũ maiorẽ fructũ capio. Oratoriũ illud, ꝙ suadebat P. V. in amplũ iam creuit Templũ: Pro humaniorib. litteris, tres cursus Philosophiæ habemus maxima studiosorũ frequẽtia. Post tot annorũ in Repub. labores, totũ me ad curã pastoralem, & studium Sacrarũ litterarum transtuli. Aliquot Synodos proximis diebus celebraui. Scripta quoq; mea, in quib. multũ laboraui, recolligo; & non pauca typis excudi mandaui. Vtinã apud R. P. V. iudicium eam habeant gratiam, atq; illius mihi Scripta semper fuerũt charissima; Quorum multa Opuscula R. D. Plaza meo mandato imprimi curauit. Seniculus iã octogenarius R. P. Posseuinũ à longe sequor. Quod reliquũ est amori antiquo R. P. V. & sanctis orationibus me commendo. Dat. Louicij 14. Nouemb. Anno Domini 1602.

R. P.

Studiosiss. & obseruan. Frater Stanislaus Karnkouuski Dei gratia Archiepiscopus Gnesnensis Legatus Natus Regni Poloniæ, Primas, primusq; Princeps, &c.

Manu propria.

INDEX CAPITVM huius Libri.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

CVLTVRA INGENIORVM.

Dignitas hominis, vnde & finis.

CAPVT I.

In pref. 1. lib. de falsa Relig.

MAGNO & excellenti ingenio viri (ait Lactantius) cùm se doctrinæ penitus dedidissent, quidquid laboris poterat impendi, contemptis omnibus & publicis & priuatis actionibus, ad inquirendæ veritatis studium contulerunt, existimantes multò esse præclarius, humanarum diuinarumque rerum inuestigare ac scire rationem, quàm aut struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere. Nam & abiecisse quosdam res familiares suas, & renuntiasse vniuersis voluptatibus constat, vt solam nudamque virtutem, nudi expeditique sequerentur; tantumque apud eos virtutis nomen & auctoritas valuit, vt in ipsa summi boni præmium esse iudicarent. Et hæc quidem illi. Quibus si lux splendidior, qualis à Dei Filio deinceps emicuit, illuxisset, ij postremum in virtute finem haud collocassent: quinetiam certò sibi persuasissent, per eamdem altius esse ascendendum, parandosque

FINIS HOMINIS.

ani-

animos ad gratiam illam excipiendam, qua mentes cum Deo iunguntur, qui est Omne Bonvm, atque verissimus finis.

At certè naturam hominis sic (vt loquar cum scholis) eleuatam Deus esse voluit, duas vt res semper appeteret, Religionem, Et Sapientiam; quæ dum simul cohærerent, solidam parerent veritatem, partam custodirent, custoditam in cœlum vnà cum animis eueherent. Tum verò hi gustarent plenissimè quãtoperè, hoc est supra omnem modum ab æterni illius conuiuij vbertate micæ hæ superarentur, quæ inde ad nos decidissent. Quò ne cui aditus intercluderetur, frustra ve hæc tanta & tam honesta cupiditas indita fuisset, effecit, nullo vt sæculo deessent ipsi quoque Ethnici, qui sapientiores haberẽtur; qui eodem omnes sensu non solum de munere hoc, deque disciplinarũ prçstãtia testimonium ferrent, verùm etiam, cùm ad eas sese natos intelligerent, ad easdem equis velisque (vt est in prouerbio) contendere niterentur. Sic Cicero dignitatem Hominis considerans, hunc dixit, animal prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, præclaraque conditione generatum à supremo Deo, cum quo ait, primam homini rationis esse societatem. Alij verò appellarunt creaturarum Internuntiũ, superis familiarem, regem inferiorum, indaginem rationis, lumen intelligentiæ, inter-

Natvra hominis. *Ethnici.* *Cicer. 1. de leg.*

Perf. Dauid Psal. 1.

terpretationem Naturæ animal ſanctum, liberum, ſtabile, fluxui æui inſterſtitium, mũdi copulam & Hymenæum, ab Angelis paulò deminutum; cui ſtatus ab opifice Deo rectus cõceſſus ſit, vt mens eò ſpectet ac ratio, quò vultus ipſe collineat: cæteroquin poſitũ in mundi medio, vt commodius omnia circumſpiciens, omnium item rerum diſquirat cauſas, animuſque virtutibus excultus, atque in Deum rectà tendens, gloria & honore in perpetuas æternitates coronetur.

Homini à Deo Magiſtri traditi.

CAPVT II.

SENSVS IN CORPORE.

NEc verò diuina illa ſolertia ſatis habuit, ſi & iſtos ſciendi igniculos, ac reliqua mentibus inieciſſet, ni quoq; ſimul ſenſus patefeciſſet in corpore, per quos ſcientia permanaret ad animos. *Omnes* (ait Philoſophus) *homines natura ſcire deſiderant, atque huius ſignum eſt ipſe amor erga ſenſus: qui licet non adhibentur ad vſum, per ſe ipſi tamen diliguntur: in primis tamen qui per oculos fit, quo præ omnibus plurimæ nobis differentiæ rerum innoteſcunt.*

Ariſt. 1. Metaphyſ.

Sed & præter ſenſus, dator ille ſimplicis (ſed multiformis) ac quietæ ſapientiæ Deus condidit mundum; in quo tamquam ingenti volumine impreſſit atque expreſſit, vnde ipſa rerum magnitudo, motus, diſpoſitio, conſtantia, vtilitas, pulchrituho; temperatio, varietas in admirationem omnes raperet,

Mundus ngens volumen.

ret, atque oculus etiam rudium & ferorum hominum attolleret. Hi verò cùm nossent, non potuisse tanti effectionem operis, nisi à sublimissima prodijsse maiestate, hanc in Mundo quasi in eruditissima schola semper contemplarentur.

Addidit magistros tum aspectabiles, tum inuisibiles, qui nos in ea exercerent, & obuolutam in obscuro veritatem explicarent, Angelos primò, deinde Homines. Et illos quidem, quos cùm Diuinis (vt vocant) speciebus imbuisset, iam nulla ipsi ratiocinatione indigentes, nobis qui ratiocinatione atq; arte participamus, veritatis radios de cœlo micantes iacerent; ac qui illa in luce perenni continenter versantur, lumen haud extinguendum inter quantascumque tenebras præferrent. Videlicet Angelicæ illæ mentes, Deo & dante & mandante, cunctarum sublunarium rerum curam gerunt, earum præcipuè, quæ necessariæ nobis & vtiles sint. Quin & cœlestes orbes propterea circumagunt, & quæ natura dicuntur acquiri, hæc ijs administrantibus adipiscimur: cùm etiam pleraque nobis altiora munera à Deo impertiant, Promi videlicet & condi cœlestis penus; vnusque ipsorum vnicuique nostrum custos adiunctus, tamquam internuntius æterni Patris, & auferre satagit à nobis prauitatem nostram, & aduersus dæmones nos tutatur; ac quicquid agimus boni, hoc hilaris diui-

Angeli.

Galat.3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris.

Matth.11. *Luc.15.*

Collata igitur Adamo diues illa ſupellex manauit ad poſteros per familias patriacharum; per Prophetas, perq; veteres Hebræorum conſeſſus, à quibus vnius Dei cultus & doctrina ſarta tectaque diu ſeruata eſt. Excitati item in gentibus, ac potiſsimum in Græcia, viri prçſtantes, qui cũ naturę ductu, & aliquanta ex Oriente hauſta notitia, plura eruiſſent, hæc ſequentibus ſæculis commendarunt, quæ quidẽ etiãnum vigent; ea præcipue, à quibus ablegati ſunt errores, quos altius ebiberant, quòd religionẽ cum ſapientia non cõiunxiſſent. Atqui & ipſe veritatis ſplendor, qui è ſingulis rebus, tamquã veſtigijs & rimis, foras erumpit, Galenũ Chriſtianis infenſum adegit ad potentiã, ſapientiam, & bonitatem diuinam inclamandã, humani opificium corporis, & minutas quaſq; particulas ſcrutatũ. At altius Seneca, licet à Chriſtianis haud edoctus, ſed tamen à Chriſti latente lumine coactus, huiuſmodi pene verbis Lucillum alloquitur. Apud te eſt Deus, tecum eſt, in te eſt; manet in vnoquoq; noſtrum ſacer quidam ſpiritus, qui bona opera noſtra obſeruat, qui nobiſcum agit qua nos cum eo ratione agimus: nec ſane quiſquam ſine illo poteſt eſſe bonus. Et alibi: Admiratus es (ait) homines ire ad Deos: admirari potiùs debes Deũ venire ad homines, quoq; viciniùs eſt, vt in eis maneat, nec enim ſine ipſo aliquid eſt boni. Sed & Cicero diuinam

Patriarchæ. Prophetæ. Veterus Hebræorum Schola. Græci. Creatæ res omnes.

Galenus de vſu partium.

In epiſt. 14 ad Lucil.

Libr. 2. de nat. Deor. erga res omnes particulares prouidētiam teſtatus, quot & tot alij fecere, riuulos oſtendit haud exaruiſſe eius ſapientiæ, quæ in omnium ruit amplexus, qui eam concupiſcunt.

Scientia à Deo. CAPVT III.

VErùm enimuerò, vt ad antiquiores Patres reuertatur oratio, Salomon diſciplinas diuinitus immitti docens, quas & præter ordinem celerius atq; eminentius aliquorum animis Deus inſtillat, ſic

Sap. 7.

SAPIENTIAE DIVINAE VIS ADMIRABILIS.

„ inquit: Ipſe enim dedit mihi horum quæ „ ſunt, ſciētiam veram; vt ſciam diſpoſitio- „ nem orbis terrarū, & virtutes elemento- „ rum, initium & conſummationem & me- „ dietatem temporum, viciſſitudinum per- „ mutationes, & conſummationes tempo- „ rum, morum mutationes, & diuiſiones tē- „ porum, anni curſus, & ſtellarum diſpoſi- „ tiones, naturas animalium, & iras beſtia- „ rum, vim ventorum, & cogitationes ho- „ minum, differentias virgultorum, & vir- „ tutes radicum, & quæcumque ſunt abſcō- „ ſa & improuiſa didici: omnium enim arti- „ fex docuit me Sapientia: Eſt enim in illa „ ſpiritus intelligētiæ, ſanctus, vnicus, mul- „ tiplex, ſubtilis, diſertus, mobilis, incoin- „ quinatus, certus, ſuauis, amās bonum, acu- „ tus, qui nihil vetat benefacere, humanus, beni-

„ benignus, ſtabilis, certus, ſecurus, omnem
„ habens virtutem, omnia proſpiciēs; & qui
„ capiat omnes ſpiritus, intelligibilis, mun-
„ dus, ſubtilis. Omnibus enim mobilibus
„ mobilior eſt Sapientia: attingit autē vbiq;
„ propter ſuam mūditiem. Vapor eſt enim
„ virtutis Dei, & emanatio quædam eſt cla-
„ ritatis omnipotentis Dei ſyncera: & ideo
„ nihil inquinatum in eam incurrit. Can-
„ dor eſt enim lucis æternæ, & ſpeculum ſi-
„ ne macula Dei maieſtatis, & imago boni-
„ tatis illius. Et cùm ſit vna, omnia poteſt;
„ & in ſe permanens, omnia innouat, & per
„ nationes in animas ſanctas ſe transfert, a-
„ micos Dei, & Prophetas cōſtituit. Neminē
„ enim diligit Deus, niſi eum qui cum ſapiē
„ inhabitat. Eſt enim hæc ſpecioſior ſole, &
„ ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum,
„ luci comparata inuenitur prior. Illi enim
„ ſuccedit nox, ſapientiam autem non vin-
„ cit malitia. Hæc Salomon.

CHRISTVS nobis neceſſarius Magiſter.

Capvt IIII.

SEd neq; ſatis hoc fuit diuinæ erga nos charitati. Cùm enim Naturæ lumine nō omnia poſſint cōprehendi, illa præſertim, quibus æterna ſalus cōparatur, cuius rei in primis cauſâ homo cōditus, atq; ad ima- *Dominus Iesus. Catech. Rom. initio.*

imaginem & ſimilitudinem Dei creatus eſt; neceſſarius erat ſummus ille alius, quẽ Deus ipſe prædixerat daturũ ſe, doctorem iuſtitiæ in lucem gentium, vt eſſet ſalus eius vſq; ad extremum terræ: in quo Filio pleno gratiæ ac veritatis nouiſsimè locutus eſt nobis; quẽ etiam voce è cœlo delapſa à magnifica gloria, iuſsit vt omnes audirent, eiuſq; præceptis obtemperent. Nimirum (ait Lactantius) non eſt paſſus hominem Deus lumen ſapientiæ requirentem diutius oberrare, ac ſine vllo laboris effectu vagari per tenebras inextricabiles: quare aperuit oculos eius aliquando, & notionem veritatis munus ſuum fecit, vt & humanam ſapientiam nullam eſſe monſtraret, & erranti ac vago viam conſequendæ immortalitatis oſtenderet.

Eſa. 49. Ioan. 1. Hebr. 1. 2. Pet. 1. Præf. in li. de falſa Relig.

Deinde autem Dei Filius alios dedit Apoſtolos, alios prophetas, alios Paſtores, & Doctores, qui verbum vitæ annuntiarent, ne circumferremur, tamquam parruli fluctuantes omni vento doctrinæ, ſed firmo Fidei fundamento adhærẽtes coędificaremur in habitaculũ Dei, in ſpiritu ſancto. Eorum ſane magiſterio quanta eſſet auctoritas tribuenda, teſtatus eſt his verbis: Qui vos audit, me audit, quod poſtea planius fiet, cũ diuini verbi vim atq; efficacitatẽ attingemus.

APOSTOLI PROPHET. PASTORES. DOCTORES.

Epheſ. 4. Luc. 10. Lib. 2. c. 1. noſtræ Bib. ſelectæ.

Et ineunte quidem Eccleſia cum Synodi iam ab ipſis Apoſtolis, Spiritu ſancto miſſo de cœlis, cogi, & Chriſtianæ aperiri ſcholæ incipe-

inciperent, impleta eſt terra ſcientia Domini, apparuitq; magis quàm antea Deus docens vtilia, cuius ſapientia voce iam manifeſtiore in plateis, in foribus ciuitatis, in vijs & ſemitis clamaſſet. Itaq; & Idolis in Aegypto cadentibus, & gymnaſijs gentium mirantibus atque nutantibus, veræ ſunt Academiæ inſtitutæ, quibus eædem, quas diximus, inſeparabili nexu vindictæ, nec ſapientia eſſet inermis, nec; nuda Religio. Id quod ſi deguſtaſſet Cicero, multo rectius intellexiſſet, erepta iſtarum cognitione atq; ſcientia, tolli omnem rationem & vitæ degendæ, & rerũ agendarũ: multo autẽ iuſtius philoſophiam hanc, quàm quæ eius tempore tradebatur, nominaſſet vitæ ducem, virtutis indagatricem, expultricem vitiorum; quæ vrbes pepererit, diſsipatos homines in ſocietatem vitæ cõuocauerit; ex feris & agreſtibus reddiderit mites; domicilijs eos & coniugijs copulauerit; leges deniq; firmiſsimas inuenerit; ac magiſtra morum, & diſciplina virtutum fuerit.

Synodi Schol. Christianæ. *Iſai 48.* *Academiæ.* *Quæſt. Tuſcu. lib. 1. & 5.*

Academiæ inſtitutæ ad excolendum Hominem.

Capvt V.

AT quid, inquam, dixiſſet, ſi poſt aliquot ſæcula Pariſienſem vidiſſet Academiã, in qua cum Athenis collata, quæ tot ſectas philoſophorum inter ſeſe diſſectas

Pariſienſis Academia.

fouebant, virorum fuit cœtus excellētium, qui in vniuerſum orbem lumen inferentes, rerum humanarum ſcientiam cum diuina iū gebāt, idque non ad faſtum, aut decus, ſed vt omnes ad æternam illam Academiam deſtinarent, in qua ad celſiſſimos gradus promouerentur. neque verò homines in terris ſolum, in quandam ſocietatem cogerent, ſed ex terreſtri ciuitate, cœleſtem quoque alteram conderent; quam non tam politicis, quā diuinis legibus, quarum Deus ipſe fuerat lator, conſtabilirent.

ATHENIENSIVM GYMNASIA COMMVTATA IN MELIVS.

Act. 10.

Athenienſes quidem cùm Academia, Lyceo, Porticu gloriarētur; Paulo, & alijs, quos Chriſtus allegarat in Gētes, Quinam ſunt hi ſeminiuerbij, dixere, qui reſurrectionē mortuorum annuntiātes, prohibent nos, quo minus mortalitatem animorum, negationem diuinæ prouidentiæ, & creationis mundi, atque alia doceamus, quorum ab Epicuro, & alijs philoſophis heredes ſumus? Quonam iure ab Areopago Dionyſium, à cœtu fœminarum nobilium Damarin, & alios auertunt? At interim diuina ſtabat ſententia; quæ & antiquiſſimam veritatem reſtitui, ac veras decreuerat Academias inſtitui per ſapientes & ſacerdotes viros; quibus alios eſſet deinceps vſque ad conſummationem ſæculi ſuffecturus. ſic enim & Paulus diſcipulos relinquens Athenis, vidit non ita multò poſt, è cœlo ſegetem illam vberem, quæ tum è doctrina, tū è li-

è libris Iuſtini martyris, Chryſoſtomi, Gregoriorum, Theodoreti, Athenagoræ enata eſt, excreuiſſe ad frugem, ac cœlum ipſum Martyribus, Virginibus, Confeſſoribus, veriſſimis ſanè ducibus, quaſi ſplendidioribus ſideribus ornaſſe.

Eodem verò quo Athenæ tempore, Alexandria liberalium omnium artium ſcholas (ſed quibus denſiſſimi eſſent errores immixti) & Bibliothecas, in quibus ſeptingenta voluminum millia numerarentur, habebat, vt honoris nomine πόλις, hoc eſt, vrbs, quẽadmodum Athenæ ἄςυ, diceretur. Nam & dum bis Græcia bello arſiſſet, eò tamquam ad portum plerique omnes docti appulerãt. In eam igitur cùm Pantænus, Clemens, Origenes, Heraclas, & alij diuinas ac profanas literas callẽtes ingreſſi fuiſſent, & Catechiſtæ vocarentur, (quod hęc ſit præcipua ſcientiarum pars, quæ ad Chriſtianam doctrinam ſpectat) teterrimas ab Oriente tenebras depulerunt: quare & Baſilius illam vocat pulcherrimam vniuerſę doctrinę officinam. Ac quidem Pantænus antea Stoicæ philoſophiæ ſectator, ſentiens poſtea hanc, quidquid ſpecioſi præferret, ſine Chriſti ſapientia plus veneni, quàm antidoti continere, cùm aduerſus hæreticos acriter diſceptaſſet, atque ideo ad Indias miſſus, Brachmanas & Gymnoſophiſtas atque alios Philoſophos viciſſet, Alexandriam ad priſtinum officium redijt.

Strabo lib. 14.

ALEXANDRINA SCHOLA.

Alexandria olim cur pulcherrimæ vniuerſæ doctrinæ officinæ.

Pantænus.

EVROPÆ Academiæ aliquot.

Par ratio ſæculis ſuccedentibus eſt ſubſecuta; vt quocumque in loco celebriores Epiſcopatus fuiſſent excitati, ibidem aut ſcholæ, aut Academiæ nobiles inſtituerentur. Quin etiam Cœnobia Religioſorum hominum huic potiſsimum negotio ſe addixerunt. Et Gregorius Magnus Britannorum Gymnaſia tranſtuliſſe ad monaſteria ſcribitur, vt hæreſis Pelagiana, quæ tradebatur in ſcholis, extirparetur.

Gregorius magnus tranſtulit gymnaſia ad monaſteria.

ROMA.

Iam Romanæ Vrbis, quòd Religionis ac ſapientiæ primitias vnà cum Petro & Paulo Apoſtolis exceperat, imperium adeo firmatum eſt, vt ſceptra ſæcularium Regum ſeſe demiſerint ad pedes ſucceſſorũ vnius Piſcatoris; ferociores autẽ, ac quondam indomitæ gentes, ex Apoſtolica Sede leges, ritus, libros, Antiſtites ſummo cũ honore ſint amplexæ. Nec verò vllum Chriſtianis Monarchis diadema integrè traditũ è cœlo fuiſſe, iudicatum eſt, niſi à Chriſti Vicario in terris firmitatem quoq; ac robur aſſequeretur.

HISPANIA.

At & Hiſpania, quamuis ingentibus bellis atq; calamitatibus à Saracenis affecta fuiſſet, Fidem tamen ac dignitatem Diuini obſeruantia cultus, ac ſapientiæ ſtudio retinuit, aut recuperatam mirificè auxit. Salmantica, Complutum, Valleoletum, Granata, Hiſpalis, Corduba, Valentia, Ebora, Conimbrica, illuſtres habẽt Academias; cumq; eruditiſsimis hominibus, ac liberalibus ſtudijs affluant,

Marineus lib. 2. rerũ Hiſpanic.

affluant, splendidissimum Fidei ac disciplinarum, non solum ijs Regnis, verum etiam disiunctissimis ab orbe Christiano prouincijs lumen accenderunt: cumque Religiosas familias, tamquam subsidiarias copias, Deus huic operi tanto sustinendo identidem excitauerit, nemo est quin cernat, quam solida veritatis indagandæ vis Catholicis ac bene moratis gymnasijs constet, qua ingenia pascuntur, & ad iuge æternitatis conuiuium parantur.

Mundi Schola, quanta ad excolendum hominem.

Capvt VI.

Verum enimuero, vt hæc tanta præsidia sint; est tamen alia cœlestis Academia in qua vias suas Diuina sapientia docuit, atque etiamnum plenius exeunte iam Mundo indicat; verissimum vt sit, quod ex Domini ore prodijt, dicentis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Quas enim rerum perturbationes vbiq; cernimus, non sunt veræ turbæ ijs qui sapiunt, sed scholæ, quibus piorũ exercentur, impiorũ autem ab ignorãtia reuocantur ingenia. Quas vt semper patere intelligeremus, sępe nos scriptura, sępe qui de prouidentia Dei perutiles edidere labores, sæpissime verò nos docuit euentus rerum, quæ antiquitus acciderunt. Anne

Caelestis Academia. *Ioan. 5.*

prælectio vlla certior, aut ad veritatem assequendam liquidior esse potuit, quàm tot captiuitatibus & transmigrationibus afflicti Iudæi, per quos tamen quę videbatur ijs illata calamitas, ea sapiẽtię, iustitiæque Dei manifestandis operibus mirificè inseruiebat? Sesaci AEgyptio Regi traditi sunt illi, vt sciant (ait Deus) distantiã seruitutis meæ, & regni terrarũ. Ideo Deus (inquit Theodoretus) Allophylis Arcã quidem tradidit, populi iniquitatem arguens (nec enim oportebat legẽ propugnatorem suũ facere eos, qui legem palàm trangressi fuerãt) traditæ autem maiestatem tuetur, Allophylos docens, quod non Deum vicissent, sed hominum iniquitatem. Propterea Dagon quoq;, quem illi ceu Deũ adorabant (Idolũ verò hic erat mutũ, & omnis sensus expers) ante Arcam corruere facit, & eumdem cultoribus illius spectãdum exhibet, vt Allophyli discrimen discerent. Illi verò eumdem stolidè rursum erigunt; demum autem ipsum collapsum vident, & eum adorant; deinde magna amentia ducti, & discrimẽ videre nolẽtes, experientia magistra sapere didicerunt; & castigati, & ignorantiæ ebrietate excussa, Arcã, vt decebat, suis cultoribus remittũt; & anathematis eam honorantes, castigationes suas prædicant; eosq; qui illã suscipiebant, reditus modum docent.

2. Par. 12. Theod. li. 10. de prou.

Sexti-

Sextidecimi huius ſeculi conſideratio vtiliſsima ad Hominis culturam.

Capvt VII.

Qvòd ſi in hoc, quod prope iam elabitur ſæculum inſpicimus, nũ vidimus vnquã vberiorem Diuinæ ſapientiæ ſcholã? Prælia tot cũ Turcis & gentibus; & adeo inter Christianos ipſos, ac cum hæreticis commiſſa; tot pro cuiuſq; affectibus, aut culpa reportatas, vel amiſſas victorias: hæreſum numerum tãtum non innumerabilem: quæ tamen hæreſes, nolentibus, ac ne cogitantibus quidẽ hæreticis, peperêre inſignem martyriorũ copiã; ſcripta nobiliſſima; Patres emendatos, cũ per Fidei hoſtes, aut iniuria temporũ, varij errores in eorum opera irrepſiſſent; Canones limatiſſimos; abſolutiſſimam (poſt Lateranenſe, Leone X. Conciliũ) Tridẽtinam Pio IIII. Pontifice Synodum; reformationes optimas; Seminaria denique & Collegia Catholica genuerunt: Iam verò familiæ Religioſæ antiquæ ac recentes, quæ in orbem vniuerſum ad animas è Satanæ faucibus eripiẽdas, quaſi veloces Angeli conuolarunt; ſceptraq; & Regna, quæ ipſis conſpeximus oculis cadere, quòd Catholicam explodi Religionem permiſiſſent; adminiſtrationes perturbatæ, atq; confuſę, quòd antiqua illa & ſapiẽter relicta, Machia-

SEXTIDECIMI HVIVS SECVLI A CHRISTO NATO EVENTA, ET DOCTRINA MIRABILIS.

Machiauellicæ fæci adhæſerint: tot libri Hæreſibus & Atheiſmo ſcatentes, qui emiſſi ſunt ad cæcitatē plectendos eos, qui tenebras magis quàm lucem dilexerunt: tot è contrario doctiſſima edita volumina, propter eos, quos in Fide perſtantes veritatis ſplēdor reddidit perſpicaciores; Hęc, inquam, & alia, quę mox dicenda erunt, quaſi lucidiſſimi radij humanas ita mentes cōlluſtrarunt, vt in prōptu quiſque habeat, quod inde addiſcat aptiſſimè.

NOVI ORBIS DIGNISSIMA CONSIDERATIO.

At, vt antiquiora omittamus, emerſus pene ex Oceano, ætate noſtra, nouus Orbis quantum non gemmarum modo atq; auri, verum diuitiarum ſapientiæ Dei copiam exeruit? Inditum autem duobus Hiſpaniæ ac Luſitaniæ Regibus deſiderium eos remotiſſimos tractus perueſtigandi, quantos veterum Philoſophorum errores ſuſtulit, & quot veritatis receſſus abditos patefecit? Tot quidem animarum myriades per id deſiderium tanquam per eſcam ad ſalutem allectæ, non tam fecerunt, vt Eccleſia ipſa, quæ hęreſibus contaminata, videri iam poterat moribunda reuiuiſceret, quàm vt veriſſimum experiremur quod vir ſānctus olim ſcripſit: Eccleſia (inquit) dum perſequitur, floret; dum opprimitur, creſcit; dum contemnitur, proficit: dum læditur, vincit; dum arguitur, intelligit; tum deniq; ſtat, cum ſuperari videtur. *Hilarius.*

Cum autem Occidentales, & Orientales

Indiæ

Indiæ in vnum postea Regem coiuissent, animaduertimus denique sapientissimè omnia à Deo effecta fuisse. Philippinis enim insulis inuentis, cum proxima iam Lusitanicis alijs tractibus ingentibus esset Catholici Regis ditio, sub vnius imperio nunc fit facilior animos in officio continendi, ac Religionis cum sapientia propagandæ.

Summa hæc esto: Omnia nuda & aperta Dei sunt oculis, quiq; hunc mundum sine vllo labore creauit, eũdem sapientissimè absq; molestia tuetur ac regit. Et quidem sic regit, vt res etiam singulas, harumq; omnes actiones integrè procuret, nec res vlla maxima, minima, sine illius volũtate geratur. Quem & ipsi Ethnici negare non potuerunt, quin oculum haberet vindicem, & aurea illa libra vniuscuiusq; opera penderet, ac quasi è duobus dolijs bona malaque deplueret, ipsumq; à nemine cerni dicerent, cum tamen cuncta intueatur. En igitur Deum, qui vt paterfamilias, duces suis adhibuit liberalissimè: vt verò magister, atque ánte omnes æternitates in splendoribus genitus, innumera mentibus obiecit lumina, vt & potestatem dederit nobis, vt filij Dei efficeremur: quamobrem iure summo poscit, vt ingenti animo & alacri ad excipiendam cum Religione sapientiam occurramus. Nam si sterilitatem culti ab se agri odit agricola; sane multo magis oderit Deus animos, quos tam sedulò excultos viderit in

Hebr. 4. *Mat. 10.* ἔκδικον ὄμμα. *Iliad 8. & 84.* *Isa. 9.*

sui

ſui dedecus(vt ita dicam)infœcundos.

Humanæ mentes ad Sapientiam& Religionem conditæ,ac tot munitæ præſidijs,cur à veritate deflectant.

CAPVT VIII.

SED quænam cauſæ ſint, cur mens humana ad ſapientiam & religionem condita, totq; ad eam munita præſidijs, neq; veritatem conquirat,nec quæſitam conſectetur,& verò deflectat in vanitates atque inſanias falſas; permirum profectò eſt. Eò certè quod præter inditum à Deo ſciendi deſideriũ,incitari adhuc acrius poteſt vel ab ijs, qui cum nihilo maiores eſſent hominibus,in ſummos viros euaſerunt:vel incendi honore,qui virtutem etiam in hac vita, vt vmbra corpora conſequitur; vel adduci publico priuatove patriç,ſuçq; familiç bono;vel affici liquidiſſimarum dulcedine voluptatum,quibus animi maximè alũtur;vel(quod caput eſt)æterno viſionis & fruitionis æternæ præmio inuitari. At multo mirandũ eſt,magis, quòd cũ pecuniã & vitã ad verum indagandum impẽdimus,ipſius tamen aliqui fiant hoſtes acerrimi,vt mordicus incertiſſima dogmata retinentes,pro his depugnent tãquam pro aris & focis quin etiam ſanguinem interdũ effundãt. Quid? Id,quod eſſe falſiſſimũ, certiſſima

Religio, veræq; lumẽ Philosophiæ mõstrarunt, quodq; ex iis habuit infelicissimos, ita quorundam sensus peruasit, vix vmquam vt ab eo possint auelli, nisi extraordinariã Deo supponente manũ, celeriter in viam redeãt, quæ rectissimè ducit ad vitam.

Tres igitur tanti istius dãni principes sunt caussæ, ita necessario prænoscendæ, vt quemadmodũ morbi, cognita origine, facilius curãtur; sic caussis illis perspectis, facile possint, quæ præcessere incõmoda, anteuerti, vel imminentia auerti: Tũ verò huius nostri laboris vsus, disciplinarũq; tractatio erit, Deo iuuante, dilucidior atq; vtilior. *Tres principes caussæ veritatis amissæ.*

Tres illæ sunt: Peccati labes, quæ mirifice hebetat mentes, ac cui faces subministrãt Satanas, mũdus, & praui idẽtidẽ affectꝰ: Quodq; antea non dispicitur, ecquid ferre valeãt humeri: Nec sedulo deinceps, nec qua decet methodo, nec vnde oporteret, excoluntur ingenia: nec verò doctrina vel sobriè, vel ad vsũ hauritur.

Prima caussa, cur ingenia non excolantur.

CAPVT IX.

PRimã autem attigit Deus. Nõne (ait) lux impij extinguetur, nec splendebit „ flãma ignis eius? Et alibi: Qui posuerit im- „ mũditias in corde suo, & scandalũ iniqui- „ tatis suæ statuerit contra faciem suam, & vene- *Iob. 18. Ezech. 14. Peccati labes*

,, & venerit ad Prophetam interrogans per
,, eum me; respondebo ei in multitudine im
,, munditiarum suarum: iuxta iniquitatem
,, interrogantis, sic iniquitas Prophetæ erit.
Ac profectò ita res habet. Nam & quantacunq; emineat arbor, hæcq; floruerit, ac fructus quoque tulerit vberes, si vermis in radice lateat, non potest non exarescere aut amarorẽ per omnes ramos & fructus, perq; ipsa fructuũ semina non diffundere. Auerroes, ille quidem impius, atque à veræ philosophiæ semita non vna in re aberrans, vi tamen veritatis actus, castitatem & reliquas virtutes, quæ carnis petulantiam coercent, fassus est plurimum ad scientias speculatiuas comparandas afferre adiumenti.

In 7. Phys. Castitatẽ plurimum cõferre ad scietiã speculatiuam comparandam.

Ceterum cũ gradus sint multi, per quos ad domicilium veritatis ascenditur, non est (ait Lactantius) facile cuilibet euehi ad summum. Caligantibus enim veritatis fulgore luminibus, qui stabilem gradum tenere non possunt, reuoluuntur in planum. Porrò cum primus sit gradus, intelliger falsas religiones, vt eas & detestemur, & declinemus: secũdus, quod vnus sit Deus summus, cuius potestas ac prouidentia effecerit à principio mundum, & gubernet in posterũ. tertius, credere in eius Filium, quẽ legauit in terrã, cui9 ope ac doctrina liberati ab errore quo implicati tenebamur,

Lib. de Ira Dei.

Gradus per quos ad domiciliũ veritatis ascẽditur.

forma-

formatique ad veri Dei cultum, iustitiam disceremus: quartus, in sanctitate & iustitia eidem seruire omnibus diebus vitæ nostræ: haud mirandum est, si de priore gradu excussi fuerint, qui ad colendum Deum non se contulerunt, sed mundi elementa suspicientes, cœlum, terram, mare, solem, lunam, cæteraque astra venerati sunt. Sapientia enim simul cum Religione colitur, vbi vita, & affectus omnis ad vnum caput, & ad vnum summum refertur. De sequenti autem gradu deciderunt, qui cum vnum esse Deum consensissent, hi tamen à philosophis quibusdam irretiti, & falsis argumentationibus capti, aliter de vnica illa Maiestate senserunt, quàm veritas habet. De tertio præcpites ruerunt, qui cùm nossent Filium Dei redemptorem omnium, ac volentem omnes saluos fieri, tamen aut non admiserunt, aut aliter acceperunt, quàm recta postulat fides. De quarto præcipitarunt & præcipitant plurimi, qui cùm mentes & corpora fœdarunt & fœdant turpitudinibus, intueri nequeunt Deum, ac veritatem, quam soli mundi corde rectè videbunt.

Sapientia quando simul cum Religione colitur.

Matth. 5.

Iam quod ad Satanã, mundum & affectus attinet, qui cœnum intermiscent, ne pulchritudo sapientiæ cernatur & ametur, id primo statuendum est; dæmonum inuidia nil intentatum relinqui, quo nobis subtrahãt lucem, quam ipsi deperdiderunt. Nam etsi (quod S.

1.p. qu.64. art.1. Thomas inquit) naturalis in ijs haud ſit imminuta cognitio; ea tamen quæ per gratiam & reuelationem infunditur, aut prorſus ab ijs abeſt, aut imminuta eſt; cùm affectiua, quæ diuinum gignit amorem, omnino ſit in ijs extincta. Quare & Patres optimè cēſent, vires illorum eſſe ligatas; intellectionē autem peruerſitate affectus & voluntatis magna ex parte obſcuratam. *Dionyſ. Areop.*

Secunda cauſſa cur homines à veritate deflectant, & de varijs hominum ingenijs.

CAPVT X.

Lib. 1. de Repub. VEnio ad alteram cauſam, quā in eo ſitam eſſe diximus, quod antequā ad ſtudia ſciētiarum conferunt ſe adoleſcentes, nō diſpiciūt, ecquid ferre valeāt humeri. Quod quidem tanti eſſe ponderis Plato exiſtimauit, vt eminētiſſimum ſupra reliquos magiſtratum dixerit inſtituendū, ad quem ingenia examinanda (pręſertim puerorum atque adoleſcentum) adducerentur: Ariſtoteles autem non parum, ſed totum Reipublicę bonū in hoc poſitum eſſe aſſeruerit. Primo igitur de varietate ingeniorum, mox de neceſſitate ac ratione ſingula pernoſcendi agemus; vt deinceps, quæ cuique cultio adhibenda ſit, ordine dicatur.

Ingenium [illegible] Ingeniū ea indoles eſt, qua facilè, vel difficeu-

ficulter res, aut artes addiſcuntur. Naturam qui vocarunt, non eam intellexerũt, qua forma quælibet ſubſtantialis deſignatur: quæ cùm det eſſe rei, principium operandi eſt. Quo item nomine qui particeps rationis eſt animus natura dicitur; quo cùm informemur, idem quoq; principium eſt omnium, quas edimus, operationum. Cùm autem animi, de quibus agimus, eadem perfectione eſſentiali ſint omnes, ſiue ſapiant, ſeu deſipiãt, ſanè natura hæc, ingenium non eſt. Vnum enim eſſet in omnibus. Quamobrem Ariſtoteles, atque alij, Naturæ alteram notionem tribuerunt, quæ (cùm per eam fiat, vt habiles vel inhabiles ſimus) exiſtit è quatuor primarum qualitatum temperatura, calidæ, frigidæ, humidę, ſiccę, vnde & ingeniorum varietas prodit. Quin & eiuſdem hominis, vel pueri, aut adoleſcentis, vel viri, aut ſeneſcentis, varia cernuntur ſtudia, quæ manant è diuerſis ætatum temperamentis. Vt qui puer tantum non diſtabat à bruto, is poſtea grandior factus miram ingenij vim, demum & fortitudinem vir, ac prudentiam oſtendat ſenex: alij verò, qui viuidiores apparebant, poſtea ſtupidi, aut ſtipites penè fiunt. Ac non defuere qui, cùm ſummo fuiſſent ingenio, ſcientijſque præſtarent, partim omnia, partim pleraque dedidicerint. At hæc vel morbo, vel culturæ defectu, vel contrario habitu, vel miraculo conſtat accidiſſe. No-

MESSA-ULA CR-INUS. Plin. lib 7. cap. 24. Solin. c. 7. tum est illud Messallæ Coruini, qui à diuturno morbo nominis quoque sui oblitus est. Corruptione enim interioris sensus, quæ dicitur phantasia, scientia penitus corrumpi potest. Sed de culturæ defectu postea, cùm ad id, quod tertium huius capitis membrum est, veniemus. Contrario autem habitu, quem quis captiosa ratione deceptus induit. Miraculo, quali donatus est Albertus Magnus à beatissima virgine cùm quinquennium ante mortem omnino quæ didicerat, ignorauit; quippe qui ab eadem virgine impetrauerat, ne se in philosophorum opinionibus, sed in ipsa Christi fide ac charitate fineret mori. Plato autem ad tres causas refert ingeniorum diuersitatem, ad humanam, naturalem, diuinam, Humana, vt sit, lex, educatio, consuetudo diuersa. Naturalis, elementorum atque alimentorum varietas. Diuina, siderum Angelorumque potestas, de quibus fusius, qui eundem Platonem Ficinus est interpretatus, cum Hippocrates de aëre, aquis, locis edisserens, ex ijs diuersitatem ingeniorum effici dixerit. At cùm diuersos populorum mores Alexander ab Alexandro referat, idque quod Apostolus è Menandro aduersus Cretenses scripserat, fuerit etiam prouerbio eo confirmatum, τρία κάππα κακα, κρῆς, κίλιξ, καππαδώξ. nempe tres hasce literas, c c c, esse malas, quibus Cretenses, Cilices, Cappadoces indicarentur,

Testatus q. 11 in c. 3. li. 3 Reg. Ferdinād. Castillus 1. centur. histor. Dominicani Ordinis.

Plato. dial. 5. de legib. versus finem. Marsil. Fic in arg. dial. 6. de legibus.

Rom. 5.

tur, hæcque omnia ante Christi aduentum, peccato in omnes inualescente, verius dici possent: postquam tamen eius benignitas apparuit omnibus hominibus, & claudi sicut cerui (ait Propheta) salierunt, & quæ erat in aridam, facta est in aquosam; nemini ad capessendum diuinam gratiam obfuerunt aër, aqua, locus, influxus siderum, orbium lationes, siue alia quæcumque; modo vocanti Christo aures & cor aperuerit. *Ad Tit. 1.* *Esa. 35.*

Ingenia quotuplicia, ex Aristotele.

Capvt XI.

ET Aristoteles quidem ingenia facit duplicia; alia, quæ à natura bene conformata sint, quæ diuidit in viuida, & stabilia: alia, quæ malè; cum nimia vel mobilitas furorem, vel stabilitas stuporem gignit. Atque ad hæc sanè capita quidquid ingeniorum est, non incommodè referri posset, qualia sunt præcocia, vt in quibusdam pueris cernitur, quos ἀνδρόπαιδας vocauit Sophocles, quasi diceret viri pueros, quos item Græci alij εὐδρόμους, bene currentes; atque εὐμαθεῖς, bene discentes dixerunt: contraria verò, serotina, magna item, parua, mediocria, felicia, apta, inepta, velocia, tarda, acuta, obtusa: vt felix ille sit dictus, qui in se vno inuenerit & doctorem, & disciplinam, & docendi *2. Rhetor.* *Ingenia quotuplicia ex Arist.*

viam ac rationem, ſeque ipſum habuerit ſemper in ſua poteſtate. Sanè aliqui αὐτοδίδακτοι, quaſi abſque aliena diſciplina eruditi viſi ſunt, quales Sancti Auguſtinus, Antonius, Stephanus Anachoreta, Bernardus, Ioãnes item Picus Mirandulanus ſuperiore exeunte ſeculo, quem Naturæ miraculum vocauerunt, qui ſola ingenij bonitate (narrat eius fratris filius Ioannes Franciſcus) nullius ferè præceptione, mutorum præceptorum ſubſidio ad quæcumque appellebat, ea eſt aſſecutus. Sed tamen hi penè omnes θεοδίδακτοι potius dicendi ſunt, quos peculiari priuilegio, ſed tamen ipſis aſſidua mox oratione cooperantibus, Deus edocuit. Nam & præter Salomonem, de quo ſupra diximus, Beſeleel, Ooliab, in templo ornando, Daniel, Hieremias, reliqui Prophetæ, atque Apoſtoli, Hor AEgyptius Abbas, Maria AEgyptiaca, barbarus quidam Seruus, qui ætate Auguſtini (vt hic ipſe ſcriptum reliquit) literas ipſas nemine docente, triduanis precibus, vt ſibi reuelarentur, orans optimè didicit; Romualdus Abbas eodem modo Pſalmorum factus interpres; Ephræm Syriæ Eremita, cui Græci ſermonis vſum S. Baſilius Deum precatus obtinuit. S. Thomas Aquinas, cui (quod continenter faciebat) oranti, cùm in locum Prophetarum difficillimum incidiſſet, affuere Apoſtoli Petrus, & Paulus, qui ſenſum Scripturæ aperuerunt;

In eius vit.

Cap. 1. huius libri.

Aug. lib. 1. de doctrin. Chriſtian.

runt; S. Franciſcus, Ioannes Traiectenſis, qui ab aratro vocatus ad Epiſcopatum, Rege Clotario diuinitus literarum & virtutum Eccleſiaſticarum cognitionem accepit; Hildegardis Spanheimenſis Abbatiſſa, quæ octoginta annos nata, multa ſcripſit, Latini ſermonis ignara, cœlitus erudita; Catherina Senenſis, Baptiſta virgo Genuenſis, Tereſa in Hiſpania, paucos ante annos: Quæ eo libentius attuli, tum quoniam hoſtes ipſi Catholicæ fidei, iuſto Dei iudicio, in ſuos libros magnum iſtorum numerum exempla contulerunt, vt nihil iam afferre poſſint excuſationi:, cur tantos viros à Deo edoctos reiectis hæreſibus non audierint: tum vt cordati intelligant, diuerſa quidem eſſe ingenia, ât non tam è qualitatibus corporum, quàm è diuina prouidentia ſapientiſſimè vniuerſum hoc pendere negotium; qua de re poſtea adhuc.

Verum enimuerò, quoniam & ad procurandam omnium ſalutem, non minus quàm ad humanas ſcientias edocendas plurimum profuerit, ſi noſcantur eorum, quos veteres vocauere Barbaros, non eadem omnium eſſe ingenia: id quidem fuſius erit dicendum, quum de Theologia cum Gentibus & Indis agemus; quo loco naturam noui Orbis, ac rationem procurādę Indorum ſalutis, ex optimis & oculatis teſtibus, ac fidis Dei operarijs, ad eam tractationem retulimus.

S. Tho. in epi. ad Ro. c. 1. lect. 5. & 1. Cor. 14. lect. 2. Vide Ioſephum Acoſtam de ſitu noui orbis.

Accedit ad hæc omnia, quod philoſophi, ſed & ante hos diuina ſcriptura, docuerant, ſeruili adeo naſci quoſdam ingenio, vt vix aliud capere queant, quàm materiale quiddam, quod in hominum obſequium operantur. Natura ſeruos dixit Ariſtoteles, quos haud putat liberalibus artibus eſſe addicendos.

1. Politic.

Natura autem qui dicuntur ſerui, hi à reliquis diſtinguendi ſunt, quos lex, aut conditio, quales qui in bello capiuntur; vel emptio, vel merces, vel virtus, aut charitas faciunt, vt alijs alij ſeruiant. hi enim à diſciplinis haud arcendi ſunt.

Sed & Hippocrates dixit, quæ ſeminis ad tellurem proportio eſt, eandem ſcientiæ eſſe ad humanum ingenium; quæ neque vniuerſa eadem eſt, ac quamuis aliqua pinguis & fœcunda ſit, excolenda eſt tamen, ac diſpiciendum cuinam ſemini ſit aptior. At ne hoc quidem ſatis. Tempus enim ſationi idoneum expectandum eſt; mox enatum ſemen expurgándum; multumq́ue in id impendendum laboris & temporis, vt matureſcat. Quin Clemens Alexandrinus cùm animos noſtros vocaſſet agros animatos, eiſdem diuerſitatibus, quibus ſunt agri, ſubiectos eſſe homines oſtendit. Nec Cicero ſecus cenſuit, qui dixit repugnare naturæ, eſſe hoc ipſum, quod eſt gigantes pugnaſſe cum cœlo. Sategerat ille filium Mar-

In Pædagogo.

De Nat. Deor.

Marcum virtutibus atque ſcientijs imbuere, ſed fruſtra; vt expertus in eo ſit quod Ariſtoteles inquit, Vnumquodque recipi per modum recipientis. Quare & Poëta ille inquit.

Tu nihil inuita facies, dices ve Minerua. Horat. de arte poet.

Et docet examinandum eſſe,

Quid ferre recuſent, Quid valeant humeri.

Multa verò omittenda, quæ proceſſura non ſint. Ait enim

—& quæ

Deſperat tractata, niteſcere poſſe relinquit.

At certè (quidquid Galenus & alij ſenſerint, mores animi ſequi temperaturam corporis) vt negandum non eſt, tum inde, tum è causis extrinſecis aliquatenus animos inclinari; docendi ſunt tamen (quod & nos faciemus, vbi agetur de Medicina) ne qui plus nimio eorum ſententiæ adhærent, aliquam propterea vim arbitrij noſtri libertati putent inferri. Neque anim quemadmodum in Idea Bibliothecæ Selectæ) vlla fuit in Angelis ijs corporum conſtitutio, qui à Deo defecerunt; nec in Adamo & Eua, qui facti ſunt recti & perfecti, cur ſuo conditori non obtemperauerint: neque item ſcietiam tot rerum Adamus eſt conſecutus, niſi quod vt boni omnis fuit ipſe Deus dator, ita eorum quæ perpetrarunt, ſponte illi met fuere auctores. Duo igitur hæc fundamenta ſunto; Alterum, Vocatis à Chriſto

seruis tradi bona, vel externa; opes, honores, amicos: vel corporis; nobilitatẽ, valetudinẽ, decorem: vel animi; virtutẽ, scientiã. Numerari autem ab Apostolo nouẽ donorũ genera eorum, quæ Theologi gratis data dixere: Sermonẽ scientię, sermonem sapientię, Fidẽ, gratiam sanitatum, operationũ virtutũ, prophetiam, discretionem spirituum, genera linguarum, interpretationem sermonũ. Prętereà, gratiam iustificantem vna cum virtutib. quas infusas Theologi optimè nominarunt. Alterum: Quibus talenta dat Deus id vnicuique facere (vt idem ipse inquit Dominus) secundum propriam virtutem: nimirum quibus tradit vel vnum, vel plura, præbere etiã his vires, quibus eorum officium præstet: nisi per eos stet, ac sinant se abduci à vero & recto.

Mar. 25. *Iob 31.* *Eccls. 7.* *1. Cor. 12.* DONORVM DIVINOR. GENERA. *Mat. 25.*

Porrò nisi omnibus omnia det, dicendum non esse, Cur me fecisti sic? Sed vt cuiq; propriũ esse colendũ agrũ, ex quo non plus, quã deceat, tributi sit exigendũ; ita summũ fuisse donum, quòd Deus condiderit nos ad suam imaginẽ, libero donauerit arbitrio, quæ maxima ditio est; nemini ad cœlum viam intercluserit, nisi vocanti obsurdescat, eundẽ esse Spiritũ, qui singulis largitur vt vult: proinde corporis etiam incommoda plerumq; superari, si tot cælestibus pręsidijs vti velimus. Ceterum Scaliger cordatè Hieronymum Cardanum euicit Galeni sententiæ mordicus in-

NOTA.

cus innitentem, cum scripsit à temperatura mores duci. Qua de re vide eundem Scaligerum de Subtilitate, Exercitat. 274.

Ratio noscendi ingenia, quæ quibus artibus idonea sint.

Cap. XII.

HAEC cum ita sint ratio ingenia noscendi quærenda est; quæ quidem vna non fuit. Ac primò scitè locutus est qui dixit, in Republica proxenetas esse istis inquirendis ac probandis necessarios, is fuit Plato, cuius Dialogo de Scien- *Plato in*
,, tia, cùm Theodorus cum Socrate collo- *Theateto.*
,, queretur, sic inquit de Theæteto: Difficile
,, est admodum, reperire hominem inge-
,, niosum simul, & præ cæteris mansuetum,
,, atque virilem. Equidem nec fuisse vm-
,, quam existimo, nec esse video, qui ita na-
,, tura sint instituti. Cæterum acuti, vt hic,
,, sagacesque & memores ac dociles, plerū-
,, que in iracundiam impetusque præcipites
,, sunt, proruunt enim atque raptantur,
,, quemadmodum absque retinaculis na-
,, ues; & furiosi potius, quàm fortes exi-
,, stunt, graues autem sæpe, cum ad disci-
,, plinas se conferunt, segnes, torpentes,
,, obliuiosi sunt. Hic verò ita leniter, libe-

re, suaui-

,, re, suauiter, expeditè, maxima cum man-
,, suetudine ad disciplinas quæstionesque
,, graditur, vt nec lubricus quietusque olei
,, fluxus mollior & suauior videatur, vt
,, mirum sit, tantum ingenium tam maturè
,, ista peragere. Hæc Plato, indicans mo-
,, derata ingenia (quæ tamen sint perspica-
,, cia) esse scientijs apta.

Lib. 1. Eth. cap. 3. Aristoteles autem cum ait non posse idoneum esse auditorem ciuilis philosophiæ atque moralium, qui ob iuuentutem dijudicare nequeat ex quibus & de quibus rationes conficiuntur. Adde (inquit) quòd cùm perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet. finis enim non cognitio, sed actio est. Interest autem nihil, iuuenis ætate, an moribus aliquis sit. non enim defectus penes tempus est; sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione; talibus enim cognitio perinde atque incontinentibus inutilis euadit. Illis autem perquam vtilis esse potest, qui secundum rationem, & appetitiones & actiones suas moderantur. Sic ille, qui si Christum nouisset, dixisset cum Paulo: Animalis homo non percipit ea quæ Dei sunt. vel cum Iacobo: Quia si quis auditor est verbi, & non factor; hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo, considerauit enim se & abijt, & statim oblitus est, qua-

1. Cor. 2. Iacobi 1.

lis

lis fuerit. Qui autem perſpexerit in Lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis; hic beatus in facto ſuo erit. Atqui & Salomon in maleuolam animam haud ingredi ſapientiam, ante Platonem & Ariſtotelem teſtatus eſt. *Sap.1.*

De examine ingeniorum Ioannis Huartis.

Caput XIII.

At Ioannes Huartes libro de ingeniorum examine, diſciplinas, quæ memoria comparantur, ſcribit eſſe, Grammaticam, Theoricam Legum, Arithmeticam, Theologiam poſitiuam. qud verò intellectu, Dialecticam, Naturalem, ac Moralem Philoſophiam, Practicam Legum, eam ſcilicet qua cauſæ publicæ defenduntur. Theoricam Medicinæ, Theologiam Scholaſticam. quę autem cogitatiua, ſiue dianœa, Artes ac Scientias omnes, quæ ad figuras, ad ſymmetriam & proportionem, ad harmoniam pertinent. has eſſe Poëſim, Eloquentiam, Muſicen, Practicam Medicinam, Mathematicam, Aſtrologiam, Adminiſtrationem Reipubicæ; Artes, Militarem, Concionandi, Pingendi, delineandi, ſcribendi, legendi, machinas excitandi; amanuenſibus *Cap.8.*

plu-

pluribus eodem tempore varia, rectè omnia, dictandi; moribus præterea esse commodum, festiuum, elegantem, ac procurandis negotijs acrem. Affert autem exempla. Nam si de vocibus (ait) loquimur; cùm hæ non natura; sed inuentorum arbitrio impositæ sint rebus, vix quam intellectus, memoria verò omnino cuncta efficit. Quod & in pueris cerni docet Aristoteles, quos facilius ducere linguas, quàm grandes natu, etsi hi ratione plus valent, res ipsa monstrat. Sic ille.

At duo hic perpendenda sunt: Alterum: Posse hinc natu grandiorum ingenia deterreri à linguis addiscendis; Alterum, Existimari fuisse temere ac fortuito nomina rebus indita; quod sane falsum est; ac (si generatim accipiatur) Diuinæ Scripturæ contrarium. Equidem in varijs prouincijs expertus, quod ad primum attinet; in eam opinionem dudum veni, ætatem quidem puerilem non ob ipsam memoriam potissimum dictionibus alienarum linguarum addiscendis ac pronuntiandis esse aptiorem; verum facilius id consequi, quòd soluta alijs curis, feruentioribusque animorum affectibus expedita, quòdq; tenerioribus organis prædita, minus patriæ linguæ assueuerit. Verum enimuero, si in idem incumberent prouectiores, multitudineque negotiorum deposita, sensuum item illecebras vel vocati ad religiosiorem vitam, vel sanctis sæpe Sacramentis

cramentis cohiberent; tantum ab esse, quin linguas addiscerent, vt etiam rectius & breuius quam pueri assequcrentur. Adest enim iudicium acrius, quo ex flexibus, & compositarum vocum deriuationibus docentur, ac ducuntur in notitiam plurimarum, quæ ex principibus tamquam radicibus existunt. Etymon illud est, quo assecuto, cætera pleraque non tam memoria, quàm iudicio comprehenduntur. Græcam linguam, felicem in componendis simul simplicibus vocibus, atque in epithetis apte concinnandis, quæ rerum notiones aut proprietates ponunt ob oculos, viri docti non immerito commendant. Ea de lingua nos fusius, vbi de Theologia cum Græcis controuersa egimus. De Latina quoq; hic dici possent aliqua; tum quòd & à Græcis multa acceperit, qui à Phœnicibus literas ipsas mutuarunt (quod postea planius erit attingendum) tum quòd inter Latinos, vt doctissimus, celebratus est Marcus Varro, qui de Latina lingua conscribens, origenes eius attentauit elicere, vnde multa, quæ huc faciunt, suppeditantur; quamquam nec viri fœtus integros habeamus: & verò in huius fragmentis nonnulla acutiores desiderent: non quidem illa, quæ spectent ad emendatiorem editionem (nam id olim præstitit Antonius Augustinus, cum Romæ, quæ extabant Varronis, emendatiora edidit) verum

M. VARRO

Varro emendatus

verùm quòd natura verborum & dictionum ab eo penitus inſpici poterat. Mitto quæ Plato in Cratylo, Euſtathius in Homerum, Græcus auctor in Etymologico, Germani in componendis nominibus; & recentiores alij in eruendis vocum originibus elaborarunt. Patet enim latè campus in quo non tam memoria, vt diximus, quàm intellectus cum fructu collaborent. Certè cum notiones eæ ſint, quas appellamus rerum ſpecies mente comprehenſas, cùmque quod vtique manus agit in materiam, hoc agat intellectus in notiones, quarum notę ſunt verba; quanto fuerit expeditior intellectus, ac proprietates rerum melius diſcreuerit, & quibus vocibus id efficiatur, fuerit aſſecutus; memoriæ etiam ipſi ſuppeditabit, vnde firmius, quæ apprehenderit retineat. Quod certè puerorum non eſt. Propterea & Ariſtoteles ipſe in tradenda philoſophia, noua inuexit nomina, quæ plus iudicio, quàm memoria indigent: & Philoſophi noſtrates hoc ipſum, Græcam imitati rationem, facere conati ſunt: minus forſan aptè, quòd Latinæ linguæ vim & cauſas omnes haud perceperant; at non prorſus ineptè ijs qui ſapiunt, ac quibus ad res probandas incommoda eſt verborum circuitio.

De nominum impositione num à natura, an fortuito sint indita.

Capvt XIV.

IAm quod suspicari quis possit, nomina temerè ac fortuitò indita fuisse, cum arbitrio non natura dicantur imposita, sic sentiendum, & adeò dicendum est ijs, qui sese linguis dant; Deum ipsum fuisse primum, mox Adamum, qui ea imposuerunt; summa videlicet ratione, non autem casu, nec pro cuiusque hominis arbitrio. Et Adamum sanè nominauit Deus variis nominibus, siue eo ipso quod Terrenum; siue Enos, & Isch; quorum alterum, obliuiscentem, alterum significat virum, imposuit etiam nomina luci, cœlo, diei, nocti. Adamus autem Chauæ, siue Euæ, filijsque, è quibus certa etiamnum remanent eorum inter gentes vestigia nominum, quæ ab Adami posteris fluxère, qui in varias orbis partes commigrarunt. Ac cũ Hebræa lingua omnium prima fuerit, inde Græci, Latini, ac plerique alij populi earumdem vocalium atque consonantium nomina, & idem penè alphabetum accepere, quod adhuc retinent.

Tostatus sanè tantæ eruditionis vir disertè inquit, Adamum accepisse à Deo linguam (quod ad alia omnia attinebat) perfectam; *Tost. quæ. 344. in ca. 13. Genes.*

D exce-

exceptis quæ ad animantium nomina pertinerent: cum autem plurimarum notitiam vocum diuinitus hausisset, eum nomina iisdem indidisse animantibus, quæ horum naturis congruerent, sumpta è diuersis causis, siue à propria differentia, siue à naturali proprietate, siue à motu, siue à figura, siue ab aliqua peculiari actione, siue à singulari aliquo & proprio accidente. Ceterum, vt linguarum confusio sub Babelis turri secuta sit, aut aliæ inueterauerint, vel prorsus immutatæ sint, aut irruptionibus externorum commixtæ minus antiquum obtineant: id tamen certũ est, in omni idiomate quædam esse tanquã primitiua, è quibus ratione plus quam arbitrio cetera deducantur: Platonem proinde monuisse, compositionem vocum res potissimũ sacras spectantium, ad sapientes potius quàm ad alios pertinere. Quamobrem & sapientes, & qui ratione vtantur, rectius sæpe quã pueri linguas addiscent.

Plato in Cratylo.

Latinam, & Græcam linguam qui calleant, quique alia quædam nouerint, eos non esse inhabiles percipiendis speculatiuis scientiis, contra quam Ioannes Huartes senserit.

CAPVT XV.

ADdit Huartes, scientiis theoreticis eorum ingenia apta non esse, qui Latinã linguam

linguam egregie nouerint, vel in poëtica excellant. Itaque poëtas & eloquentes ablegat à philosophia, à Theologia scholastica, à Mathematicis. Accersit autem exempla è Sancto Thoma, Scoto, Durando, Caietano: quibus non veretur adiungere Platonem & Aristotelem; quippe quos omnes & intellectu plus valuisse, quàm memoria opinatus est; ac proinde nesciuisse eleganter scribere, quamquã (inquit) in speculatione præstiterint. At bonus vir toto errat cœlo. Plus errant, qui versantes eius librũ, non secernunt verũ à falso; sicq; de ingenijs statuũt, vt auellant à studijs sublimiorib. adolescentes, qui plurimũ alioquin proficerent.

Ac primum non negauerim, ad veritatem eruendam requiri aciem mentis, quæ nõ sit obtusa, vel hebes. Nam profectà actiones illæ, quas edunt intellectus & dianœa, quam vulgus (non tamen malè) discursum vocat facultates illas requirunt eximias: vt si cum aliquo disputandum sit, peruideant, ecquid positum sit in controuersiã: si verò per seipsi rem dispiciant; causas disquirant, ab effectibus in earum cognitionem veniant, ex ijs cognitis remeent ad causas; distinguant ambigua, diuidant, recte definiant, & colligant: si quà non perspicitur exitus, aperiant sibi tamen effugium; sciant vti propositionibus, quas dicunt reflexas, atque ad id, quod grauissimum est, deducant aduer-

ſarium : itidem argumentationibus aptis, quibus repellantur, vel diſſoluantur, vel eludantur, vel retũdantur hoſtium tela: purgetur nimirum putatis hinc inde obiectionibus ac rebus ſuperfluis cortex, vt veritatis nucleus prodat purus. Sed vt hæc præſtare nequeat vir memor, & probè loquens, pernegandum eſt. Ac cum Latinæ æquè ac barbaræ voces mandari memorię poſſint; quidni Latinám vel Græcam is diſcat, qui ſordidas & obſcuriſſimas percipit, quæ ne ab ijs quidém omnibus intelliguntur, qui eas barbarè publicè profitentur? Nam & diuinandum eſt ſæpè, quid ſibi voluerint, qui eum ad modũ locuti ſunt: ac de vocibus crebrior, quàm de ipſis rebus exiſtit altercatio. Vſu autem res liquet. Nam qui de plebe ea in ciuitate commorantur, vbi aptè loquũtur reliqui, non alia vtuntur lingua quàm ipſi nobiles; ſæpè etiam elegantiore, cum (fucata relicta) natiuam retinent. Nec in S. Thoma, cæteriſque Theologis culpanda memoria eſt, qua quidem enituerunt; ſed tempus, quo politiores literæ aut conciderant, aut in ſacra eorum ſepta non penetrauerant, qui rebus potiùs quàm verbis, ac Deo plus quàm humanæ gloriæ vacabant.

NOTA.

Platonis

Platonis, & Aristotelis Stylus, & Dictio elegantißima, contra quam senserit Ioan. Huartes.

Capvt XVI.

De Platone & Aristotele prorsus falsum est quod inquit Huartes. Stylo.n. Platonico & phrasibus nihil in Gręca lingua est elegantius. Aristotelem Cicero, qui ferè non minus in Græcis, quam in Latinis fuit Orator, vocat aureum eloquentiæ flumen. Sed vt ab aliquibus malè Latinus factus, aut ad Auerroem pessimè ex Arabico versum adiunctus, alia quàm decebat facie apparuit; illiterati barbariem ei tribuerunt: pręterquã quod in ijs quæ ad naturalem potissimũ philosophiam attinebant, concisior fuit, tum ex methodo breuitatem postulante, tum quoniam ijs explicandis consulto obscuritatem adhibuit, quæ ne ipse quidem satis fuerat assecutus. quanquam & ipsa rerum inquisitio specificarum differentiarum, interiorumq; expensio causarum, quæ non sunt omnibus obuiæ, remotiorem ab vsu communi dicendi exigunt modum. Moralia certè, quæ prima emisit Aristoteles in lucem, quæ vc methodi, styli ac studij erga virtutem, magnum ipsi nomen conciliarunt (Socratis .n. & Platonis opera, pars illa philosophiæ tum flore-

 bat)

bat)ita ſunt nitide ſcripta, vt nihil ſupra. Reliqua, in quibus ſenſa animi apertius deprōpſit, eamdem oſtendunt limam. Idē de Theophraſto, Alexandro Aphrodiſienſi, Themiſtio, Simplicio, qui Platonicā & Ariſtotelis philoſophiam apprime nouit, Ioāne Grāmatico, Hammonio dici poteſt: vt eodē momento intelligatur bonas cum bonis linguis artes poſſe facilius, quàm cū barbarie copulari. At, ſi à Græcorum philoſophia ad veterū Chriſtianorum Theologiā accedimus, Clemens & Athanaſius Alexandrini, Iuſtinus, Gregorius Nazianzenus, qui poëſim cū ſcholaſtica iuxit, Baſilius, Gregorius Nyſſenus, Ioannes Chryſoſtomus, Euſebius, Theodoretus, ac plerique alij, licet non omnes è Græcia eſſent oriundi, quive Patres ad ſeptem priores Synodos conuenerunt, propriam & elegantem dicendi vim ad ſcientias adhibuere.

Patrum Africanorum, & aliorum Dictio non inelegans.

CAPVT XVII.

SI in oculos in Africam & Europam, (vt omittam Hilarium, Hieronymum, & alios) ad eos conuertimus, qui penè Scholaſticæ methodi habentur auctores, præſertim ad Auguſtinum, ex quo Thomas ingentem

tem Summæ partem in sua scripta contulit; ecquid aliud statuas, quàm scientias, vt factū est à Patribus, Latine, ac recte esse explanandas, ni velis cui loqueris, ne dicam & tibi ipsi, esse barbarus? Rhetoricos tamen flores excipio minime huc accommodos. Sed & qui ad prouincias ipsas, Hispaniam quoque respiciunt, quam Huartes affert in medium, quasi Latinæ linguæ (ait) incapacem, quòd ingenio ad contemplandum valeat, ne homini quidem illi assentient. Erat certe, cum minus humanioribus literis excoleretur Hispania, vt videri hoc potuisset. Verum id non ab ingenijs, sed inde acciderat, quòd præceptores deerant, nec Hispani his studijs sese dedebant. At iam ipsorum alqua cum perlego, quæ hoc sæculo in manus hominum prodierunt, nec vim in dicendo, nec iudicium in rectè exponendo; nec memoriam, quod ad dictionem attinet, desidero. Extat è pluribus, quo nunc taceo, Dominici Soti liber de Natura & gratia, quem in Tridentina Synodo emisit; & Melchioris Cani Episcopi Canariensis Comunes Loci, qui ostenderunt, quid hoc in genere potuissent in reliquis, si voluissent. Domestica si licet intueri mihi, tamquam notoria, neminem pene cerno è nostris Theologis, & Philosophis Hispanis ac Lusitanis, qui prelo sua commiserint quin videam vberem atque interiorem scientiam cum dicendi facultate

coniunctam. Collegium Societatis nostræ Conimbricense in Lusitania, philosophiæ curriculum nouissimè edidit, quo nescio an quidquam vel acriori iudicio, vel aptiore dicendi, vel synceriore philosophandi genere vnquam ad nos manarit. Petr. Fonseca (de quo post, cum philosophica suo loco attingam) Benedict. Perrerius, Gregor. Valẽtia, Francisc. Ribera, qui in duodecim Prophetas scripsit, Petrus Ribadeneyra, Iosephus Acosta, & cæteri an Latinè scripserint, nemo tam rudis est, quin sentiat. Et Ioànnis Azori, ac Ioannis Maldonati commentaria in Euangelia prodierunt testantia quod dicimus. At eminentia illa Antonij Augustini, & aliorum ingenia, quorũ labores Christianus orbis magno cum fructu excepit, satis commentum Huartis euincunt; Hispanos autem ceteros accendent, vt ne earum dotium, quas à Deo accepere, integram, in Dei ipsius gloriam, Latinæ (addo & Græcæ) linguæ simul cum scientiis iungendæ laudem aspernentur.

De Amanuensibus quod senserit Io. Huartes infirmum esse iudicium.

CAPVT XVIII.

AT de Amanuensibus qui ab aliĳs conducti dictata à professoribus excipiũt, quos

quos ideò à ſcholis reijcit Huartes, quod recte atq; expeditè ſcribētes, vix tamen quidquam intelligunt, infirmum iudicium eſt. Nam ſi victus ſuppeteret, ac profeſſores adirent, cumque alijs conferrent, quę antea meditati priuatis in ſtudijs fuiſſent, aptiores forſan eſſent, quàm qui pecuniam ad ſcriptionē eis ſubminiſtrant.

Nec verò admittit Huartes qui pingere, aut ſcribere ſcitè, operam dant, quibus cum facultas cogitandi inſit, negat intelligendi eſſe vim illam acrem, quæ percipiendo vero ſit ſatis. Quamobrem deſperat iſtos fore vnquam Philoſophos, ſiue Theologos. Dixerim ego, ſi quemadmodum ſcribēdo & pingendo, ſpecies quæ in cogitationem cadunt, haud in ea ſiſterent greſſum, ſed intellectus in eas ſeſe effunderet, nil obeſſe cur vtrumque aliquis capere poſſit. Ac quod de ſermone dixi, poſſe videlicet nos elegantem æque ac inelegantem addiſcere, ſic de ſcriptione pronuncio, ſi quis rectiùs litteras, mox ſyllabas, & voces in tempore delineaſſet. At ſocordia ſæpè nos plus quàm ingenij tarditas auocat ab ijs, quæ benè initio percepta habitum gignerent. Atque vtinam aliqui id nolint, metuentes ne quid ſibi deinceps iubeatur grauiùs, quod ad ſcribendi officium ſpectat. Quin & audio non defuiſſe, qui vt doctiores haberentur, data opera peſſimè ſcribere ſoliti ſunt, quaſi tota eorum mens con-

templando absorberetur. Sed quidquid obstrepant, id certum est; quæ rectè fiunt, sternere viam ad rectiora: iuuari autem assuetudine, & à Doctoribus, manum & animum eorum, qui vtroque nolint abuti.

Ratio altera tutior pernoscendi ingenia.

CAPVT XIX.

VEteres igitur philosophi priusquam in scholas & ad disciplinas altiores admitterent adolescentes, secus eorum pendebant ingenia. Pythagoras tum Arithmetica, quæ ingenij monstrat acumen, tum quinquennij silentio indicto: Plato si Mathematica prius didicissent: Socrates verò eos loquentes audiens, quare & dicebat: Loquere, vt te videã. Diogenes Cynicus querebatur terrena vasa non emi, quæ antea tinnitu non explorarentur; solo autem aspectu contentos esse qui emerent hominem. Obseruabant alij alia. Protagoras Abderites puer, ligna in fascem compendiósè posita, & ratione quadam Geometrica, librata humeris expeditissimè gestabat, quæstus causa: Democritus philosophus compositionis gratiam admiratus, fascem soluere, & denuo cõponere iussit. quod cùm Protagoras sine cunctatione fecisset, Adolescens (inquit cùm ingenio valeas, me sequere, vt maiora melioraque addiscas. Aristote-

ſtoteles præloquijs, ſeu procemijs ſcabroſa & ardua proponens, ſtupidos & negligentes arcebat, inuitabat autem viuidos & perſpicaces. Bion pueros delicioſiores haud putabat diſciplinis idoneos, tenellū caſeum inquiens hamo non attrahi. Athenieſibus is erat mos (inquit Gregor. Nazianzenus) vt adoleſcentum patientiam primò pertentarent. Cuius fortaſſe nonnullum veſtigium reliquum eſt in quibuſdam Europæ Academijs, quod vocant pupillatu eximere ſtudioſos. Quæ cùm antiquitus virtutis aliqua eſſet probatio, deflexit alicubi ad licentiam, peccandiqúe & ebrietatis anſam: quare & ad priſtinum ſtatū, qualem Chriſtianos decet, eſſet ea probatio reuocanda. In qua ſi quid pecuniæ (quod cæteri ſtudioſi ſolent) extorqueatur à tyronibus, quibus id commodè liceat, id in pauperes ſcholaſticos alendos honeſtā in domo, vel Septentrionalium excitato Seminario tribuendum eſſet. Sic enim diuinæ ſapientiæ liberalitatem in perſequendis ſtudijs demererentur. Alij autem à parentum educatione, à præſagijs aliquibus, à propenſionibus, quas Ariſtoteles vocat ἐπιτηδειότητας, quænam futuræ eſſent indoles, iudicarunt. Origenes (ait Euſebius) cùm adhuc eſſet puer, de abditis Scripturæ ſenſibus Leonidam parentem, de cauſis verò, atque inſtrumentorum vſu, opifices fatigabat. Aſclepiodotus Alexandrinus à puero miracula naturæ ob-

Laert. lib. 4. cap. 7.

Grego. Nazianzen. in Monodia.

Euſ. lib. 6. cap. 3.

Suidas. Gilbertus Cognatus lib. 6.

obſeruabat, eademque accuratiſſimè inquirebat de opificibus, quæ Origenes. Sanctus Nicolaus Myræ Epiſcopus in Lycia adoleſcentulus ad Lectiones ſacras adibat, dum ceteri luſibus vacabant. Carolus Borromæus Cardinalis, cuius memoria recentiſſima eſt, altaria domi puer excitabat, ac coram ijs ſæpè procumbebat. Galenus Pergamenus tantum non excedens ex ephœbis methodo operam dabat. Andreas Veſalius noſtro ſæculo vix euaſerat ex infantia, cum mures diſſecaret. Hi igitur, & alij, indicijs alijs, quantus quiſq; in varijs ſtudijs futurus eſſet, monſtrarunt. Sanè nullo vnquam tempore defuit Deus, quin edere ſineret argumenta ingenij eum, quo ad publicum bonum vti vellet, niſi is aliò peccatis rueret. Quare & interrogãdi eſſent parentes, vel ſuſceptores, ecquibus rebus filij eorum libentiùs hærebant pueri; tum pro captu, ſi propenſio ad bonum eſſet, vnuſquiſque duceretur. Quinetiam haud facilè iudicium ferendum eſt, vbi inuicem ſimilia videntur ingenia. Mirũ enim eſt quot quemque circumſcribunt hominem, quaſi proprietates indiuiduæ, quibus inuicẽ quiſq; ab altero differt. Nam qui erga Iuriſprudentiam affici viſi ſunt, aut Medicinam, horũ Theoriæ alter, praxi alter: ſic qui erga Theologiam, hic poſitiuæ, Scholaſticæ ille euaſit aptior. Quemadmodum igitur quæ extrinſecus ſpeciem habent ſimillimam (qualem

habent inter ſe candidum, ſal, ſaccarum, farina, calx, contuſa optimè omnia) facilè ſenſum oculorum fallũt, niſi guſtatus adhibeatur; ſi plerunque in quibus videantur eadem eſſe ingenia, interiore diſquiſitione indigẽt, vt probè noſcantur.

Chriſtianis tutiorem eſſe Rationem pernoſcendi ingenia: quàm Ethnicis fuerit.

Capvt XX.

GVſtatus porrò harum rerum interior quando nobis, qui in Chriſti luce verſamur, palatum ſanatum eſt, rectiùs ad hoc negotium adhibebitur, quàm fiebat à Gentilibus. Cũ enim dicat Apoſtolus, à ſpirituali iudicari omnia, ſanè è Chriſtiana & ſpirituali ſchola petẽda eſt vniuerſa hæc ars pernoſcendi ingenia commodiſſimè.

Artis ratio duplex: Altera qua commixti Eccleſiaſticis laici, quaſi totam rem adminiſtrant. Epiſcopo tamen (qui ſolet eſſe Academiarum Cancellarius) præſide, atque adſcitis qui pro tempore eligũtur, Rectore (vt vocant) Vniuerſitatum, & Conſiliarijs: Altera ſpectat ad ea, quæ ſunt vel Canonicorum & Capituli, vel Cœnobiorum, vel aliarum Religioſarum familiarum Seminaria, ſiue Collegia, quæ tamen docendæ iuuẽtutis publicam curam ſuſcepere. Quæ quoniam ad cultu-

culturam ingeniorum pertinent, quod quidem est tertium ex ijs quæ propoſueram; ideo non ita multò post de re tota planius. Nunc ſat fuerit, ne quis ingenij, temporis, bonorũ decoctor ſit; & vt quam quiſque artem aptius eſt amplexurus, in ea ſe exerceat; vt animo quæ dicturi ſumus inſculpat. Nimirum primo:

Ariſt. 30. Sectione. Ne Ariſtotelem quidem latuiſſe, mortalibus à Deo cuncta communicari, quorum etiam cauſa ſit efficiens. Quare, vt qui cupit aptum ad horas pulſandas horologium, is rectà contendit ad artificem: ſic qui ingeniorũ delectum habet ad diſciplinas, eat ad opificem, qui maiore ſapientia nos cõdidit, quàm alter ille fecerit horologium. Diſſeruit Philoſophus de intellectu, de ſcientia, de manu, de organis multa, vt acutè & appoſitè, ſic etiam verè. Duo ait, diuinitus collata ſunt homini; corpori manus, animo mens. Nam & *Ariſt. 3. de Anima.* hæc natura nobis indita, quaſi organũ quoddam eſt intrinſecus. At extrinſecus tamquã organa ſunt ſcientiæ & artes, quas paramus & acquirimus. Quare quod manus corpori, id intellectui mens eſt, vtraque vtiq; vtriuſque organum. Nam & manum inquit inſtrumentum eſſe inſtrumentorum; intellectum autem ſpeciem eſſe ſpecierum.

Deinde ſibi certò perſuadeat, Deum, qui quoniam nos cõdidit; optimè nouit quid ſit in homine, docere nos veriſſimum ingenio-

rum

tum examen; ita vt qui eo relicto, prudentię tantum suę velit inniti, in ipsa planitie lapsurus sit. At certè qui secus fecerit, sæpe ad Academias se conferet, vt, quod aiunt, Doctoratus insignia suscipiat, sibique apud omnes cõciliet famam, qui mox cœno turpissimo peccatorum conspurcatus, nec vlla sapiẽtia imbutus, redibit ad suos; aut certè, quod sæpe hisce quoque annis accidit, interfectus iacebit in plateis, ac Deo & hominibus pessimũ sui relinquet odorem; prȩter ȩternam illam, quam daturus est, pœnam, si sine Deo, sine lumine, sine pœnitentia emigret è vita. Quibus igitur hęc fuerit cura Principibus, Magistratibus, parentibus, tutoribus, præceptoribus, confessarijs, amicis; hi in toto hoc negotio ingenia perpendendi, sibi ponant ob oculos creationis nostræ finem, qui in eo situs est, vt qui literarum studijs sese daturi sint, Salutem in Dei gloriam consequantur. Quamobrem & diligenti peccatorum (etiam totius vitæ anteactæ) exhomologesi expiati apud Sacerdotem, eò rectissimè tendant, quod senserint & potissimum placere Deo, ac sibi ipsis conducibilius esse ad salutem. Tum vtrinque rationes expendant, quas mox Sacerdoti pio, prudenti, erudito, communicent, vt diuinæ oblatas sapientiæ & ipse perpendens, dicat quid senserit. Sic enim rectè cupienti non subtrahet Deus lumen suum. Cùm è contrario omnem teme-

Finis Studiorum Qvinam

temeritatis limitem ea excedat cogitatio, qua opinatur aliquis fore, vt seipsum De• concessurus sit ei, qui semetipsum Deo subducat, & oculos claudat.

Excolendis ingenijs vtilißimam esse nostri finis considerationem, & eius qui nobis indidit Mentem.

CAPVT XXI.

Basil. lib. Quomodo legendi sint Ethnici auctores.

„ SAnè quod ad finem eum sibi proponendum attnet, tantum eius esse vim „ scripsit Basilius, vt cum nemo (inquit) ex „ arte laudem consequatur, nisi eandem ar„ tem, in qua se exercuerit, ad eum ipsum „ finem perducat: ita hic si negligatur, cuius „ gratiâ quidquid cogitamus, molimur, a„ gimus, facienda sunt, non solùm proximè „ accedimus ad bruta, verumetiam nostræ „ mentes, veluti sine arte nauigia, quib. de„ sint qui clauũ regunt, aut temere huc illuc „ omni vento circumferuntur, aut deniq; „ scopulis illisæ miserrimè naufragium pa„ tiuntur. Et hæc quidem Basilius.

Id verò etiam cogitãdum est, eum qui nobis indidit mentem, corporique absq; vlla ipsius cooperatione constructo, & varijs qualitatibus prædito infudit, posse item ad maiores gradus euehere nos, atq; efficere, vt quæ ex ipsis qualitatibus existunt

ſtunt in nobis difficultates, ſuperentur, aut ad certam temperationem redigantur: ſiquidem nouæ frequenter illuminationes emanant ex illa diuini ſplendoris abyſſo in Angelicas mentes; & quanto puriore & eminentiore natura pollent, tanto excellentius conuertuntur ad Deum, ſanctis autem ijs donis perpetua cum datoris laude vtuntur; quamobrem pleni harum illuminationum, eas alijs ſubminiſtrant; quorum deſideria, vt dictum eſt, ad altare diuinum erga ſalutem noſtram ſeduli offerunt. Iam ipſum intellectus donum, quod è ſeptem Spiritus ſancti eſt vnum, mentes noſtras attollit ad ea noſcenda, quæ ſolo naturali lumine nunquam aſſequi: nec intimè potuiſſemus indagare:: videlicet hoc dono in fide conſtabilimur, atque ad diuinam gloriam procurandam impellimur; permouemur item ad ſalutem proximi, atque ad contemplandam in creaturis altitudinem, ſapientiam, & bonitatem Dei; non humanis quidem argumentis, quæ ab effectibus perducunt nos in notitiam cauſarum, ſed interiore quodam lumine ſuperinfuſo; ac denique per eum fit, vt ab eo magiſtro in primis pendeamus, à quo magiſterium omne, ac diſciplina, ſcriptaque & libri, in quibus veritas aliqua ſit, profecti ſunt. Ipſi in æternum gloria. Amen. Et à Dauide quidem enixè hoc intellectus donum ad diuinam in-

telligendam legem expetebatur; quod multò magis faciendum eſt nobis in percipiendis ijs ſcriptoribus, qui cùm de ſcientijs humanis egerint, populos à diuina lege, atque à veritatis ſemita auerterunt. Hinc itaque factum eſt, vt non ſolum Prophetis, Apòſtolis, & quibus extraordinariè ſublimium ſcientiarum munus collatum eſt à Deo, verum etiam alijs ad humanas ipſas diſciplinas diuina ſe manus exeruerit, ijs, qui demiſsè ac cupidè vota ſua Deo obtulere. Alberto Magno, qui capere philoſophica non poterat, quoniam certis quotidianis precationibus à Beatiſſima Virgine hoc flagitabat, certis item conditionibus conceſſum eſt. Ac neminem pene latet, oratione plus
S. Thom. quàm ſtudijs cò ſcientiarum Thomam Aquinatem euectum fuiſſe, quò neſcio an aliquis vllus peruenerit, ne dicam altiùs aſcenderit: plurimi verò, qui ad Diuini pectoris oſtium cum fide pulſarunt, verum eſſe experti ſunt quod Iacobus ſcripſit Apo-
Iac. 1. ſtolus, ac in pręfatione nos attigimus, Deum eſſe qui petentibus ſapientiam largiens, nemini improperat.

Ceterum pro certo habeat quiſque probus adoleſcens, ſi certum tenuerit ordinem, munditiem autem animi & corporis ad ſcientias adhibuerit, pleraque ſe, tum naturalia, tum externa incommoda ſuperaturum; quandoquidem & ferrum, quod vel rubi-

gine fuit exeſum, vel aliundè retuſum, induſtria poteſt expoliri atque exacui. Ordinem autem dixi, quòd, vt ferè vniuſcuiuſque ingenio, ſummo in gradu vna tantum diſciplina reſpondet (nimirum cùm in eam ſeriò incumbitur) ſic varijs ſeſe eodem tempore dedere diſciplinis, ingenia diſtrahit, mentiſque aciem obtundit, vt dum hæc in plures inſpicit, nullam integrè contempletur atque concipiat. Accedit, ſi quid vnum rectè addiſcimus, id quaſi firmum ad alia ſuperſtruitur: è quo deinceps tutò peruenitur ad apicem. Sed hæc planius in Philoſophicis. Ordinem item intelligo, quo omnes animi vires ad id, cui vacandum eſt, appoſitè connitatur, ita vt, nedum altera tantum vtamur, reliquæ iaceant, atque, vt ita dicam, ſe deſertas relinqui ægre ferant: cùm, ſi quis omnes vires ordinatè ad diſcendum intenderit, vniuerſus ipſe homo euaſurus ſit doctus; faciliuſque reliquis adhibitis, quas vocant, animæ potentijs, res ipſas ſit percepturus: quemadmodum pluribus manibus, quàm vna, leuius onera, licet grauia, geſtantur. Quod vt magis liqueat, ſciant qui ſolum ſpeculatione paſcunt intellectum, aut ſine hac memoriæ tantum mandant quæ audiunt, aut legunt; vel intellectu & memoria poſthabitis, vnam ipſam voluntatem ſpecie pietatis quadam afferunt ad diſciplinas, hos, abſoluto ſtudiorum curri-

culo, non admodum vtiles futuros. Nam vel docere alios nescient, aut cùm auocabuntur à libris, in cœlone (vt aiunt) an in terris consistant, ignorabunt; vel occasione studiorum ac speculationis vix fructum aliquem ferent, ob quem scientiæ comparantur.

Res itaque hæc summi momenti est, sed quam perpauci consequi possint, qui inprimis ac sedulo virium animi sui, quas potentias dicunt (vtendum est enim ad pietatem piorum vocibus) ad prælectiones diuinas non adhibuerint. Diuinas autem prælectiones voco, quas in Dei schola orando & meditando pernecessarium est, vt vnusquisq; si velit agere serio, comprehendat.

Constans Deliberatio, & labor cultura ingeniorum mirificè vtilis.

CAPVT XXII.

ATqui & animus constans, ac firma deliberatio (ni prorsus repugnet natura) faciunt, vt qui haud omnino sit studijs aptus, aptior fiat si primæ causæ diligentius cooperetur. Cleanthes, qui (sicut Xenocrates) tardissimo fuit ingenio, dictus est Hercules alter sapientiæ, quod labore ac studio insignis Philosophus euaserit. Accedebat summa inopia. Nam vt victum quotidie

tidie quæreret, noctu aquam alijs hauriebat: quare & φρεάντλης vocatus est, quasi aquæ haustor. Demosthenes pronuntiandi difficultatem, ac tarditatem ingenij vicit industria (quod norunt omnes) ac diligentia. Baldus, cui iam seni ad studium Iurisprudentiæ venienti, vt probrum obijciebant, dicentes: Sero ad hæc venis, ô Balde; quamobrem causarum in altero sæculo eris patronus: nil territus ita profecit, vt cum nominis celebritate mundus adhuc perdoctis eius scriptis vtatur. Ignatius Loyola Societatis nostræ, excitante Deo, fundator, cùm ex aulico, ac militari genere viuendi, seculo renuntiasset, grandisque ætate iam, sponteque pauper, linguæ primum Latinæ, mox scientijs se dedisset, procul non solum à suis, verùm ab omni humano solatio atque subsidio, dum alijs Lutetiæ suam præstaret operam, interdum autem Rothomagum Normaniæ Metropolim petens, nonnunquam item in Angliam trajciens, vt tantum stipis sibi eum ad finem, ad quem vocabatur à Deo, corrogaret; non tam sibi scientias est consecutus, quàm ostium tot Collegijs & Seminarij aperuit, in quibus plurimi in vniuerso orbe Christiano erudiuntur.

Cultura Ingeniorum quænam breuior, facilior, fructuosior: vbi quales esse debeant Magistri, & à quibus cauendum.

CAPVT XXIII.

DIxi auerti nos à semita Religionis & Sapientiæ, cùm non excoluntur ingenia. Id verò cùm accidat ab imperitis, & improbis præceptoribus; à scholis & publicis Academijs, in quibus antiqua disciplina non viget; à ratione studiorum præpostera, à socijs, ab egestate, ab imbecillitate virium, à scriptis, aut libris vel inemendatis, vel labe aliqua aspersis, vel in quibus vix vlla certissima sit methodus, quodque nec sobriè, nec ad vsum discitur; agendum hic est de tota re, Deo aspirante, aliquanto accuratius, quandoquidem & dimidium facti (ait ille) qui bene cœpit, habet: ac sæpè fit, vt alij nobis in itinere præeant, nisi sarcinæ, quas equo gerimus, ritè prius aptentur, quàm ex hospitio discedamus. De præceptoribus id constat, quales sunt duces, tales fore ducendos. Si enim cæcus cæcum duxerit, ambo in foueam cadunt, inquit Scriptura. Hinc verò & multiplex illa opinionum hydra, & variæ Philosophorum sectæ, & hæreses, atque hæresiarchæ, qui orbem inflammarunt, at-

que

que etiam nunc inflammant ; ac plurima denique in omnibus artibus & diſciplinis damna prodierunt . Quare hoc primum eſto. Vt natura cuiuſque exploranda eſt,ac quæ quibus ingenijs ſcientiæ quadrent, deliberandum ; ſic Magiſtros aptiores, quique ad docendum magis afficiantur , eſſe deligendos,adhibito perdiligenti examine. Humanum ingenium (aiebat Plato) cultura fit diuiniſſimum; at hæc ſi deſit, fit diabolicum. Agri enim quò fœcundiores, eò peiores germinant herbas , niſi colantur & purgentur , & perſpicax natura hominis , quæ vix poteſt quieſcere,niſi bono aſſueſcat, fertur præceps in malum : quæ , vt è multis nodis catena , ſic alijs ex improbis factis adeo denique impeditur , humanæ vt vires ad ſe expediendas haud ſint ſatis. Ita Iulianus Apoſtata , quòd Maximum Philoſophum & Libanium impios nactus eſt , ex ſeipſo , & è Chriſtiano orbe (quantis potuit conatibus) pietatem,Religionem Chriſtianam, ſcholas antea rectè inſtitutas , templa Catholicorum,idque breuiſſimo temporis ſpatio,eiecit. quod deinde fuſius attingendum eſt. Adeo veneni mica quantaſcumque exquiſitas epulas inficit. Sed quibus probi & docti Magiſtri obtigere , ii Rempub. inſtaurarunt, atque auctores fuerunt, vt ſapientia, Religioque priſtinum reciperent ſtatum. Carolus Magnus , quòd Alcuinum Bedæ diſci-

ſcipulum: plerique alij, quòd Othricum ſecundum, qui Magdeburgenſis fuit Archiepiſcopus: Honorius & Arcadius Theodoſij Imperatoris filij, quod Arſenium Romanæ Eccleſiæ Diaconum : Otho III. Imperator, & Robertus Galliæ Rex, quòd Gisbertum Floriacenſem monachum Gallum, qui poſtea fuit Silueſter II. Pontif. Max. Rufus Angliæ Rex, quòd Lanfrancum Cantuarienſem Archiepiſcopum : Carolus V. hoc ſæculo, quòd Adrianum VI. Pontif. Max. habuere præceptores, ea in ſe ipſis ſemina conceperunt, vnde ad Chriſtianam Rempublicam maturuere fructus pretioſiſſimi. Græcia item dicta eſt κυροτρόφος, filiorum altrix, quoniam in id omnibus induſtriæ neruis contendebat. Verum quoniam eo tempore Religionem cum ſapientia non coniunxit, tantus labor irritus erat. Cùm tamen qui propius naturalis luminis ductum ſequebantur, ij magiſtros adoleſcentibus procurarint, quos factis, exemplis, ſignis, verbis, ſcriptione erudirent. Nihil prætermitto (ait Terentianus ille Demea) conſuefacio denique ; inſpicere tanquam in ſpeculum vitas omnium iubeo, atque ex alijs ſumere exemplum ſibi. Lacedemonij (Xenophonte & Plutarcho teſtibus) exemplo vitæ ſeniorum propoſito filios inſtituebant, nec verò permittebant pro ſuo quemque arbitrio liberos docere : ac quos iuuentuti præ-

In Eunucho.

In Politic.

præficiebant, ij neque mercede, nec pecunia conducti, sed è probioribus & sapientioribus Reipub. deligebantur, qui pro cuiusque ætate secernerent magis idoneos, atque his decuriones addicerent, qui & præcipuã morum curam gererent, atque eos crebra hortatione, varijsque erga virtutem exercitationibus incenderent. A cœna quæstio proponebatur, cui nisi diligenter, breui, & acute respondissent, vti hebetes, ac tardo ingenio habebantur, & sæpe castigabantur. Quæstio erat; Qui nã aliqua virtute excellerent? Quidve sentirent de ijs qui rectè, an secus aliquid negotij pro Repub. administrassent? Ijdem *Plutarc.* vero Lacones affectabant cantilenarum ele- *in Laconi-* gantiam, & carminum, quibus inesset acu- *cis.* leus; quo animi excitarentur, & alacritate quadam inflammarentur. Dictio nuda erat, & mascula: neq; argumentum habebant a- *Cœlitus l.* liud, quàm eorum ornamenta, qui generosè *18. c. 26.* vixissent, ac pro patria occubuissent; quos vt immortalitati commendabant, sic contumelijs afficiebant ignauos, quòd acerbam atque *Val. Max.* infelicem vitam duxissent. Idem quoque & *l. 2. c. 1. Ci-* Cretẽses fecere. Quod cum Romani fuissent *cero l. 1. &* imitati, Cicero exclamat: Quid hoc splendi- *4. Tusc. q.* dius, quid etiam vtilius certamine? Pubertas canis suum honorem reddebat; defuncta virium cursu ætas, ingredientes actuosam vitam fauoris nutrimentis prosequebatur. Quas Athenas, quam scholam, quæ alienige-

,, na ſtudia huic domeſticę diſciplinę pręttu-
,, lerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones,
,, Fabricij, per quos res Romana ita fuit au-
,, cta, vt vniuerſo orbi imperaret. Ac certè
,, ita ſe res habet. Nam nec Platoni placuit,
,, vt à nutricibus narrarentur infantibus fa-
,, bulæ, quæ cum ſe in tenellos inſinuent a-
,, nimos, vix vmquã funditus poſſunt euelli
,, nec veritati locus relinquitur. Hæc quidẽ illi. Qui cùm virtutis ſpeciem haberent, ſolidas autem, & veras haud obtinerent, neque eorum hiſtorias perlegiſſent, quorum laus à Deo potius, quàm ab hominibus profecta eſt, non poterant collineare ad veriſſimum ſcopum. Sed Diuina Sapientia ſanctorum Patriarcharum Vitas, & Regum, atque aliorum geſta multo antea literis mandari voluerat, vt conſtaret quodnam pręmium ij eſſent in terris conſecuti, quodve æternũ in cœlis erant conſecuturi in omnes æternitates. Qui igitur ad eum Ethnicorum modum tantummodo iuuentutem docent, Chriſtianum autem hunc omittunt, qui verus, optimus, & primus eſſe debet ecquis miretur ſi parciſſimæ ſationi reſpondeat meſſis exigua? ſi item mores ſecundùm obiecta & exempla efformentur? plus autem factorũ noſcatur eorum, qui perpetuo crucientur apud inferos, quàm aliorum, quorum poſſeſſio eſt in cœlis futura perpetua?

Signis

Signis, & honestis ludis excoli posse ingenia.

Capvt XXIIII.

DIxi verò doceri quoq; consueuisse per signa, nempe per imagines, atque huiusmodi alia. Hęc enim vt pro sui ratione ad bonum, malumve possunt esse incitamenta, idiotarum autem documēta; si pueri, in quibus tamquam in molli cera species imprimũtur, ijs assuecuerint, nemini dubium est, quin prodesse aut obesse possint quàm maximè. At cum nos quidem hac de re fusiùs acturi simus, cum de arte pingendi & sculpendi loquemur, sat fuerit modo attigisse quod acriter reprehendit Augustinus, qui cum in Poëtarum, & Comicorum Gentilium lectionem inueheretur, damnat quòd Terentius Chæręam adduxerit, qui turpe Iouis factum in tabula depictum cernens, dixit. Ego verò homuncio hoc non facerem?

Sed inter signa connumero quasdam (vt ita dicam) industrias, ab ijs solitas adhiberi, quibus diuinitus honor, & salus animarum est cordi. Neque enim Hieronymum virum sanctum ad Lætam scribere puduit de institutione filiolæ in Grammatica, in hæc verba:

,, verba: Fiant ei literæ vel buxeæ, vel ebur-
,, neæ, suis nominibus appellentur: ludat in
,, eis, vt & lusus ipse eruditio sit: & non so-
,, lum ordinem teneat literarum, vt memo-
,, ria nominum in canticum transeat, sed &
,, ipse inter se crebrò ordo turbetur, & me-
,, dijs vltima, primis media misceantur: vt
,, eas non sono tantum, sed & visu nouerit.
,, Cum verò cœperit trementi manu stilum
,, in cera ducere, vel alterius supposita ma-
,, nu teneri, regantur articuli, vel in tabula
,, sculpantur elementa, vt per eosdem sulcos
,, inclusa marginibus trahantur vestigia, vt
,, foras non queant euagari.

Id igitur etiam in alijs iocis honestis, ceterisque notis effici potest, quibus excitentur ingenia, memoria verò iuuetur ad ea, quæ cum sint à sensibus remota, fatigāt mentes, nisi aliquo præsidio muniantur. Vidi ego, qui vt Grammaticen, aut Logicen facilius addisceret, varia pinxerat vasa, è quibus existebant arbusculæ, in quarū folijs & ramis tum præcipuæ voces, quas vocant terminos, tum definitiones, aut diuisiones erant inscriptæ, vt aspectum non confunderent; Nimirum suo quæque res loco dispositæ, aciem ingenij mirificè leuant.

At rogandus est Deus, adhibendaque omnis diligentia, vt adolescentes in opti-
,, mum incidant præceptorem. Ij enim
(inquit)

,, (inquit Cicero) primùm ante tenentur ad-,, stricti, quàm quid esset optimum iudicare ,, potuerunt: deinde infirmissimo tempore ,, ætatis, aut obsecuti amico cuidam, aut v-,, na alicuius, quem audierunt, oratione cap-,, ti, de rebus incognitis iudicant, & ad quã-,, cunque sunt disciplinam quasi tempestate ,, delati, ad eam tamquam ad saxum adhæ-,, rescunt. Hæc ille. Sed & non tam doctus, quàm vt fide Catholicus, & moribus integerrimis sit Magister, necesse est. Quæ enim vetus erat querela, ea etiam peruenit ad hæc tempora: per Præceptores Hæreticos, aut improbos mundum ipsum, atq; omnem rerum statum concidisse. Et Aristophanes Comicus, atq; Aristides & Lucianus Sophistæ, Timon item, qui Psyllos conscripsit, ac Iuuenalis, qui in eos inuectus est, atque Pacuuius, qui dixit, Odi homines ignaua opera, philosopha sententia, fecere, vt cordato cuique vna cum Sallustiano Mario parum placuerint eæ literæ, quæ ad virtutẽ Doctoribus nihil profuerint, imo (vt rectè vir doctus obseruauit) nocuerint, quia multi vitia sua tegunt & inumbrant hoc velo, animo (vt inquit Tacitus) perfidiosi subdòli; auaritiam ac libidinem occultantes, specie bonarum artium falsi.

Cicero Acad. q. in Lucullo.

Sallust. in Iugurtha.

Lipsius de ciuili doct. lib. 1.

Tacitus 15 Annaliũ.

Ratio

Ratio excolendi Verbis seu voce ingenia.

CAPVT XXV.

SEquitur doctrina, quæ verbis, aut dictando proponitur. Ac primùm altiora nostræ Religionis mysteria nec facile omnibus manifestanda, ne profanæ multitudini (vt inquit Dionysiſts Areopagita) tradenda erant, ne priusquam esset initiata Sacramẽtis, quod sanctum erat & admirationis plenum contemneret. Sic Moyses (de quo postea) vel figuris, vel notis, vel traditione reconditiora docuit Sacerdotes. Quem postea morem suis in rebus, aut spectris Satanas, vt auctoritatem conciliaret erroribus, primo inter Chaldæos, & AEgyptios, deinde inter Græcos & Romanos, ac denique in vniuersum terrarum orbem inuehere studuit. Sed cùm Plutarc. in vita Nũ. ijdem errores nec veritate niterentur, nec pietate muniti fuissent, id ipsis ob dissidium atque obsurditatem accidit, quod de falsis Prophetis verax testatus est, inquiens. Diuisum est cor illorum, nunc interibunt. Inde Ose. c. 10. factum est, postea, vt quæ de cultu Numa edixerat, comburerentur: & à Græcis ficta sit Cybele falsorum Deorum, ac fallacium ceremoniarum mater, quas nemini cõmunicabãt, præterquàm ijs, quos secreto mysterijs illis

illis execrandis imbuebant. Plato itẽ philosophica varijs ænigmatibus & velis, ne dicam & fabulis, obuoluit. Ac Pythagorei nec scripto, nec libris, sed viua voce in discipulorũ animos sciẽtias instillabãt, quãobrẽ & viua erat disciplina, cui plures aures & animi erant erigendi, quàm parãdus calamus, aut papyrus, ac propterea ἀκουστικοί, hoc est auditores dicebãtur: silẽtio aũt diuturno, quod ἐχεμυθίαν, vocabant, eruditi verba facere, quærere, cõmentari, poterãt. Græci eã docendi ratione ἀκροαματικήν, hoc est auscultatoriam nominarunt; queẽadmodũ suos de naturali philosophia libros inscripsit Aristoteles. Et Diogenes roganti Hegæsiæ, vt sibi scripta quædã interpretaretur. Stult⁹ es (ait) qui caricas quidẽ non pictas, sed veras eligis; vera autẽ recitatione neglecta, te ad scriptam confers: „ Quĩn & Xeniadis Corinthij liberis totius „ doctrinæ summam tradidit in cõpendium „ redactã, vt nõ chartis, sed memoria cõpre„ hẽderent: quos & instituit domi ministra„ re perentibus, ac cibo leui & vili, atque „ aquæ potu esse contentos: cumque re„ liqui cæsariem alerent ad formæ commendationem, ille iussit eos radere comam: & cùm prodeundum esset in publicum, incomptos producebat absque tunicis; incalceatos, accitos. Socratem scribit Plutarchus haud docere aliorum exemplo

Laertius l. 8. in Empedocle.

Laertius l. 6. in Diogene.

exemplo ſolidum, ſed ingreſſionem aperientem dubitationum, ſicut puerperij, iuuenibus excitaſſe, ſuſcitaſſe, atque elicuiſſe ex ijs genuinas intelligentia: quod quidem obſtetricandi artem dicebat: non quæ extrinſecus infunderet, vt alij oſtentabant, mentem illis, qui cum ipſis agebant; verùm demonſtraret habere eos domi propriam, quæ aleret, rudé tamen & inconditam. Ariſtoteles autem intelligens quantum exercitatione, ac diſquiſitione, & diſputationibus rerum natura erueretur, organum, & methodum, ac topica, ſextum præcipue & octauum eorum librum diligenter conſcripſit; de quibus poſtea ſuo loco fuſius, ob eos qui nec tam vtili labore vtuntur, & verò plerumque carpunt, quod minus experti ſunt, aut non intelligunt..

Tractata de philoſophia Ariſtotelis.

Dictandis Prælectionibus num ingenia lædantur.

CAPVT XXVI.

HAEC igitur qui omiſere, dictandiſque prælectionibus potius ingenia preſſerunt adoleſcentum, quàm vt per veterum ſemitam deducerent, culturam eam deſeruere, quam innuimus ſupra. Fit autem hinc, vt neque viua vox, quæ (vt inquit Hieronymus) neſcio quid latentis habet energiæ, in diſcipulorum

ılorum animos influat. Sæpe enim ex alie-
is ſcriptis eadem promunt, quæ volunt ha-
eri pro ſuis, quare potius peregrina & mor-
ıa, vel Echo neſcio quæ obtundit aures, non
ıentem inſtruit. Ac qui dictata excipiunt, ſi
imiæ ſcriptioni ſeſe immerſerint, cum ca-
ita rerum notaſſe ſat eſſet, haud minima
amna patiuntur: primum, quòd ſcriptis fi-
lunt plus, quàm vt res animo comprehen-
lant; ſæpeque id verum ſit, quod vulgato &
implici, ſed tamen vero carmine dicitur:
Quòd ſi charta cadat, ſecum ſapientia vadat.
Præterea & ipſe dicendi ſtilus, ac bene lite-
as formãdi ratio abijcitur. Quam enim ſcri-
bendo celeritatem adhibent adoleſcentes,
ea fit, vt nec manus rectè vnquam deinceps
aptetur, nec in auctoribus ſtilus ipſe ac dictio
animaduertatur; qui cum eleganter ſcripſe-
rint, ſæpe barbare explicantur à præceptori-
bus, ac mixtim, quòd ex alienis laboribus, vt
diximus, ſua commiſceant, multi verò
pariant quæ non parturierunt. Sanè qui
in pictura vellet excellere, ſi initio, aut et-
iam poſt, nimis cito primas duceret lineas,
numquam voti fieret compos. Inualetudi-
nis autem ac vitæ non mediocre periculum
incurritur, atramentumque plerumque
mutatur in ſanguinem. cum è pectore vo-
mitur; vbi verò capitis ac ventriculi vires
ſunt fractæ, quòd debuerat eſſe ſtudiorum
curriculum, id vitæ claudicatio fit, tempo-

F riſque

riſque iactura, aliorum etiam moleſtia, pecuniæque amiſſio, ac damnum proximi, cui opera præſtari nequeat. Iam ipſis, qui prælegunt, occaſio demitur, qua ſerio materias excutiant; vt qualis fuerit fons, talis inde neceſſario aqua, turbida nempe ac ſordida ſcaturiat. Quin & antiquiores ac perſpicaciores interpretes, contextuſque auctoris omittuntur: ac denique non pauci ſcholas derelinquentes ſat habent, ſi amanuenſem, qui dictata deſcribat, eo mittant, in quæ vix poſtea vnquam inſpiciunt; aut ſi oculum admouerint, fructu certè fruſtrantur repetitionum, ac diſputandi & conferendi. Quæ res cum vtiliſſima ſit, intellectum perficit. Sic ergo in horrei ſuperſicie iacet ſemen, quod cum neque ſulcis commiſſum ſit, nec contectum, ecquam inde ſperaueris meſſem? Atqui cum vix percipi poſſit, quod tam celeriter, aut de curtatis dictionibus ſcribitur; ipſa ſcriptio, vel potius corruptio, exequiæ ſunt laborum: præterquam quod, qui labor in apparatus & reliqua huiuſmodi impenditur, is non ſemel irritus eſt; quòd eo in genere plerique libri iam euulgati ſint, & quidem multis nominibus perfectiores, quam noſtri. Quamobrem, ſi antequam ſcriptione conficeremur, à Deo lucem, à peritis notitiá eorum hauriremus, magnum eſſet compendium. Quinetiam religioſæ paupertati interdum magnopere incommodauit, id pecuniæ reſeruatum, quod

ama-

amanuensibus attribuitur, quod sanè in bonos auctores coemendos vtiliùs atque communius transferri posset. Ducentis autem & quinquaginta propemodum ab hinc annis, in Academia Parisiensi lex de ratione explicandæ philosophiæ lata est, qua præcisè cauebatur, ne Doctores, quos vocabant, Nominatores ad pennam, subducendis singulis propositorum verbis, nominando & dictando, auditorum manum potius exercerent, quàm continenti explicatione mentem erudirent. Centum post annis, Gulielmus Cardinalis Totauillæus Sedis Apostolicæ Legatus, cùm eiusdem Academiæ statum, partim abrogatis, partim firmatis legibus, constituisset, vocis continuationem, & sententiarum disquisitionem retinuit; curiosam illam & molestam de verbo ad verbum prælectionem vehementius coercuit; philosophicos libros de puncto (vt ipse scribi voluit) in punctum, ac de capite in caput, ore & voce doceri ac pronuntiari iussit. *Ann. 1355.*

Nostri certè, quorum magna pars hoc in negotio maximè versatur, vsu & damno edocti, quod è nimia illa descriptione prodijt; diu est, cum tanti incommodi & labores tollendi (ne dicam moderandi) necessitatem intellexerunt. Ac propterea, quos in Lusitaniæ Academijs habemus Patres, hi iam naturalis philosophię partē è prelis emisere; qua tū scriptio illa subtrahatur, tū relinquatur occasio,

vnde acuantur ingenia, ac multa in arenã diſputationum conferri queãt. Sed de tota hac re planius in Philoſophicis.

Ecquid maximè obſit ingenijs viua ne voce, an ſcripto excolendis.

CAPVT XXVII.

PORrò quod ad ingeniorum culturam attinet, ei magnopere officit, ſi neque noſcantur, nec cognita iaciantur initio in auditoribus fundamenta veritatis; cuius profectò ipſiſſimum domicilium eſt Chriſtiana & Catholica Religio. Quod quoniam haud præſtitum officium eſt, lethale Reſpublicæ, ac Regna vulnus accepere, vt hoc ipſo ſæculo duabus Synodis, Lateranenſi & Tridentina fuerit remedium ſtudioſiſſime conquirendum. Summa hæc eſto: Qui philoſophiã profitetur, is vt Theologiæ prius operam dediſſet: quive ciuilis prudentiam Iuris explanat, hic vt antea Diuinum & Canonicum altiùs deguſtaſſet: qui autem in reliquo diſciplinarum orbe alienis mentibus excolendis vacãt, ſi vt omnino perpenderent, ecquid ad eam rem in ſuis mentibus peculij haberent, cõſultiſſimũ eſſet. Nã ſi quis deinceps ſtudio vlterioris progreſſus in libris declarãdis, vel theſiũ ſpecie diſputãdarũ, diſcipulos ac ſeipſum auertat à Diuinis & laudibus, & ſacris, & cõcioni-

cionibus,nę hic facile in baratrum totius impietatis ruet.Quod liquidius constabit,vbi ipsæ facultates quid in quaque singillatim hac de re monstrãdũ sit,aptiorẽ nobis ansam disserendi porrexerint.

Quæ necessario præponenda sunt,priusquam quisquam scientijs excolatur.

Capvt XXVIII.

ADdo,vrgeri quemlibet præceptorem consciẽtia & ratione,vt emendatiores indicet auctores, aut interpretes, antequam eos proponat legendos: ne quis videlicet in hæreses,aut labem,aut in veteres illos,ac plerunq; scatentes erroribus libros incidat, neve pro legitimis suppositos admittat. Nam si vt suus cuique fœtus adscribetur, id priscis Grammaticis, qui scientijs quoq; erant imbuti,erat(ait Quintilianus)potissimum curæ, vt libros recognoscerent,num essent, quorũ nomina pręferrent;quod quidem è dictione ferè iudicabant: cur non præmonitos adolescentes sinas præcipites ruere, ac quemcumque euulgatum librum illico arripere, atque in suam ipsorũ versare perniciẽ?

At & culturæ deest qui reticet,quæ falsæ sese inter veras scientias improba immiscuerunt.Scilicet quoniam etiam impiæ sunt, at-

quę à Synodis, à Patribus, ab ipsa Scriptura diuinitus fuere damnatæ (quemadmodum suo loco dicemus) sunt à præceptoribus explodendæ, libereque dicendum, qui ijs assenserit admonitus, hunc in grauissima peccata lapsurum. Sic igitur & in tradendis vtilibus disciplinis sine impedimento decurret, qui obices à Satana iniectos initio submouerit.

Ille enim, Magia (hæc nimirum, quæ diabolica sit & damnata) rerum scientiam naturalium; Geomantia, præstantiã Geometriæ; iudiciaria Astrologia, castitatẽ Astronomiæ; Phisiognomia, & eiusmodi alijs, solida Theologiæ studia, & adorandas, ac certas Diuinę prouidentiæ vias; Chymica Medicinam; nouis denique nouissime hoc sæculo artibus, quas vocat Rationem status (nisi hæc in primis inspicit in Deum) Moralem atq; Politicam corrumpere satagit, certam sine dubio admistrationem inuertens, diuinarumq; atque humanarum legum auctoritatem eneruans.

Nimia Ethnicorum Auctorum laudatio quantopere cultura ingeniorum noceat.

CAPVT XXIX.

NEque verò nobis tacendum est, quæ nimia laus auctoribus, vel profanis, vel Ethnicis tribuitur, hanc præiudicium potius quàm

quàm rectam iudicandi vim afferre audientibus. Cum enim hi ſoleant multum deferre præceptoribus, talem eſſe rerum veritatem exiſtimant, qualem de auctoribus exiſtimationem conceperunt. Qui enim leges ciuiles, vel Romanas duodecim Tabularum in cœlum laudibus extulit, quaſi perfectius aliquid quàm Decalogus continerent; ille vel neſciuit quid diceret, vel Diuinam cum Ethnicis legibus non contulit, quæ religionem & rationem in plerisque labefactarunt; vel quantum Ciuiles à Canonicis diſſiderent non animaduertit. Iuſtinianum Imperatorem qui plus nimio laudat, neque verò affert eius adminiſtrationis inclinationem, & errores, in quos ante mortem incidit; facilem præbuerit occaſionem adoleſcentibus, qui eius Inſtitutiones euoluere incipiunt, vt vel eius, vel eorum, quorum opera digeſtæ ſunt leges, errata mordicus comprobent. Zaſium (vt propius ad hæc tempora accedam) ſi quis ita commendet, vt quæ ſuis inſperſit laboribus veritati & Religioni repugnantia, non moneat, nec curet expungenda; non mimimam re ipſa calamitatem afferet, quod quidem qua ratione faciendum ſit, indicabitur, vbi de Iuriſprudentia agetur. Id ipſum item ſi quis de Molinæo, Hotomanno, Oenotomio, Balduino, Spiegelio, Vigelio, Duareno, ac de aliis eiuſmodi haud fecerit, ſummi periculi plena res erit, & damni. De philoſophis

idem dicendum est. Nam qui Platonem & diuinũ, ac diuinissimũ (si Deo placet) appellant, Deumq; Philosophorũ faciũt, extremã hanc laudem à Gentilibus mutuantes; testimoniaq; pro eo Sanctorũ Patrũ, pręcipue Augustini afferunt grauissima; neque verò dicant, quæ postea ijdẽ Patres de eodem recantarunt, vbi latens in Platonica philosophia venenũ repererę; sane philosophię atq; Religioni magnopere incommodãt. Videlicet quę in eo boni laus fuerit, ea dissocianda non est à vituperatione mali. Quin etiam addendũ, si quid ille veri dixerit, aut quod sublime sapiat, & cum Fide nostra sit consonũ, id accidisse, quòd in AEgyptũ traiecerat, in qua, cũ diu Hebræi demorati essẽt, veri cultus memoria & semina quædã adhuc cõpererit. Atqui, & quidquid Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Origenes, Iustinus Martyr, Augustinus, & alij de Platone retractarũt, diserte docendi sunt qui scholas frequẽtant. Augustinus certè priore suarũ Retractationum libro: *Laus quoque (ait) ipsa, qua Platonem vel Platonicos, seu Academicos Philosophos tantantum extuli, quãtũ IMPIOS homines non oportuit, non immerito mihi displicuit: præsertim quorũ cõtra errores MAGNOS defẽdẽda est CHRISTIANA DOCTRINA. Illud etiã, quod in comparatione argumentorum Ciceronis

* Cap. 1.

,, ronis, quibus in libris suis Academicis v-
,, sus est, meas nugas esse dixi, quibus argu-
,, menta illa certissima ratione refutaui,
,, quamuis iocando dictum sit, & magis iro-
,, nia videatur, non debuit tamen dici. 'Hæc
,, Augustinus.

' Néque igitur mirum videri debet, Clementis Platonis olim admiratorem scripsisse;[a] huius ac reliquam Græcorum philosophiam similem esse illuminationi, quæ fit ex scirpo, quem homines accendunt, lucem à Sole artificiosè suffurantes. Et Origenem [b] Platoni exprobrasse, quod vna cum cæteris Græcis, qui sapientes dicerentur, præ superbia similis esset medicis ijs, qui neglecta plebe, solis opulentioribus mederentur: sane & alibi, [c] dum aquas interpretaretur AEgyptias, eos puerorum ac paruulorum deceptores vocauit. Ac [d] Tertullianus, licet antea Platonis egregius cultor, eius lectione denique se proditum, eumque esse hæresum penum inclamauit. Quod & reliqui deinceps fecere. Iustinus [e] Martyr, Athanasius, [f] Cyprianus, [g] Hermeas, [h] Arnobius, [i] AEneas, [k] Gazæus cognomento Platonicus, Theophilus, [l] Patriarcha Antiochenus, Lactantius [m] Firmianus, Eusebus [n] Cæsariensis, [o] Epiphanius, Gregorius [p] Na-

a *Clem. li. 3. Strom.*
b *Orig. lib. 6. con. Cels.*
c *Ho 4. super Exod. cap. 4.*
d *De Præscript. adu. hær.*
e *In Colloquijs cont. Trip. Iud.*
f *In orat. cont. Idol.*
g *Libr. de spiritu.*
h *Libr. de Gent. Philosop. irris.*
i *Lib. 2. aduers. gent.*
k *In Dial. qui Theophrastus inscribitur*
l *Lib 3. ad Auto. lycum.* m *Lib. 3. diuin. Instit.* n *De præpar, Euang. lib 13. cap. 13.* o *Lib. 2. contra hæres. tom. 2. hæresi 32.*

p Nazianzenus, Hieronymus, q Chryſoſtomus, r Theodoretus, s & alij in Oriente.

p Cont. Iulian. lib. 1.
q Epiſt. ad Heliodor.
r In Act. Apoſt.
s Libr. 2. Græc. affe.

Quid autem de Ariſtotele, Hippocrate, Galeno, ac pleriſque alijs eamdem ob veritatis cauſam, & cauendum & dicendum ſit in hoc genere, ſuis locis attigi: cùm etiam eædem cautiones plerumque in alijs Ethnicis (quod quidem hoc, ſed & poſtremo libro dicetur) omnino ſint adhibendæ. Quamobrem rogatos velim profeſſores, integrum vt hunc perlegant librum, qui & ad diſciplinas muniet viam, cùm & Apparatus, quem nouiſſimè ad Hiſtorias per temporum ſeriem legendas edidimus, antidotum ſatis præſens contineat, quo venenum extinguatur, quod Satanas per fallaces hiſtorias humanis mentibus callidiſſimè inſpergit.

Cultura ingeniorum perſpicacium, & hebetum.

CAPVT XXX.

IAM verò ſi quis minus circumſpectè agat in excolendis perſpicacibus ingenijs, hæc ſequuntur incommoda. Primùm, quòd plus quàm deinde concoquere poſſint, comprehendere animo velint: vel cùm ſcire omnia affectent, vix quidquam denique ſolidi aſſe-

assequuntur. Quamuis enim (ait Philosophus) vt oculorum acies à circumfuso aëre, sic mens à disciplinis accipiat lumen; qui tamen nocturnam quietem suis oculis demerent, periclitarentur. Sanè scientię docendæ sunt, quantum satis sit ad vsum; quare & addiscenti nimia speculatio cauenda est; sed vbi lumen accenderit, id sibi & alijs commodè ac cautè, hoc est, sanctè, tamquam in laterna (ne vento superbiæ extinguatur) est præferendum. Rectè Aristippus, vt meminit Laertius, homini iactanti permultam scientiam, Vt ij, inquit, qui plurimum edunt, ac corpora exercent, nihilo melius valent, quàm qui hoc mediocriter faciunt; sic non qui plurima, sed qui vtilissima legerint, habendi sunt docti & studiosi. Ac Seneca docuit intemperantiæ speciem esse, plus quàm satis sit velle scire. Sapienter item Lactantius, cùm vulgus sæpè melius sapere scripsit, quandoquidem quantum opus est sapit. Augstinus autem simplicitate credentium dixit plebem tutissimam reddi. Sed & Christus Dominus docuerat pauperes facilius euangelizari, quàm qui sibi ipsis diuites viderentur. Quod verò eorum plerique, de quibus diximus, vix quidquam solidi assequantur, veterum extant exempla, Gorgiæ, Protagoræ, Hippiæ, Prodici, Euthidemi, Dionysodori, qui cùm de quacumque re omnibus respondere gloriarentur, satis inglorij,

Laertius in vit. Aristi.

Sen. ep. 89.

glorij, quòd nihil præstiterint, abiere. At certè idem Seneca cordatè scriptum reliquit, ad scientias multos peruenire potuisse, nisi iam sese peruenisse credidissent.

Sed tardioribus ingenijs, quique natura procliues sunt ad torporem, plurimum affert damni, nisi addatur animus, vitiosusque dematur ille pudor, qui multos inuasit, quod iam natu grandes præceptoribus vel collegis, ætate licet inferioribus, debeant subdi. His verò tantum cibi præbendum est, quantum concoquere possint; quem quidem haud solidum, sed præmansum glutiant; præcipuarum verò dictionum notiones etiam similitudinibus aliquibus in eorum animis consignandæ. Mox admonendi amanter, laborem & vigilantiam solitas esse vocari cotem, qua Cleanthis & aliorum tarditas acuebatur. Sic autem quæ supra commemorauimus exempla; sed multò magis accensa charitas, quæ rationes suggerit efficaciores (præsertim Sacramentalis Confessionis tempore) excitabunt iacentes: quos deinceps in crebra lectione, ac (quam vocant) compositione plus quàm præceptis expedit exercere. fiet enim, vt ipsimet postea methodum atque ar-tem agnoscant, quam antea capere non poterant. Et Romani quidem, licet summis Reipublicæ negotijs

tijs distinebantur, cùm siue comederent, siue incederent, aut iter haberent, vel se ad somnum componerent, Anagnostas audirent; plurimam rerum atque historiarum notitiam adepti sunt. Qui itaque statuerit, vitam non esse somnum, sed vigiliam, vt dixit Varro, quantum autem sibi demit temporis à superuacaneis rebus, tantum adijcere vitæ atque doctrinæ aliquem; nisi sit penitus stipes ac truncus, fructum feret.

Alia, quæ magnopere semper obfuerunt colendis ingenijs.

Capvt XXXI.

POrrò qualibuscumque ingenijs magnoperè semper obfuit, cùm defuere præceptores officio exigendi à discipulis pensum, repetitione, collatione, responsione (quotiescumque interrogantur, ac disputationibus. Quemadmodum enim perfecta agri cultio non est, si quis aret tantummodo, aut serat, sed tellure tegendum est semen; sic non rectè excoluntur ingenia, si post prælectiones publicas,) ea, quæ dixi, non adhibeantur. Quod verò ad respondendum interrogationibus spectat, vt discipuli inde magis fiduciam erga magistrum concipiũt, sic crebris humilitatis actibus à Deo merentur vberiorem lucem: cumque quisque

quod

quod neſcit interrogat, fit vt remediũ proprio vulneri poſſit afferri; quod profectò publicis prælectionibus non poterat.

Quatenùs quærendum, ac diſputandum ſit.

Capvt XXXII.

Nvm verò ſemper, aut quanam ratione interrogationibus, ſiue quæſtionibus reſpondẽdum ſit, locus hic exigit, qui communis eſt omnibus diſciplinis, vt agamus. Ad quæſtiones enim & concluſiones quod attinet (illæ enim, cùm in dubium vocantur, quæſtiones ſunt; cum ratione coguntur, concluſiones) meminerit ſemper eius, quod Nazianzenus Chriſti Domini exempla obſeruans, cordatiſſimè monuit. Chriſtus, inquit, quaſdam quæſtiones ſoluere atque explicare ſolet, quaſdam comprimere atque obſtruere. Cùm ex eo quæritur, In qua poteſtate hæc facis? propter interrogantium
Matth. 21. vecordiam & ineptiam, viciſſim quoque ipſe interrogat: Baptiſmus Ioannis de cœlo erat, an ex hominibus? Sic vtrinque interrogantes ſuos premit, atque conſtringit, id quod & nobis interdum licet. At cùm Dominus quæſtionem ratiocinatione videt egentem, tum verò eos, à quibus interrogatur, prudente reſponſo nequaquam indignos

nos censet. Quænam verò quæstionũ species sint, aut cognitionis, aut actionis, eæque aut vitiosæ, aut honestæ, ac laudabiles, Melchior Canus legendus est, qui integrum duodecimum de locis communibus librum, ac præsertim huius duodecimi caput quintum, hac de re scripsit. Attigit quoque hanc materiam nostro tempore Abbas Rogerius libro ab se Romæ edito, in quem varia coniecit opuscula de ratione Theologiæ tradendæ. Quod quidem antea idem Nazianzenus libro priore de Theologia fecit, quo docuit de quibus rebus, & quatenus disputandum sit. De ijs enim (ait) duntaxat, ad quæ humani acies ingenij possit pertingere, & quatenus auditoris conditio assequi possit: ne vt intensior vox auribus, & vt alimentum immodicum corpori, vtque onera paulò grauiora subeuntibus, terræ denique crebriores pluuiæ, nocent; ita sanè & auditores quæstionibus damni aliquid accipiant. Cyrillus verò Alexandrinus quæstiones de re penitus ignota improbans, ait: Stultissimum omnino fuerit examini ea subijcere, quæ mentem nostràm transcendunt, ac conari intelligere, quæ percipi nequeunt. Penitus autem ignota dicimus, quæ ratione sui sciri non possunt, quoniam neque sunt, nec esse possunt; vt corpus infinitum in actu, chimæra, quæve alia cum natura pugnant. De quibus tamen cùm anxiè dissierant quidam,
non-

nonnulla adhuc magis portentosa adiecerunt, vtpote quorum subiectum ac prædicatum in rerum natura non extet: quæsitum verò nec cogitari quidem possit, nisi quibusdam positis, quæ rerum ordinem, actum, statum, & naturam conuellunt, ac Dei vsitatum agendi morem inuertunt, vt inde pugnantia quandoque concludant. Ignota porrò penitus illa sunt, quæ ratione nostri cognosci nequeunt; cuiusmodi est ipsa Dei essentia secundum eam perfectam ratio-
Psalm. 17. nem, qua sola Trinitas se ipsam intelligit. Ipse enim posuit tenebras latibulum suum; nec nostrum est scire tempora, neque mo-
Act. 1. menta, quæ pater posuit in sua potestate: ac scrutator Maiestatis opprimetur à gloria. Quòd si verò Theologi illustres nonnum-
Prou. 25. quã de altioribus, ac supra hominum captũ egerint, consilium illorum & mens spectanda est, quæ non temerè ferebatur, sed ratione ducebatur, vt commenta Atheorum, & eiusmodi alia exploderentur. Quod quidem dolenter significans Nazianzenus dicebat: Posteaquam Sexti, & Pyrrhones, & contradicendi libidine, & incitata lingua, velut grauis quidam ac magnus morbus infeliciter irrepsit, ad nihil aliud vacamus, quàm ad noui aliquid dicendum, vel audiendum, quemadmodum Actorum liber de Atheniensibus narrat. Chrysostomus quoque clamabat: Non cessabis ergo, ô homo, superflua quærere?

rere? Augustinus autem præceptum Apostoli ad Titum tenens, vt à stultis quæstionibus, & genealogijs, & contentionibus, & pugnis legis declinaremus, sic testatur, dicens; Quibus respondeo, multum subtilibus & laboriosis rationibus ista requiri, vt verè percipiantur, vtrum ita, ac non ita sint, quibus ineundis atque tractandis, nec mihi iam tempus est, nec illis esse debet, quos ad salutem suam, & sanctæ Ecclesię vtilitatem cupimus informare. Illos præterea idem Augustinus reprehendit, qui in perscrutandis superuacaneis istis ac inutilibus studium collocabant. inquit enim. Multi multum disputant de his rebus, quas maiore prudentia nostri auctores omiserunt ad beatam vitam, nec profuturas discentibus, & occupantes (quod peius est) multum prolixa, & rebus salubribus impendenda temporum spatia.

Remedia contra quorundam ingeniorum libertatem, quæ culturam impedit.

Capvt XXXI.

At verò, quoniam professorum quorundam ingenia libertatem (ne dicam licentiam) maiorem in inuenien-

do & opinando quærunt, quàm quæ re vera optanda ſit; ſin autem intra mediocritatem cogantur, indolent ſibi minui quàm à Deo conſecuti ſunt perſpicaciæ aut ſolertiæ vim & poteſtatem; ideo ſciant iſti, modeſtis pijſque ingenijs non qualem, qualem appetendam eſſe libertatem, ſed eam tantùm, quæ cum virtute ac pietate coniuncta ſit. Quemadmodum enim, cùm velox equus abſtrahitur quidem vtiliter à ſpatijs, quibus decurrendis aliquod periculum metueretur, laxatur tamen, vt in apertis tutiſque campis, quantum velit, expatietur: ſic doctiſſimo cuique ſemper fuit perſuaſum, in probatis, receptiſque ſententijs ingenij vim expromere, plus habere ſubtilitatis, laudis, ac commodi, quàm licentiæ ac nouitatis opinandi. Et certè quod huc attinet, optimè monent qui dixerunt, ſi plus deſideretur libertatis, id totum eſſe eiuſmodi, vt valdè noceat eorum valetudini, qui ſeſe tam multarum rerum excogitatione conficiunt, ac prærterquam quod ſuarum ſæpe familiarum, ſi Religioſi ſint, exiſtimationem in diſcrimen adducunt, in materijs quoque lubricis non eſſe tutam omnium inuentionem. Quin etiam hæc perturbat concordiam, ſectaſque pene introducit, officit ſoliditati ſcientiæ: mauult enim quiſque ſuos vel incoctos & informes edere fœtus, quàm alienis (& his quidem maturioribus) ac quos Doctorum & ſeculorum con-

consensus comprobauit, acquiescere, donec suo, auditorumque malo discat sero tandem sapere.

Ergo omnis doctrina duas res consequatur, soliditatem, quæ omni temeritate vacet, & consensionem. Nempe, vt cùm in docendo corroborandæ in primis Fidei, alendæque pietatis cura habenda sit, nemo quidquam doceat, quod cùm Ecclesiæ Catholicæ Romanæ sensu, receptisque traditionibus haud bene conueniat; quodque aliquo modo robur Fidei, ac firmitatem solidæ pietatis labefactet. Vbi item nullum Fidei & pietatis periculum imminet, suspicio vitanda est res moliendi nouas, aut nouæ colendæ doctrinæ. Quæ verò opiniones (cuiuscunque Auctoris sint) in aliqua Prouincia, vel Ciuitate multos Catholicos graues, doctos, & pios offendere scientur, eas expedit, vt nemo doceat, aut defendat, quamuis alibi sine offensione doceantur. Proinde securiorem etiam opinionum delectum habuisse prius quam ad docendum se conferat, vtilissimum erit. Cùm autem de S. Thomæ, de Scoti, & aliorum eximiorum Theologorum sententijs agendum fuerit, id commodè fiet ea ratione, de qua cùm nominatim de ijs agetur, suo loco dicendum erit. Ordinem denique ac praxim scholarum, omniumque exercitationum, quibus auditores tum ad alias disciplinas, tum præci-

puè ad Theologiam promoueri poſſint, non difficilè erit tenere, qui vel Dominicani Ordinis, vel aliarum Religioſarum familiarum hac in re deliberationes & rationem ſtudendi pernouerit. Qua de re Deo aſpirante, aliquid fortaſſe & noſtra Societas ſuppeditare poteſt, quæ in conſtituenda certa methodo & ratione laborauit, qua ſcientiæ & facultates tractętur, quę ad inſtitutum noſtrum pertinent.

Cultura Ingeniorum, quæ in diſputationibus adhibetur.

CAPVT XXXIIII.

AD diſputationes ſeu diſceptationes quod attinet, ſi quid eſt in quo vſus, ordo, ſolertia, moderatio, vtiliter excitandę ſint, hoc ſanè præcipuum eſt. Vſum igitur præcedat, rerum quæ perpendendæ ſunt, ac virium animi noſtrarum cognitio, quibus tamquam organis veritatem eruimus, quæ quidem antequam deſcendamus in arenam, priuata meditatione eſſent diligenter acuenda, vt eò feratur aſſenſus, vbi vel neceſſitas, vel euidentia, vel certitudo, aut certè probabilitas maior appareat.

Ludouicus Viues de diſputat. Rectè enim quidam inquit, cùm veritas magnis inuolucris occultetur, ac quaſi corticibus tegatur, diſputationem ita eſſe dictam, vt quem-

vt quemadmodum vites, nuces, ferrum, aurum putâtur reiectis inutilibus, ita in examine veritatis, remotis vel falsis, vel ambiguis, ac incertis, ad ea veniatur, quæ proculdubio sunt vera.

Narrat autem ex Republica Platonis Ioãnes Philoponus, quinque nobis inesse animi functiones, Mentem, Opinionem, Dianæam, Phantasiam, Sensum. Sensus lentior est, quàm vt syllogismo discurrat, & aliquid colligat. Mens celerior, quàm vt syllogismum expectet. Opinio assensus est. Phantasia, seu visum, apprehensio. Dianæa, quam sane cogitationem dicamus, est motus: itaque hæc ratiocinatur, & syllogismo vtitur. Mens ad cogitationem, quantum assequi potest, verissima & perfectissima adfert, velut axiomata, naturales informationes, & in omnium animis impressas insculptasque notiones, ex quibus aptissimæ ac firmissimæ rationis nectuntur syllogismi; in quibus est scientia, si alibi vsquam. Opinio suppeditat credibilia, alias vera, aliàs falsa: vnde existũt syllogismi verisimiles, qui secum nonnullam dubitationem important. Visum subministrat vanas imagines, somnia, hallucinationes, imposturas. Ducitur enim Phantasia similitudine, quàm ex incogitantia temere commiscet, vt vnum è duobus, aut è multis confundat. Adde huc, cùm praua cóclusio pro vera admittitur, quod aliquam

illius præ ſe imaginem oſtentet. Phantaſia enim, vt leuiter ab vno ad aliud diſcedit, ita etiam leuiter aſſentitur: vt in quodcumque inciderit ſubſiſtat. Itaque ſæpe fallitur, quòd neque diſtinguit ambigua, nec partes inter ſe confert, vt quemadmodum inter ſe aptæ ſint, ac nexæ animaduertat. Iudicium autem animi inter hæc tam diuerſa, velut diſceptator quidam ſedens, incipit eorum omnium vires, ac veluti cauſam expendere. Quæ reprobat, omnino reſpuit, & damnat: quæ approbat, alia ſecurè admittit; in alijs à iudicando ſuperſedet; ac dubius pendet ſimilitudine aliqua veri, vel falſi.

Ad eam igitur normam, quam diximus, qui ſe ita in diſputationibus compoſuerit, vt veritatis inquiſitione, plus quàm nominis celebritate gaudeat, maiorem plerumque alijs pertinacioribus coronam reportabit; quòd virtuti cedere, faterique ſe neſcire vt diſcat, laudabilius eſt quàm litigare, ac duplici interim damno affici, affectatæ ignorantiæ ac pertinaciæ.

Exemplum Adoleſcentis perutile ingenijs rectè excolendis.

CAPVT XXXV.

ACcedit ad hęc omnia vitium, quod excolendis ingenijs valdè aduerſatur. Quod

Quod quoniam vnius exemplo magis quàm argumentis innoteſceret, ac tolli poterit, id huc adijciam. E multis, qui philoſophiæ ac Theologiæ ſtudijs in magno Relgioſæ familiæ Seminario operam dabant, erat nobilis, qui cùm eidem familiæ ſe addixiſſet, dies ac noctes voluendis libris enixè impendebat. hic cùm ad alterum Religioſum virum diuertiſſet, cupere autẽ ſe dixiſſet quidquid ageret, hoc vnum ad Dei referre gloriam, reſponſum accepit, ſi menſem dumtaxat integrum exercitationibus quibuſdam ſpiritualibus daret, fore, vt maiore cũ alacritate, viribus item validioribus, ac breuiore methodo, deinceps propoſita ſibi ſtudia perficere poſſet: arrham certè interiorem cœlitus acciperet, qua intelligeret, ſe in tota ſtudiorũ ratione à Diuina manu rectiſſimè duci. Solebat ille vel non cœnare omnino, vel certè nonnihil edere parciſſimè, ad octauam vſq; horam noctis ſtudia producens. Erat item ibidem mos, ab ijs qui philoſophiæ & Theologiæ operam darent, vt omnes profeſſores audirent, magis vt eorum gratiam ſibi ad reliqua conciliarent, quàm quòd aut neceſſarium eſſet vel expediret. Res enim diſparatas, eaſque præpoſterè, ac quidem ab hora ante diluculum vſque ad prandium excipere, ecquid operæpretij afferre poterat? Senſim itaque hic tanto è labirintho cum eſſet educendus, ſpes erat, eo efformato, vt ad

eius exemplum alij circiter centum aptarentur: id quod breui de plerisque Deo iuuante factum est. Primo igitur curatum est sedulò, vt altius crederet, ac quasi degustaret se à Deo diligi, à quo & vocatus, & tractus, intelligere debebat sui maiorem geri curam, quam â quocumq; alio vnquam sperare posset in terris. Diuino oculo cùm paterent omnia, non esse vnde certius & vtilius, quàm ab illius infinita sapientia & bonitate consilium peteret. Itaque ad eum inprimis confugiendum, eiusque vocem, relictis tantisper studijs, audiendam, qui sine dubio sibi locuturus esset ad cor. Id vt efficeret, submouenda necessariò esse impedimẽta, quæ solent inter nos & Deum, ecclipsim quamdam luminis illius parere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Ea, vt funditus amouerentur, meditandum esse attentè finem, cur Deus se condidisset; mox paucos primę hebdomadæ dies, certis horis de peccati fœditate, de morte, de Iudicio, de Inferno, per se ipse ageret ijs, quæ præscriberentur, horis: deinde plenam & generalem totius vitæ peccatorum Cõfessionem ederet, siue ordinario sui Ordinis Confessario, siue alteri Sacerdoti probato & perito, cui per obedientiam liceret: quod vbi præstitisset, sanctissimam mox sumeret Eucharistiam. Diem postea vbi ad animi laxationem intermisisset: vitæ Domini Ie-

ni Iesu initia, progressum, modum vocandi & docendi Apostolos, dona item quæ propterea ijs impertijt, sequenti hebdomada meditaretur. His enim ex omnibus rebus futurum, vt nosset, quænam studia sibi deligenda, quidque in singulis esset præstandum; cúque scientiæ ipsæ sint ad vsum referédæ, cogniturum id adhuc liquidius duabus sequentibus hebdomadis, quæ harum exercitationũ spiritualium clauderent mensem. Ijs enim tamquam armis muniri animum, vt theoria conuertatur in praxim. Quæ certè res facit, vt non tam ad altiores in Religiosis familijs, quàm ad æternos veræ sapientiæ gradus in diuinæ gloriç laudem, vnusquisque promoueatur. Hęc cum successissent, priore autem mensis hebdomada varias ipse per se meditationibus afflictiones corporis adiecisset, maximum cum animi tranquillitate atque munditie lumen est consecutus. Quarę & cum se ad omnia paratissimum esse diceret, ventum est propius ad ea, quæ ad rationem studiorum pertinebant: Quorum fuit alterum, vt è multis interpretibus, quos ille ad Magistri Sententiarum sensum hauriendum lectitabat, saltem aliquem seponeret, alium verò eminentiore doctrina interpretem euolueret: alterum verò, ne quocumque prætextu, nisi morbo, aut iustissima de causa impeditus, sacrum quotidie facere intermitteret. Sacrosanctum enim sacrificium alijs

ipſo intellectu talis doctrinæ cauſas diſquire;denique voluntatem accende, nimirum pete à Deo,vt aut veritatem addiſcendarum rerum,poſtea cum opus fuerit, alacriter ac modeſtè tueare,aut virtutem ſequare, ac declines vitia,prout earum contextus rerum tibi ſuppeditabit,qui tum erit ad manus. Vbi autem horam primario Doctori,id eſt, Deo dederis,tum in libello, quem huius excipiendis monitis antea paraueris, eorum capita, quæ ab eo audieris,breuiſſimè ſcribe, ne excidant: quæ cum reliquis collata interpretibus,facient, vt iſtorum ſenſa quaſi nouo ſpiritu addito informentur, actamquam illuceſcente ſole magis colluceant. Vnuś autem,aut alter interpres ſat erunt, ne grauiori onere mens preſſa, minus ſit apta itineri, quod reſtat,abſoluendo.Ceterum Deus,qui videt in abſcondito, cum viderit te ab eo pendentem,ſupponet manum, vt per anfractus licet arduos,ſecurum te deducat. Præterea nec tot ibi,nec tam diſparatæ prelectiones audiendæ erunt, quemadmodum faciebas. Neque verò dubites ceteros profeſſores ægre laturos, niſi omnibus adfueris: potens enim eſt Deus, qui eorum immutet corda,qui cognita ratione ſuſcepti à te propoſiti, quam interdum ijs referre poteris, non ſolum erga te magis in Domino afficientur,verũ etiã exemplo(vt ferè fit) permouebuntur,vt idem ab alijs adoleſcentibus effici-

fici curent. Porrò dictum est ei, cùm ea esset ætate, cœnaret sobriè nisi quibus diebus ex Ordinis instituto, & Ecclesiæ præcepto, aut ob aliquam animo salubrem causam, à cibo esset abstinendum: somno etiam sex, vel septem horas singulis noctibus daret, ne corporis vires fractæ spiritum extinguerent, aut caput ipsum frangerent, quod maximè omnis mali auctor diabolus curat, ne integris accedamus sensibus ad Sacrum faciendum, NOTA. vnde regnum illius contritum est. Ceterum si prælectiones essent omittendæ, hasce omnes potius, quàm vnum omitteret Sacrum. Quæ omnia cum in rem contulisset, tantam animi & pacem, & lætitiam à Spiritu sancto iterum hausit, vt qui ex turbulenta illa & præpostera studiorum confusione nunquam sui erat vel Dominus, vel compos, iam ex hoc ordine, & tempus, & mentis serenitatem, & firmitatem valetudinis, & plures, identidem sibi dari occasiones experiretur, quibus alios quoque collegas & studiosos per eamdem deduceret semitam: quod certè eò illis suadebat efficacius, quo ipsam in in seipso altius persenserat, atq; vt ita dicam, loquebatur ex proprijs.

In his cum progressus fecisset aliquos, solitaque eius loci Religiosi studiorum vacatio propterea superueniret, quod cum annui redditus, aut eleemosynæ ordinariæ alendis tam multis deessent, cogebantur conquirere quibus

quibus in pagis, vel oppidis tempore Quadragesimæ, tum populis iuuandis, tum stipe corroganda concionarentur: quæ res cum faciat, vt varijs periculis soli euntes exponi possint, tempusque anni studijs opportunius amittant, datum est consilium, vt, ni publicè posset, priuatim certè studia sua persequeretur, annum enim ita continuatum pro triennio futurum. Vbi verò studia absoluisset, quibus pietatem addidisset comitem, tunc sese procurandæ animarum saluti rite daturum: id quod denique sic effecit, vt in varijs ciuitatibus conceptum semen ad Diuinam gloriam vbere cum fructu pepererit.

Loca, vbi eadem cultura rectius adhibetur.

CAPVT XXXVI.

IAM verò ordinis ratio postulat, vt de locis agatur, vbi excoluntur ingenia. Loca sunt, scholæ tum priuatæ, ac (vt ita dicam) populares; tum publicæ, quas & Vniuersitates vocant. Huc spectant Collegia & Seminaria, quæ alunt aut laicos, aut Ecclesiasticos nullis certis ordinibus addictos, aut quos, ob rationem vitæ perfectiorem, Religiosos dicimus. Academiæ verò, quæ priuatim habétur, vt honestis quibusdam exercitationibus

(etiam præter ſtudia literarum) nobiles erudiantur, referri quidem huc poſſunt: ſed de alijs nunc præcipue agendum eſt: & ita ſanè agendum, vt cum intelligatur, quæ ab eorum antiquo inſtituto degenerarunt, eſſe collapſas, eadem opera cernatur Diuinæ vis prouidentiæ, quæ nunquam deſtitit alia excitaſſe, & obſtructis à Satana canalibus, nouos aperuiſſe ſiphones, per quos ſalutaris aqua ſapientiæ in bonorum vſum deriuaretur.

Et locis quidem iſtis quaſi proprium aliquid ineſt ad ingeniorum culturam, ſicuti de agris dictum eſt: Id autem non tam pendendũ eſt è natura ſoli, aëris, ciuitatum, vnde victus ſuppeditarur; tutelæ, vbi ſine hoſtium metu agitur; immunitatum, quę ſtudioſis cõceduntur; quàm ex ijs, qui ad hauriendas diſciplinas vndique confluunt, atque in primis ex profeſſorũ copia, qui & eas tradunt, & inuicẽ accenduntur ad præſtandã Chriſtianæ Reip. operã. Accedit ratio ipſa ſtudiorũ, legeſq; & ordo, ac varia hominum officia, quę reip. literariæ ſpeciẽ conſtituunt cò meliorẽ, quò rectius obſeruãtur, ſi optime à viris optimis fuerint inſtituta; & à ſtudiorũ inſtauratoribus, quos Reformatores vocant, curentur obſeruari.

De priuatis ſcholis, cum fuſius dicendum ſit, vbi de ſtudijs humanioribus agetur; hic tamen prætermittendum non eſt, Ludimagiſtrorum

strorum doctrinam & vitam accuratissime à spirituali Magistratu esse examinandã; quòd iuuentus cerea sit, & flexibilis; & verò Christiani orbis sit seminarium. Deinde curandũ vt classes, magistri, gradus pro vario adolescentũ captu distincti sunt, sine quibus nec tãti progressus à pluribus fiunt, quãti possent: alij autem quasi per saltum (vt ita dixerim) ascendunt, quo nondum peruenire possint.

In Collegijs etiam, vbi laici aluntur, ideò magis curandum est, quò iam natu grandiores, ex ætate & sanguine procliuiores ad omnia fiunt: cumque vel gratia, vel pecunia, eò sæpe admittantur; breuiore autem spatio temporis, vel diutius quàm par sit, in ijs commorentur; qualis fuit ingressus & progressus, necesse est vt eiusmodi sit exitus. Ea igitur Collegia vel ad pristinam disciplinam reuocanda, vel in pauperum studiosorum domos essent fortasse commutanda; qui à probis præfectis exculti Diuinę irę flagella auerterent, quę Regnis & Rebuspub. solent ex abominandis sceleribus imminere, sicuti patrãtur.

In Seminarijs Clericorum, quæ afflatu Spiritus sancti Synodus Tridentina iussit institui, vt in singulis Diœcesibus efformarentur operarij, nihil est quòd maiore animaduersione ac cultura dignius sit, hãc enim rationem inijt ipsa Diuina sapientia, quæ cælitus descendens, & nostram indués carnem,

duobus

duobus Seminarijs vniuersā propagauit Ecclesiam: quorum alterum non plus duodecim, reliquum ſeptuaginta duos habuit alumnos. Horum autem eam curam geſſit, vt ad mortem vſque illos excoluerit, ac deinceps Spiritum ijs ſanctum de cœlo demiſerit. Ac quidem quid in illis efficiendum ſit, liber ipſe quintus noſtræ Bibliothecæ oſtendet. Cum enim in eo de cura paſtorali agendum ſit, inde & monita, & regulæ, & libri, ac leges peti poterunt, quas colligere potuimus omnium aptiſſimas.

Variarum item nationum Seminaria extant; quorū auctor maxima ex parte fuit hoc ſæculo Gregorius XIII. Pontif. Max. Atque ex ijs ſane prodijt adoleſcentium Doctorum & Religioſorum, atque adeo martyrum haud mediocris numerus, qui Eccleſiæ imperterrito pectore inſeruierunt, inſeruituri fructuoſius omnes, ſi fidem omnes obſeruandis ſanctis Seminariorum legibus promiſſam præſtent. Ac tamen hactenus non vna prouincia, & integræ pene ciuitates cum per eoſdem alumnos Catholicam Religionem ſint amplexæ; qui verò ex hac vita piè deceſſerunt, migrauerint ad Deum; ecquis ambigat ab his patriæ ſalutem procurari quidem ardenter in cœlis, rogari autem ex animo Deum pro ijs, quorum opera ſalutē ſunt conſecuti?

Ad Vniuerſitates, ſiue publica Gymnaſia

ſia quod attinet, poſtquam Chriſtianæ Eccleſiæ per eos Imperatores, qui Chriſto nomen dederunt, extructæ ſunt, nihil ijs potuit vtilius effici. Nam inuitatis quaquauerſum inſignioribus viris, & familijs Religioſis adiunctis, Diuina lux ſplendidior affulſit: ſæpeque cadentes Academiæ inſtauratæ ſunt; quemadmodum & ſupra dictum eſt, & infra dicetur. Neque vero vllæ extant Synodi, in quibus de ratione ſtudiorum actum ſit, quin præcipua ſcholarum cura Eccleſiaſticis viris demandaretur. Et in ædibus ac Cathedralibus nomina eorum ſeruantur adhuc, qui vel Scholaſtici, vel vulgari nomine Capiſcholæ, vel Magiſtri ſcholæ appellantur: quorum erat antiquitus non tam clericos, quàm laicos, & pauperes ſcholaſticos apud templa ipſa gratis inſtituere. Carolus certe Magnus tot bellorum & adminiſtrandarum prouinciarum mole oneratus, id habuit antiquiſſimum, vt cum poſt relatas de hoſtibus victorias templa extruxiſſet: vbi Deo gratiæ agerentur (victorias enim oratione potius, quàm armis, quod idem teſtatus eſt, erat conſecutus) ſcholas illico templis adiungebat, quibus Sacerdotes præficiebat. E multis autem illuſtribus Hiſpaniæ Academijs, expedit vt hic aliqua exprimatur, è cuius legibus, ac tamquam idea, habeant reliquæ cadentes Academiæ, vnde iuuari poſſint, aut Principes, quas inſtituere debeant. Et hæc

causa est cur eo libétius Salmanticensem hoc tempore Academiam describendam existimaui, quòd neq; Middenthorpius, qui de Academijs librum conscripsit, nec alij, quòd sciam, liquidò de statu & ordine ipsius egerint.

Salmanticensis Academiæ œconomia, leges, mores, studia.

CAPVT XXXVII.

SAlmantica Regni Castellæ in Hispania Ciuitas est, in qua Alfonsus Octauus Castellæ Rex Academiam instituit, imitatus Regem Legionis, qui alteram Palentiæ excitauerat. Salmanticensis igitur cùm primò minus esset locuples, reditibus deinceps est aucta, Clero Cathedralis Ecclesiæ consentiente, qui ei tertiam suorum redituum partẽ attribuit. Hæc igitur à Martino V. confirmata est, & varijs priuilegijs, ac legibus in Reip. formam redacta: cui etiam ipsius Cathedralis Scholasticum præfecit, delata ei amplissima auctoritate, qua studiosos ciuilibus & criminalibus pœnis posset coercere, seruata prouocatione causarũ Sedi Apostolicæ, vel suis administris, qui futuri essent in Hispania.

Rectorem, qui eligi solet à præcipua Academiæ nobilitate, cum octo Consiliarijs

ex octo Hiſpaniæ Regnis adlegit, quorum eſſet ſuffragium ad profeſſores conſtituendos. Eius, & Conſiliariorum magiſtratus annum non excedit, qui eliguntur die S. Martino ſacra, in memoriam Martini V. à quo ſtabilita eſt Academia. Ijſdem autem ſuffragijs Rectorem & Conſiliarios ſequentis anni diligunt.

Scholaſtici dignitas cum proxima ſit poſt Epiſcopum, hanc inſuper alteram de Academia adminiſtranda obtinet. Quare niſi tanto ob affectam interdum valetudinem, ac caducam ætatem, oneri ferendo fuerit aptus, alius ad gerendum Epiſcopatum Pontifici Maxim. proponitur, qui in eius locum viribus validior ſufficitur.

Reditus ipſi Academiæ ſunt annui triginta millium aureorum, qui æquis diuiſi partibus, altera profeſſoribus, quos proprietatis Cathedraticos vocant, ſatisfaciunt: altera ijs, qui in quadriennium conducuntur: reliquum in neceſſaria ędificia; & opera pia impenditur, inter quæ Noſodochiũ eſt, in quo pauperes omnes ſcholarum ſtudioſi, cũ morbo tentati ſunt, curantur egregiè. Summa ter mille aureorum quot annis ei Noſodochio attributa eſt.

Cathedratici, qui proprietatis dicũtur, numerantur, viginti, tres Theologici, quorum vnus mane, alter veſpere Theologiã, tertius

Biblia, siue Testamentum vetus & nouum, idque finita prima lectione matutina, prælegunt. Canonici Iuris sex sunt professores, duo mane, totidem vesperi: à quibus omnibus exponuntur Decretales, è quibus proprij assignantur tituli, reliquæ lectiones sunt duæ, altera Decreti, quæ fit absoluta matutina lectione: altera est ex Sexto, quæ horam exponitur ante vespertinam. Ciuilis Iurisprudentiæ lectiones sunt quatuor, duæ quæ mane, totidem quæ vesperi: prima Infortiatum, albescente die: aliæ vespere Digestum nouum interpretantur. Medicinæ item tres sunt cathedræ, quæ proprietatis dicuntur, eaque ijsdem horis, quibus Theologia solet, declaratur. Reliqui professores artibus liberalibus sunt addicti. Lectiones cum dico proprietatis, eas intelligo, quæ (vt aiut) dantur ad vitam: quas qua primũ hora aliquis inchoat, iam alijs præeminet; huncque Hispanicè vocant Iubilatum. At vbi vigesimum in eo munere annum expleuerit, eodem stipẽdio (immunis iam à legendo) fruitur, quamdiu vixerit; tum verò in eius locum sufficitur alius, cui ex alijs Academiæ reditib. pensio curatur annua.

Qui in quadriennium conducuntur, tres sunt Theologi, quorum vnus S. Thomam, alter Scotum, tertius Durandum. Iuris autem Canonici quatuor, quorum vnus Clementinas, alter Extrauagantes, duo reliqui Decre-

tales interpretantur. Ciuilis Iurisprudentiæ sex, quorum alter Digestum vetus, alter Volumen, duo Codicem, totidem Institutiones Iustiniani explanãt. Medicinam tres alij profitentur. Hebrææ, Chaldææ, Arabicę, Gręcę linguis suus cuique est professor. Ac pręter hos omnes, artium liberalium septẽ sunt professores, Grammaticę, Rhetoricæ, Mathematicę, Musicę, Logicę, Philosophię naturalis & moralis, atq; item alter, qui secundo Grammaticam docet; ac præter hos plurimi Grãmatici inueniuntur, qui Grammaticam priuatim docent.

Cum autem sæpe viri excellenti doctrina ad eam Academiam confluant, qui quidem cathedris proprietatis addici nequeunt, quousque eædem cathedrę more professorum vacent, his certam pensionem, qua honeste possint sustentari, claustrum attribuit. Claustrum vocatur Rector & octo Consiliarij, vnà cum omnibus cathedraticis proprietatis, qui omnes Senatum efficiunt, ad quem vniuersa Academię administratio pertinet.

Rectoris est, vt curet integram horam à cathedraticis prælegi: quorum singulos singulis tribus mensibus inuisit: hique ni pręstent quod debent, multantur. Cathedraticis proprietatis necesse est vt Doctoratus insignia Salmanticæ acceperint. Cum cathedrę vacant tam proprietatis, quàm quę in quartum

vsque

vſque annum conferendæ ſunt, edicto proponuntur, quòd edictum integrum menſem hæret cathedris ipſis affixũ. At minoribus cathedris, cum vacant, triduo tantum; quo expleto Rector ſortitò aliquid promit, quod ad eã facultatem attinet, vt qui prior acceſſit, is id publice exponat. Adſunt autem omnes eiuſdẽ facultatis diſcipuli: poſtridie verò, ac ſequentibus diebus idẽ fit cum alijs; tũ deniq; diſcipulis omnibus ſecreto ſuffragia ferentibus, ijs eligitur cathedraticus, cui plura obtigerint.

Cùm diſcipulis ad altiores diſciplinas tranſeundum eſt, primò an idonei ſint, à primario humaniorum literarũ profeſſore examinantur. Si idoneos inuenerit, accepto chirographo ad ea ſtudia admittuntur.

Qui iuri Canonico dant operam, priore biennio duas quotidie mane, aut veſpere audiant lectiones neceſſe eſt, Decretalium alteram, Decreti alteram, tertio anno Clementinarum, quarto Sexti, quinto Extrauagantiũ. Qui Iuri ciuili ſtudent, primo anno Inſtitutiones Iuſtiniani, at ſecundo, & tertio Codicem, quarto & quinto Pandectas mane aut veſpere audiunt, quo quinquennio abſoluto, promotio ad Baccalaurei gradum petitur, qui quidem à quocumque eiuſdem facultatis Doctore conferri poteſt.

Præter has prælectiones ordinarias, complures

plures aliæ audiri solent ab iisdem studiosis. Ac qui Canonico iuri dant operam, vacant etiã primis annis Institutionibus Iustiniani, alijs verò Digesto, ac Codici, quin etiã Theologi Hebrææ ac Grçcę linguę professores audiunt.

Baccalaureatũ assecuti, vel domũ, vel in solitudinem aliquam recipiunt sese, vbi cũ triẽniũ repetendis lectionibes impenderint, Salmanticam redeunt, Licentiati nomine insigniendi. Quod vt fiat, publica repetitio ab ijs habenda est. Nam à Scholastico, siue Magistro scholę, qui Procancellarij munere fungitur, lex aliqua, vel caput forte exemptum proponitur, de quo repetitionem habeat secretò. Adsunt Magister scholæ, ac publici professores, è quibus vbi quatuor, qui iuniores sint, cum licentiãdis disputauerint, hi per secreta suffragia vel admittuntur, vel reijciũtur.

Qui Theologiæ, aut Medicinæ studijs sese daturi sunt, vbi ab humaniorum literarum professore, quem diximus, fidem accepere, primo anno Summulas, secundo Logicam, tertio Philosophiam naturalem & moralem, ac deinceps Metaphysica audiunt; denique facti Baccalaurei ad eas disciplinas se conferunt.

Ac theologi quidem primo biennio Theologiæ lectiones matutinam & vespertinam; sequente autem biennio diuinam Scripturã

audiunt; quo quadriennio abſoluto Baccalaurei fiunt.

Qui Medicinæ ſtudent, huic quadriennium operam minimum nauāt. At hi in Baccalaureatu ſuſcipiendo examinantur, quemadmodum de ijs fit, qui iuri Canonico ſtudent, cum ad Licentiatus (quem vocant) gradum euehuntur. In Medicis autem id citius fit, quòd Baccalaureatum aſſecuti, iam ægrotos inuiſere, ac curare poſſunt; ſed deniq; ex ijs plures & Licentiati, & ſuo tēpore Doctores fiunt, maiorē his gradibus ſibi auctoritatem conciliantes.

Singulis annis die, quæ ſancto Lucæ eſt ſacra, inchoantur prælectiones & ſtudia. Horū verò intermiſſio, ſeu vacatio, eſt octiduum ante Dominicæ Natiuitatis feſta: dies quindecim tēpore Chriſti Domini reſurgentis; quadraginta dies à beatiſſimæ Virginis matris Natiuitate, vſq; ad diē ſācti Lucę. Singulis itē hebdomadis dies Iouis vacat: ac ſi intercidit in alios hebdomadæ dies feſtus aliquis, tum & eodem ipſo die Iouis profeſſores prælegunt.

Sunt autem in Salmanticenſi Academia circiter viginti Collegia, quæ pij Epiſcopi & Archiepiſcopi inſtituerunt. Quatuor dicuntur maiora, tum quòd omnium optimè reditibus ac legibus ſunt conſtituta, tum quòd ex ijs Hiſpanię Rex Auditores fere atque Inquiſitores deligit. In horum ſingulis collegæ

ſunt

ſunt quindecim, aut viginti. panno ſimplici & vnicolore veſtiuntur, ſic tamen vt cuique Collegio ſuus proprius ſit color. Bini incedunt, cùm domo exeunt. Rectori quiſque ſuo integrè obedit: communi in loco comedunt, non ſecus ac ſi eſſent viri Religioſi. Nocte fores alicui numquam patent, quantacumque res, etiam grauiſſima, ingrueret. Antequam verò ad hæc admittantur Collegia, exactiſſima teſtificatio exigitur, qua conſtet nihil in moribus, vel in Fide, vel in progenie eſſe, quod ijs legibus aduerſetur. Quas vocant præbendas, hæ ijs per concurſum, vt dicitur, conferuntur, idque ſecretò per ſuffragia, & Hiſpanicè dicuntur Bezas. Duæ partes è tribus iuri Canonico ſtudent. Quatuor item Collegia ſunt Sacellanorum ordinis militaris S. Iohannis, S. Iacobi Calatrauæ, Alcantaræ; plures autē alumni in Collegio S. Iacobi, vt opulētiore. Reliqua Collegia dicūtur minora, tum ob numerum, tum Rege illorum opera vix vtente. Collegium quod dicitur S. Bartholomæi, reditus habet vberiores qui ad ſex aureorum millia ſingulis annis numerantur.

Omnium autem moribus Magiſter ſcholæ diligentiſſimè inuigilat, vt quem pronum in vitia, vel in turpes iocos, taxillorum, aut chartarum eſſe compererit, hunc primo obiurget: ſin pergat, in cuſtodiam conijciat, in qua diu detento maximè

fuiſſe hanc pœnam re ipſa comprobatum eſt.

Ceterum cum Salmanticæ literis operam dent, ac verò ſeptem aliquando fuiſſe millia ſcriptum ſit, ij omnes vitæ honeſtate, moribus, ſermone, cœnobium Religioſorum (& horum quidem valdè obſeruantium repræſentant. Veſtes omnes induunt ad talos vſque, quibus anguſtior domi res non ſit. Neque verò arma, non ſericum, non alicuius generis colores geſtant.

Accedunt Religioſæ familiæ, Dominicani, Franciſcani, & aliorum Ordinum, in quibus pietas & ſapientia magnoperè vigent. Dominicani Ordinis ſunt ducenti, apud quos diſciplinæ omnes, quæ ad Religioſorum inſtitutum pertinent, ſedulò docentur; vt mirandùmve non ſit, vbi ea ratio & forma Academiæ ſit, quàm & ſequuntur aliæ Hiſpanicæ & Luſitanicæ Academiæ, ibi ſemina Catholicæ Religionis, & ſcientias quaslibet ſolidè poſſe in multis Prouincijs, atque adeo in Indijs ſpargi, atque matureſcere.

Ratio

Ratio Collegiorum & Scholarum, quibus præsunt viri Religiosi.

Capvt XXXVIII.

ET præter celebres Academias, Collegia sunt & scholæ, quibus præsunt viri Religiosi. Quamobrem & quænam, & quanta in ijs sit ratio culturæ ingeniorum, dicendum est. Ac primò, quod supra innuimus, Christianis Academijs excitandis attributi fuerunt à Regibus viri Religiosi, quòd reb. sæcularibus minus impliciti, in eam operam toti poterant impendi. Et Ferdinandus Castillus Dominicanus, qui sacræ familiæ suæ centurias verè prudentes & sanctas edidit, disertè scribit, id S. Dominico fuisse propositum, vt non solum Philosophiam & Theologiam sui docerent, verum etiam inferiorũ scholarum susciperent curam, ad quas ipsi quoque laici confluerent; quod nimirum intelligeret hanc esse conuertendis ad Deum ciuitatibus compendiosissimam viam. Cum autem hoc sæculo hinc hæreses, illinc nouus Orbis emergerent, nouasque non minus è cœlo, quàm è terris diuites suæ sapientiæ fodinas Dominus Iesvs aperiret, exciuit vnà cum alijs nostros, vt in hoc potissimum incumberent. In quo quid hactenus præstare Societas nostra conata sit, quive fructus è Re-

Ferdinandi Castilli centuriæ optimæ.

Compendiosissima via inuandarum ciuitatum.

è Religiosa cultura vel capti iam sunt, vel percipi possint, exemplo Collegij nostri Romani proposito ostendam.

Societatis Iesu ratio in iuuanda re Christiana.

Beatus Ignatius Loyola cùm post peragratam mundi partem, perspectasque Hispaniæ, Galliæ, Germaniæ Academias, vocatus fuisset ad Diuinum nomen, per studia literarum, & pietatem propagandum, iam verò Societati nostræ postea Præpositus esset, ac è quibuscunque prouincijs præstanti ingenio viri nomina nostro Ordini darent, florerent autem Religiosæ familiæ aliæ, habuit vnde ab omnibus ad proprium institutum firmandum plura colligere posset. Quidquid enim in Lusitanicis, Hispanicis, Gallicis, Italicis, Belgicis, Germanicis, & Academijs, & Cœnobijs optimè fuerat institutum, id tamquam symbolum ab ijs qui ea cognouisset, atque ad nos se aggregassent, ponebatur in medium. Ille autem vt solertissimo erat ingenio, Deique negotium agebat, concoquere omnia & disponere cœpit. Quod postea diuturno Scholarum, & Collegiorum nostrorum vsu quasi tritum, & cribratum, quid in quaque ratione vel procedebat, vel emendatione egebat, subinde per congregationes generales, vel alijs rationibus, ab ijs qui successere B. Ignatio Præpositi Generales, ad examē sæpe reuocatum est. Atque vt Ecclesia conflictatur aduersis opinionibus tum Gentilium & Hæreticorū, tum

Ignatius Loyola.

tum eorum item, quos nimia sui fiducia trâsuersos agit; factum est, vt nostri in hac palæstra plurima experirentur. Nondum tamen extrema erat manus imposita rationi atque institutioni studiorum, cùm denique Claudius Aquauiua ante viginti annos delectus Præpositus generalis, vti reliquis Regulis, ita potissimum eiusdem Institutionis legibus roborandam sibi esseSocietatem intelligens, hanc, quam dicturi mox sumus, rei conficiendæ rationem iniuit. *Claudius Aquauiua.*

Ratio studiorum statuta in Collegijs Societatis Iesu.

Capvt XXXIX.

SEdebat Gregorius XIII. Pont. Max. magno Christianæ Reipubl. bono, cui quod diximus, fuit curæ, vt per Seminaria, Collegiaq; Religio quàm latissimè pateret: quare & in eius Pontificatum reseruatum est, quod antea forsan vix vnquam vel hoc modo deliberatum, vel ad effectum aliquem perductum fuerat. Præcessere igitur aliquandiu per vniuersam Societatem (vt ferè fit in magnarum rerum deliberationibus) orationes, Sacra, corporis afflictiones, vt mentibus adesset Diuinæ sapientiæ numen. Deinde è prouincijs, disiunctissimis sunt è nostris euocati ex Hispania Ioannes Azor, ex Lusitania *Gregor. XIII. Pôt.* *Io. Azor.*

Gaſpar Gõzales. Iacobus Tyrius. Petrus Buſæus. Antonius Guiſanus. Stephanus Tuccius.

nia Gaſpar Gonzales, ex Gallia Iacobus Tyrius, ex Auſtria Petrus Buſæus, ex Germania ſuperiòre Antonius Guiſanus; Romæ commorabatur Stephanus Tuccius: omnes adminiſtrandarum Scholarum vſu præditi, & in omnibus pene facultatibus verſati, gnari etiam ſinguli rerum prouinciæ ſuæ: vt variarum gentium auditis collatiſq́ue moribus ac ſtudijs, id communi conſilio ſtatueretur, quod locis, quo ad eius fieri poſſet, congrueret vniuerſis. Hi vbi conuenere, Pontifici Max. à Claudio Aquauiua ſiſtuntur, vt re cognita, benedictionem à Deo ritè per Pontificis manus accipiant. At Chriſti Vicarius commendato conſilio, ſedulitatemq́ue ac celeritatem operi adeo ſalutari vt adhiberent, hortatus, vbere benedictione tantæ rei initium ſanxit; Cardinales item nonnulli doctrina & auctoritate præcipui, quos certiores facere oportuit, inſtitutam hanc à Generali noſtro quaſi communem ſtudiorum reformationem vehementiſſimè comprobarunt. Accincti operi Patres ita rem inſtituerunt. Horæ ternæ diebus ſingulis in conſultatione ponebantur, temporis reliquum legendis Doctoribus & commentarijs, quos aliqui manuſcriptos ex prouincijs attulerant, traducebatur.

De ſecuriorum opinionum delectu.

Iam verò vniurſum hoc opus duo in captia diſtributum fuit. In vno de ſecuriorum opinionum delectu ac cenſura agitatum

tum eſt: In altero traditus fuit ordo ac praxis ſcholarum, omniumque exercitationum quibus ad ſapientiam ac bonas artes iuuentus promouetur, inſtitutio. Ac primum in opinionum Theologicarum examine, in quo aliquid excogitare, quod multis probetur, arduum ſemper viſum eſt omnibus, Patrum illorum vnus; qui præerat congregationi, quæſtionem aliam ex alia iuxta ordinem partium, quæſtionum, articulorum S. Thomæ in diſceptationẽ vocabat; ordine ſuam quiſque ſententiam prodebat; ſi ſuffragia concordabant, haud magno negotio res tranſigebatur; ſin deſſidebant, tum diſputatio acris oriebatur: diuidebatur quæſtio in proprios ſtatus, certa ſecabantur ab ambiguis, lubrica & obſcura à ratis & definitis: controuerſię capite ſic explorato, diſcrepãtium inter ſe argumentorum momenta appendebantur, in chartam ſedulò referebantur; copioſa duorum, interdum etiam trium dierum diſputatione examinabantur, donec qui aliter ſenſerant, in plurimorum ſententiam ſponte concederent. *De praxi ſcholarum.*

In conſtituenda deinde certa ratione, ac methodo, qua ſcientiæ & facultates ſingulæ tractarentur, recitabantur Patrum noſtrorum in hunc vſum conſeruatæ deliberationes, ſiue Romæ, ſiue extra in nobilioribus Societatis Collegijs, varia temporum occaſione inſtitutæ: percenſebantur epiſto- *Conſtituendæ methodi tractandarum diſciplinarum ratio.*

ſtolæ, & conſulta, legeſque Vniuerſitatum, & diuerſi generis alia, partim ſuperioribus annis, partim nuperrimè ad Claudium ipſum Generalem ex pleriſque cum Italiæ, & Hiſpaniæ, tum etiam Galliæ, Germaniæ, Poloniæ prouincijs tranſmiſſa: relegebantur quartæ partis Conſtitutiones Societatis noſtræ, ſtudioque ad nutum illis parendi ſedulò expendebantur: Canones ſimiliter congregationum, Regulæ & ſtatuta ſcholarum, conſuetudines præterea moreſque Collegij Romani, quæ liber manuſcriptus ſimul omnia complectebatur. Ex his antiqua plurima retinebantur, recentioraque adtexebantur, abrogabantur nonnulla: ſi qua dubitationem afferebant, ſinguli prouinciæ ſuæ priuatas, vel communes inſtitutiones, vſum & exempla ſcholarum, mores & euenta in medium proferebant, commoda & incommoda demonſtrabant; Quibus tot, tamque varijs auxilijs ad diſquiſitionem, iudicationemque adhibitis, multarum perueſtigata ſunt remedia difficultatum, iactaque mutuę inter nos conſenſionis fundamenta, cùm fixum ac ratum id apud ſe haberent, nihil eſſe poſſe vel ad ſcholarum conſeruationem, promotionemque vtilius, vel ad gratiam, comparatamque exiſtimationem retinendam accommodatius, quàm vniuſmodi omnes normam, præſcriptionemque in excolẽdis ingenijs, gubernandiſq; Scholaſticis muneribus tenere, ac ſequi.

Cõſtitutiones Societatis Ieſu.

Con-

Confectus tandem est tractatus duplex: vnus de opinionibus seligẽdis, alter de scholarum administratione. vterque deinde sub incudem reuocatus, relectusque omnibus audientibus, & emendatus, tandem etiam subscriptione singulorum firmatus, inque Collegij Romani Theologorum manus iussu Generalis traditus est, vt ab ipsis primum, à reliquis deinde per vniuersam Societatem prouincijs expenderetur. Atque hic congregationis de studijs habitæ tam cursus, quàm exitus fuit. Anno vertente denique sub finem mensis Augusti, cùm Decembris initio cœpisset, conuentus est solutus. Stephanus Tuccius, Ioannes Azor, & Gaspar Gonzales in vrbe relicti, vt sicubi desideraretur, eorum quæ constituta sunt, interpretationem, vel rationem redderent: cęteri domum, quisque ad consueta munia rediêre. *Duplex tractatus.* *Congregationis habitæ exitus.*

Visum est deinde eidem Præposito Generali, cùm hoc opus esset arduum, atque in publicam totius Societatis vtilitatem institueretur, quò & æquioribus animis exciperetur, & perpetua sedulitate conseruaretur, nil constituere prius quàm omnium prouinciarum Societatis Doctores, quid de tota re arbitrarentur, exponerent. Voluminis igitur deputatorum Patrum opera confecti multa exempla in omnem Societatem dimissa sunt, vt sicut à Romano iam *Exquiritur expositio ceterarum prouinciarum.*

Collegio dijudicata fuerant, ita & à prouinciarum Doctoribus recognoſcerentur. Qui poſtquam Romam perſcripſiſſent quæcumque de tota re ſenſiſſent, tandem à Præpoſito Generali, auditis prouinciarum ſententijs, quid optimum factu eſſet, vel omnino decerneretur, vel, ſi opus eſſet, res ipſa tota ſub experimentum adhuc triennij per vniuerſam Societatem adduceretur. E prouincijs itaque cùm etiam ea de re conuentibus Doctorum noſtrorum habitis, cuncta fuiſſent examinata, quæcumque obſeruauerant, aut animaduerterant, ad Præpoſitum Gereralem miſerunt. Quæ cùm præcipui Doctores Collegij Romani, cum deputatorum Patrum tribus, qui in hunc vſum (vt dixi) in Vrbe retenti fuerant, recognouiſſent, denique omnibus quæ aut in Vrbe, aut in prouincijs acta fuerant, accuratè perpenſis, idem Claudius Præpoſitus Generalis è Patrum Aſſiſtentium conſilio, ea, quæ è re literaria noſtrorum eſſe maximè viſa ſunt, cenſuit approbanda: ac pars ea, quæ ſtudiorum ordinem ac praxim inſtituit, miſſa eſt vt in mores induceretur per Societatem omnem: eo tamen conſilio, vt ſi qua in ijs regulis quotidianus ipſe doceret vſus, emolumenti minus quàm ſperatum fuerat, habitura, notarentur haud ſegniter in ſingulis prouincijs: quamquam difficultates, quæ in hoc toto genere propoſitæ fuerant

Experimẽtum triennij in omnibus Prouincijs.

rant

rant à prouincijs, Romæ gnauiter ac ſtrenuè verſatæ, tractatæque fuiſſent, curatumque vt tollerentur omnino, aut certè magna ex parte leuarentur, ſiue per communes, ſiue per proprias ſenſim regulas. Quæcumque verò obſeruata fuiſſent, poſt tres circiter annos Præpoſito Generali perſcriberentur, vt poſtquam iuſſu ipſius ab ijs, à quibus oporteret, omnia denique recognita atque excuſſa fuiſſent, inter noſtros firmarentur.

Reſtabat id quod ad delectum opinionum pertinet. Quæ primò Romæ, deinde in prouincijs, poſtea etiam iterum Romæ, eo modo, quo reliqua (ſed tanto diligentius, quanto grauiora ſunt) erant perpendenda, præſertim cùm Societatis noſtræ Conſtitutiones communiorem, tutiorem, ac penè omnibus concordem atque vnam noſtrorum eſſe iubent, quare & S. Thomæ doctrinam amplexi ſunt, quam Academiæ penè omnes, vt maximè tutam ac ſolidam recepêre. Itaque & hoc abſolutum eſt; monitaque à Claudio Generali Præpoſito Societas, vt labores tot Doctorum examine elaboratos, qua poſſent ſedulitate, omnibus, qui literarum ſtudijs vacant, grauiſſimè commendarent; ſi qui verò ab ijs deflectere viderentur, & paternis monitis in viam reuocarentur, & ſeueris, quando res ferret, animaduerſionibus coerceri

De delectu opinionum.

S. Tho. doctrina maxime tuta & ſolida.

curarentur. Si qui autem vnquam difficiles & inobedientes se præberent, ij à legendi munere prorsus amouerentur. Hæc igitur ad Dei gloriam, in Societate nostra ratio studiorum inita est, de qua postea, quæ singillatim ad omnes facultates attinent, quæ quidem à nostro instituto non abhorrent, quantum sat erit, suis locis erunt attingenda.

Quæ cultura ingenijs excolendis adhibeatur in Collegijs Societatis Iesu.

CAPVT XL.

AT & quæ cultura in Religiosis istiusmodi Collegijs adhibeatur, quemve fructum in disciplinis ferant, liquebit adhuc planius, si quemadmodum è publicis Academijs ea, quæ Salmanticæ est, proposita fuit, sic ex ijsdem Collegijs, Romani Collegij Societatis nostræ quasi idea quædam (quod ad res nostras spectat) delineetur: Et primum in eo, quod à Gregorio XIII. Pontif. Maxim. reditibus atque ædificijs auctum est, ducenti circiter è nostris variarum nationum commorantur: trecenti non ita multò post futuri, mille item alij supra septigentos è diuersis tum regionibus, tum Collegijs, quæ Societas

non vno orbis in loco adminiſtrat, eò confluunt: Seminarium Romanum, Germanicum, Anglicum, Græcum, & Maronitarum, hoc eſt, incolarum montis Libani: Romana item in primis nobilitas; & ceteri, qui continenter ad Vrbem veniunt, eum numerum explent. Nemo qui in Grammatica fundamentum non iecerit, admittitur. Quin etiam à certis examinatoribus ingenium, mores, atque propoſitum vniuſcuiuſque prius ſedulò explorantur: cui niſi adfuerint qualia tantam virtutum ſcholam decent, non patet aditus ad noſtros. Admiſſus debet confiteri ſingulis menſibus proprio Confeſſario, vt ea ætas à Deo cuſtodita Reipublicæ vtilior, cœlo euadat beatior. Arma procul ſunt. Sacrum diebus ſingulis audiendum. Profeſſores cum Præfectis ſtudiorum ſunt plures. quippe alij Diuinam Scripturam, Scholaſticam alij Theologiam, nonnulli controuerſam cum hæreticis, & Practicam, quæ eſt de caſibus conſcientiæ: varij Logicam, & Philoſophiam, reliqui Mathematica, Rhetoricen, & humaniora ſtudia cum Poëſi; linguas item Hebræam & Græcam præter Latinam docent. Philoſophiæ curriculum triennio, Theologiæ quadriennio abſoluitur. Quos autem citius in vineam Domini expedit mittere, qui forſan omnes Scholaſticis ſtudijs minus idonei ſunt, hi biennio practi-

Ratio admittendi Scholaſticos ad Collegium Romanum Societatis Ieſu.

Exercitatio varia. cam Theologiam audiunt. In scholis, siue classibus inferioribus, cùm vnà cum bonis literis animi pietas sugenda sit, vtrique opera datur enixè. Nam quæ de quotidianis exercitationibus, quæ in ijs habentur; de officio & forma vniuscuiusque classis, de promotione ad superiores, de quotidiana temporis ratione ac diuisione, de pietate & disciplina morum, de incitamentis studiorum, de singulis Decurijs, quibus præsunt Decuriones, de libris exponendis, & quomodo id in eodem, atque in reliquis Societatis IESV Collegijs agatur, de additis quoque regulis, quæ Italis, Germanis, Gallis, Lusitanis, Transalpinis sunt propriæ, viderint, qui hoc velint, in legibus, quæ de ijs sunt apud nostros. Nam quæ præsidia tum alijs disciplinis, tum isti facultati summo studio siue ab alijs, siue à me conquisita fuère, id charitas Christi vrget me, vt vbique communicem: nam & nos ab alijs edocti fuimus: fraternam autem alijs gratiam, aut profectum inuidere, peccatum est contra Spiritum sanctum.

Num

Num colendis ingenijs fructus vberior capiatur è Collegijs & Doctrina Religiosarum familiarum.

Capvt XLI.

NVm verò ſtatus Religioſorum aptiſſimus ſit omnium ad vberiorem in ſcholis fructum edendum, ſi vel quæ alij hac de re ſcripſerunt, vel quæ nos dicturi quàm breuiſſimè ſumus, æquiſſimo animo accipiantur, nemini dubium eſt quin facillimè perſuadeatur, vt qui contra hiſcere audeat, nec à bono ſpiritu agi ſe, & verò publicæ ſaluti ac commodo aduerſari intellecturus ſit. Mitto autem nunc, qui fructus editi ſunt in Eccleſia Dei è Religioſis viris in omni ſcientiarum genere. Id enim cùm reliqui, tum nouiſſimè iuſtiſſimis cauſis adductus teſtatum reliquit Hieronymus Platus Societatis noſtræ, libro ſecundo de Bono ſtatu Religionis: quem librum neminem virum bonum legiſſe pœnitebit. Nos pauca tamen ex illo, tum è re ipſa.

Et quidem quæ naturalia, vel ſupernaturalia dona conferuntur à Deo, hæc ad ipſius immenſam bonitatem attinet, vt efficaciora ſint, & augeantur, cùm iam non ſuis commodis, quæ omnia Religioſi contempſerũt, *Naturalia & ſupernaturalia dona quando efficaciora.*

ſed Dei gloriæ ſeruiunt, & illorum ſaluti, quorum oculis & animis illa vel vtilitas, vel pulchritudo comparantur. Nam vt Iudith fœminæ honeſtiſſimæ, quod ad Holophernem hoſtem capiendum, non tantum preces, aut cilicium, vel ieiunia, quibus antea vtebatur, ſed etiam inaures, & ſandalia, & annulos, & denique omnem muliebrem mundum adhibendum putauit; Deus quiddam inſuper ei gratiæ & ſplendoris contulit, quoniam compoſitio illa non ad libidinem, ſed ad virtutem referebatur: ſic eloquentia & ſcientiç à Religioſis tamquam ancillæ ad arcem adductæ, clypei denique ſunt ad propellendos hoſtes, qui in Dei Eccleſiam vellent irrumpere.

Iudith typus Religioſi laborus in docendo.

Accedit tempus, & animi attentio, quæ duo ad ſapientiæ ſtudium cùm pernecesſaria ſint, in ſæcularibus rara ſunt, in Religioſis abundant; quibus item animi quies, & tranquillitas adeſt, quæ ſequi ſolet compreſſis, & eradicatis omnibus eius turbulentis motibus. Iuuat virtus temperantiæ ac ſobrietatis, ſinę quibus & ingenia redduntur obtuſiora, & minus apta ad ſcientias ſpeculatiuas fiunt: id quod diximus etiam ab Auerroë alioquin impio, veritate cogente, dictum fuiſſe. Iuuant præ omnibus Dei lumen & gratia. Labores enim Religioſorum Deus non tam vt ipſorum, quàm ſuos. vtpotè ſuam cauſam & negotium promouet:

Quæ virtutes iuuēt percipiendꝰ ſciētijs.

Deus promouet labores Religioſorum vt ſuos.

uet; quod longe ſecus eſt in ijs omnibus, qui ad ſuum lucrum vel honorem ſtudia refe-runt. Atque hoc quidem tanti eſt, vt etiam ſæpe miraculo, & præter naturæ ordinem Religioſorum mentes Deus illuſtret, obſcu-ra patefaciat, eaſque habiles efficiat ad diffi-cillima quæque capienda. Rem propius ocu-lis ſubijciamus. Ipſe tantummodo aſpectus mutuus in vno Romano Collegio Societatis duorum circiter millium adoleſcentum, in quibus altum ſilentium, nullus ſtrepitus ſit; plurium autem frequens Euchariſtiæ vſus, vti & variæ beatiſſimæ Virginis ſodalitates, quæ ex aptioribus ad ſcientias, & propenſio-ribus ad pietatem ingenijs diebus feſtis vnà conueniunt ad loca propria, vbi de excolen-dis animis ſimul conferunt, hortationes au-diunt, & diuerſas piorum operum exequen-dorum ineũt rationes: in ſcholis autem nul-la profani Auctoris, aut Poëtæ lectio, quæ la-bem aliquam contineat; ſexcentæque quoti-die otij & peccatorũ præciſæ occaſiones; con-tinua item prælegendi ſeries, cum ijdem phi-loſophiæ profeſſores bis in die prælegentes, atque repetitiones, diſputationes, & collationes adiungentes, repleant ſcientijs mentes adoleſcentum: nemini verò profeſ-ſorum permitti philoſophiam, vt doceat, priuſquam Theologiam accuratè didicerit, mirum non eſt, ſi hæc omnia faciant, vt qui videntur adhuc iuniores, præſtent id, quod NOTA.

in ſæculo grandiores natu vix poſſunt.

Quæ maximi pōderis præceſſere.

Præceſſere autem illa maximi ſane ponderis, primum vocatio à Deo ad Religionem, & ad hoc docendi munus: deinde diligentiſſima examinatio prius quàm in noſtrum Ordinem admiſſi eſſent: admiſſorum deinde probatio biennis in moribus, in pietate & literis; mox non interrupta vnquam ſtudia, ni valetudine prohibeantur: plures autem inter eos domeſticæ repetitiones, & diſputationes, quàm quæ in ſcholis habentur: volutatio auctorum emendatiſſimorum: multorum profeſſorum eodem in Collegio commoratio, qui mutuam ſibi operam præſtant: variarum nationum mores, quibus prudentiam vna cum doctrina conſequuntur: vnaquæque enim natio ipſa viuendi cōſuetudine, dona, quæ habet à Deo, inuicem cōmunicat; morum porro probitas & ſimplicitas, quæ in pleriſque Septentrionalibus viget; alacritas ingeniorum & grauitas, quæ in Hiſpanis; viuida vis, quæ in Gallis; iudicium, quod in Italis; eloquentia, quæ in Græcis, & alijs Orientalibus; vna ipſa pietas, quæ in omnibus perſpicitur; addo ardens illud laborandi pro Chriſto deſiderium, quod in Anglis præcipue extat, dum vel iſti proprij ſanguinis prodigi emenſum ſtudiorū curriculū ſolēt conſignare martyrio, vel dū alij plerūque valedicentes huic hemiſphærio, parentibus, amicis, patriæ, ſibi ipſis, latiſſime ad In-

Variarum nationum varia dotes.

dias conuolant, & ad truces atq; efferas nationes; hæc, inquã, omnia, quæ diu obseruantur oculis, vix dici potest quantũ lucis, & calcaris addant Religiosis mentibus.

Sed & mutua eorũ præsentia, qui paulo antea quàm Societati nostrę nomina dedissent, mundo hærebant, quiq; cũ patrimonijs, dignitatibus, pompis auidissimè inhiassent, nunc iam paupere amictu & vita contenti eodẽ remigio vnanimes ad cælestem portũ nituntur appellere: ipsa verò eodem tempore tũ precatio, quæ fit mane, ante meridiem, & nocte; tũ sacra lectio, quam vel mensæ accumbentes toto anno audiunt: professorum autem, vbi curriculũ Philophiæ exposuere, reditus sępe ad humaniores scholas; vt cũ Latinã linguam & eruditionem istarum literarũ repetãt, sint eadem opera Christianæ iuuentuti fructuosi dum nondum per ætatem audiri Confessiones, aut publicè concionari debẽt: post absolutum verò Theologiæ curriculũ, reuersio ad nouitiatũ, in quo annum adhuc tanquã in schola affectus, impendunt, concipiendo nouo igni, qui solet in meditatione exardescere; summa certe pręsidia sunt, quibus breuiore temporis spatio, quàm per laicos fit, disciplinas & pietatem cum addiscere, tum docere possint.

QUAS-

Quasnam tetenderit, atque adhuc tendat insidias humani generis hostis vt Scholas, Seminaria, Academias, & Collegia Catholica euertat, quaue ratione eidem Satanæ obuiam itum sit & antiquitus & hoc seculo.

CAPVT XLII.

QVanto igitur ſplendidior in eiuſmodi Academijs, & Collegijs micabat & micat Sapientia, eo magis conniſi ſunt Satanas & reliqui eius aſſeclæ, vt eã extinguerent. Quoniam verò hoſtilium ſtratagematum notitia victoriam faciliorem affert, age videamus quibus id artibus, ac per quos illi hoc procurarunt.

Philoſophi Primi fuere antiqui Philoſophi, qui tãquã obiectu multiplicis opinionum ſyluæ radios veræ philoſophiæ obſcurarunt. Videbat enim Satanas ſcriptum eſſe vanos eſſe homines, in quibus non eſt ſapientia Dei; ſtultoſq; *Sap. 3.* fieri à ſapientia ſua: cumq; philoſophari ſit a- *Hier 10.* mare Deum, etiam ſecundũ Platonem, vt in- *Aug. l. 8. de ci. Dei c. 9* quit Auguſtinus, intelligebat, vera philoſophia ſublata, amorem in nobis erga Deũ non poſſe conſiſtere, atq; idcirco ſuum regnũ tartareum auctum iri. Sed hoc vbi de philoſo- *Iudæi.* phia.

Secundi fuere Iudæi, qui ſicut affixerant

Cruci Christū Dominum, ita sperarunt se eius doctrinā, verissimę nimirū principia philosophiæ cruci (vt ita dicam) affixuros. Hinc persecutiones Apostolis illatę, falsissimæque Prophetarū interpretationes, falsatus itē ipse diuinus codex; missioq; mille legatorū in varias mundi partes, vt Christianę religionis propagationem impedirent. *Iustinus martyr.*

Tertij fuere primi illi hæretici, Ebion, Cerinthus, Marciō, quiq; deinceps sūt subsecuti. Inuectā enim ab Apostolis, atq; ab horū discipulis lucem in Mundū, extinguere nouo astu moliti sunt. *Primi hæretici.*

Accessit vis Imperatorum tyrannica, qua Ecclesiam sunt persecuti; inter quos cum Iulianus Apostata viam hæreticis ostenderit, qua Catholicas Academias, & Collegia tollere conati sunt, ideo eā huc adijcere peropportunum fuerit. Aperient enim oculos viri qui vere sapiunt. Iulianus itaq; à Libanio Sophista & Maximo philosopho, de quo postea ob diabolicam Magiam supplicium est sumptū, ita dementatus fuit atque corruptus, vt è pietate Christiana in ethnicam impietatem prolapsus, Apostata & factus & dictus sit. Hic cum esset Viennæ, quæ ad Regnum Galliæ pertinet, religionem Catholicam simulabat, qua simulatione Catholicos sensim in suas partes alliceret, vt etiam die ipso Epiphaniæ Domini in Ecclesia cultui Christianorum interesset. At cum paucos intimos *Tyranni.* *Iuliani Apostata artes.*

apud

apud ſe haberet, quibus fidebat, ſecretam augurijs & inſpiciendis animalium extis operam dabat. Ratus autem appetijſſe tempus promendi quod coquebat in animo, ſublatis quoque ijs, à quibus metuebat, edicto iuſſit vt Paganorum templa paterent, in his immolarentur bruta, thus idolis falſorum Deorum incenderetur, Idololatria reſtitueretur. Vt res procederet, ſi plebem cum Epiſcopis Catholicis ea de re litigantem audiuiſſet, vtraque in palatium accerſita parte, monebat, vt ciuilibus diſſenſionibus ſopitis, vnaquæque liberè, ac ſine metu quem vellet ritum ſectaretur. In Gallijs (quod teſtatur Hieronymus) Chriſtum negauit: ſeque ipſo nominato Pontifice, & Eccleſiæ capite, Gentilium templa publice eſt ingreſſus, idem vt Chriſtiani facerent edicens. Quos verò intellexiſſet eſſe Eccleſiæ hoſtes, aut apoſtatas, hos honore ac ſtudio proſequebatur. Baſilicas hæreticis Donatiſtis reddidit, quas antea Conſtantinus Imperator ademerat. Benignum ſe & comem erga Iudæos geſſit; quibus etiam ſuaſit, vt Salomonis templum reædificarent. Quod cum facere cœpiſſent, igne, qui è fundamentis erumpens abſumpſit operarios; & crucis ſigno, quod eorum veſtibus hæſit, atque alijs prodigijs prohibiti ſunt. Veniens Delphos ad Apollinis templũ de bello aduerſus Perſas conſulturus, templum fulgure ac terræmotu euerſum

Epiſt. ad Nepotianũ.

Tẽplũ Salomonis prohibitũ à Deo ne ædificaretur.

ſum eſt. Eccleſijs redditus abſtulit, Chriſtianorum ſcholas claudi imperauit, ne Chriſtiani Deorum Gentilium facinora cognoſcẽtes, eos euincerent; ac pietatem in ijs parerẽt, Ad extremum ſagittæ ictu, quæ incertum à quo fuerat emiſſa, vulneratus, atq; aduerſus Chriſtũ inclamans, Viciſti Galilææ, ad inferna deſcendit, cũ annum dumtaxat & ſeptem menſes imperaſſet.

Veterum hæreticorum conatus contra Catholicorum gymnaſia & ſcholas.

Capvt XLIII.

Cvm Iuliano Apoſtata Ariani Imperatores connumerari poſſunt, quamuis Arius Conſtantini Magni tempore cœperit Orientem hęreſibus inflãmare. Genſericus certè, atq; Hunericus Reges Vuandalorum omnem ex Africa religionem atque ſapientiam exterminarunt. Extinctis autem ſex millibus ſacerdotijs, ſcholis item Catholicis clauſis, ingens illud vulnus iam ante mille annos tertię orbis terrarum parti inflictum eſt, vt non ſolum cultus omnis in ea conciderit, verum ét Sergio Apoſtatæ, & Mahometi inde patuerit, quâ Mahometiſmus in mundum tàmquam torrens irrumperet. Itaque in Africa nulla iam ſchola, aut Academia per tot iam ſæcula extitit, niſi Academias eas dixeris, quæ in

Ariani Imperatores.

victorvti. cen. de persecut. Vuãdal.

Sergius Apoſtata.

Mahomet

in Fessæ Regno disciplinas quasdam, Arabicamque, & Hebræā linguas ad fouendos Mahometicos & Indicos errores, vti & impia scelera docent.

Ariani. Scholas item Alexandriæ Catholicas multo àntea turbauerant Ariani, vt nō modo Alexander Episcopus, & Antonius Aegyptius, ac Patres Synodi Nicænę, verū etiam Valentinianus Imperator hęresim eam compressérint, prohibentes, ne vllo in loco hæretici docerent.

Hæreticis prohibitū olim ne docerent.

Li. 3. Annalium. Refert Zonaras, à Leone Græcorum Imperatore, qui bellum aduersus Sanctorū reliquias & Imagines suscepit, (quemadmodū Caluiniani hoc seculo fecerunt) domū illam insignem Constantinopolitanam cum duodecim sapientissimis viris fuisse concrematam, quæ Religioni & sapientiæ propugnandę ab alijs Imperatorib. fuerat ijs attributa. Id verò Leonem fecisse, quòd ipsius impietati cum resisterent, tum alijs persuaderēt, ne assentirent.

Domus Constantinopolitana vbi 12. viri sapiētissimi.

Clades illata varijs diuersorū Regnorum Academijs. Ne longam faciam, nec, quæ consequentibus seculis acciderunt, enarrem, nostra memoria (ne dicam & præsenti aspectu) paucissimos intra annos Vngariæ, Poloniæ, Suetię, Gothiæ, Daniæ, Angliæ, Scotiæ, Galliæ Academiæ omnes Catholicæ, quæ fuerant à Pontificibus Maximis, à Regibus, ab Episcopis, & alijs siue institutæ, seu confirmatæ, inuadentibus hæreticis, & bona Ecclesiæ diripiētibus,

tibus,corruerunt. At & simul omnis decor pietatis&cultus collapsus est. Neq; enim tam cito Lutherus vexillũ iniquitatis extulit, quũ Catholicis professoribus eiectis,& vna cũ Academijs Regna corruerunt,aut& facta sunt, vt dixit Propheta,quasi tuguriũ in cucumerario;Quæ verissima causa fuit, cur vitæ libertate,ebrietate,& nona opinandi licentia, plures Academiæ,magna Scholasticorũ frequentia orbatæ sint.

Cladem harum hæresum secutę sunt quorundam philosophorum infelicissimæ sectæ, quæ cum monstra aluissent errorũ, coniunctę tacitè cũ hęreticis,mirũ est quantas molitæ sint strages& ruinas:Cõtra istas igitur Synodi Lateranensis & Tridentina,salutaria remedia adhibuere,quemadmodũ libro de docendæ Philosophiæ Methodo siue Apparatu dicemus.

Quinque alij Satanæ conatus aduersus culturam Ingeniorum.

Capvt XLIIII.

At id, quod hæresi, vel falsæ philosophiæ artibus non potuit effici, quinq; alijs vijs aggressus est Satanas: nempe Disseminatione librorum, qui hæresibus, atheismis,fœditatibus essent inquinati:Intermissione prælectionum; aut, dum habentur,

ſtrepitu & vlulatibus ita interturbarunt, vt vix hominum, ne dicam Chriſtianorum ſpecies in Scholaſticis appareat: Factionibus, & carne; ad quæ & illud iniquiſſimè acceſſit, vt ſcriptione, ac turpiſſimis ſignis ipſi ſcholarum muri fædarentur; ſicque tenera illa ætas, quæ venerat innoxia, diſcedit deinde polluta ſcelere plus, quàm imbuta diſciplinis, ac Deo ipſi facta inimica: Auerſione tandem à diuino cultu, dum diſputationes, promotioneſque ad gradus, ac prælectiones ſæpiſſime in eos dies & horas traductæ ſunt, quibus in eum erat ex diuino præcepto publice incumbendum. Ac tamen iſtis Satanæ & mundi conatibus, Reges ipſi, Catholicus, Luſitanus, Henricus Secundus Galliæ, Carolus & Ferdinandus Germaniæ Imperatores, Sigiſmundus Secundus & Stephanus primus Poloniæ Reges, cum permultis Principibus atque Epiſcopis obuiam iuere, Academias alias & Collegia catholica præſertim Societatis noſtræ paſſim excitantes.

Quænam

Quænam pertineant ad bonorum librorum vsum; qua occasione agitur de lectione, explanatione, purgatione, scriptione, censura, editione, correctione, emendatione, dissemınatione; dispositione, & conseruatione librorum.

Capvt XLV.

DE Academijs diximus, loquamur de libris; è quibus si boni sunt, summa ad culturam ingeniorũ existit vtilitas: id quod, vt ex ijs quæ supra diximus, planum est factum, sic ex ijs quæ postea dicturi sumus, planissimè liquebit. Cum verò generatim ad librorum vsum multa pertineant; de singulis, Deo iuuante, dicendum est. Aut enim leguntur, aut explanantur, aut corriguntur; vel purgantur, aut scribuntur, aut subeũt cẽsuram, aut eduntur, aut alijs distribuuntur, & dissemınantur, aut disponuntur, aut conseruantur libri.

Lectio librorum.

Capvt. XLVI.

DE librorum lectione, præter illa quæ dicta sunt, hæc quoque adijcimus. Vbi deliberatum fuerit; quæ cuique studendi ratio *De fructu lectionis bonorũ librorum.*

ratio ſit aptior, mox quinam ſint emendatiores & meliores auctores, expedit vt noſcantur. Id quod magna ex parte cõſtabit ex noſtra Selecta Bibliotheca. Si quid verò animi cauſa legetur, quod rectà non tendat ad diſciplinas, quibus ſeſe quiſq; dediderit, id tamẽ aliquo ordine legendum erit, qui memoriã iuuet. Si hiſtoriæ fuerint, non modo hãc, modo illam, ſed ex locorũ ac temporũ ſerie cõtinuanda erit lectio. Cum enim & multitudo & varietas hiſtoriarum ea ſit, vt cuiuſuis hominis non ſit aut perlegere omnes, aut in ordinem redigere, aut memoria cuſtodire; ſane opus eſt methodo, quã ſuis locis oſtendemus; & epitome aliqua, qua ceu filo per tot anfractus ducamur. Librum autem habere chartaceum per materias diſtinctum, in quem legendo rerum capita breuiſſimè conferantur, quod & Plinius faciebat, memoriam animũque mirificè iuuerit. Cum autem faſtidientis ſtomachi ſit multa deguſtare; quæ autẽ ſunt varia, hæc potius ſint noxia, quam alant; Senecæ conſilium amplectendum eſt: nimirũ: nil intereſſe quam multos, ſed quàm bonos habeamus libros, cum multitudo oneret, nõ inſtruat: & ſatius ſit paucis auctoribus nos tradere, quàm errare per multos. In primis autẽ legendum eſt, quod mores ad virtutem inſtruat, potius quàm quod ſenſum acuat ad ſubtilitatẽ. Ea enim vera prudentia eſt, velle informari præceptis diligentius, quã quæſtionibus

Vide proœ. ſecundæ partis introductionis Symboli Fidei à Ludouico Granata edita vbi pulchra, & vtilia.

Ad Lucillum.

onibus implicari, ne videlicet quod ad refe-ctionem quærendũ eſt, ſumatur ad ſuffoca-tionem. Porro nihil in manib. ſumendũ eſt, quin vt indice probatur aurũ, ſic Indice librorũ ab Sede Apoſtolica, & ab alijs, qui eius au-ctoritate id præſtitere, emiſſo, intelligatur, an liceat legi.

Expoſitio librorum.

Capvt XLVII.

AD expoſitionem librorum quod atti-net, ſi quis id ex munere publico, vel priuatim fecerit, ſatis per ſe intelliget, num id ex caritate, atq; ad vtilitatem præſtet, nec ne, quod quoniam fuſius dictum eſt, vbi egi-mus de cultura ingeniorum, diximuſq; alibi in ſingulis diſciplinis, eò cupimus, vt lector ſe conferat.

Correctio, emendatio, & purgatio librorum.

Capvt XLVIII.

IAm libri corriguntur, emendantur, pur-gantur. Correctio & emendatio adhibe-tur potiſſimum, vbi contextus malè vel de-ſcriptus, vel excuſus eſt: purgatio ad ſenſus in uerſionem, ad hæreſes, ad fœditates tollẽdas.

Emendationem itaq; iuuant tum antiqua & ſaniora exẽplaria,& quæ nouiſſime à Catholicis prodier ũt editiones ſuperiorũ permiſſu. In Latinę autem linguæ, vti & in ceterorũ idiomatũ, quæ incidunt, erratis emendandis, Antiquitatis & linguarum notitia, iudiciũq; peracre neceſſarium eſt.

Purgatio librorũ vnde petẽda.

Purgandis autem libris percommoda ſi nt, quæ primo Sancta Romana Eccleſia edixit, & qui in hoc incumbunt Magiſter Sacri Palatij, ſanctiq; officij Inquiſitores, præſertim Hiſpanici; deinde Academiæ Catholicę ex Apoſtolicæ Sedis conceſſu monuerũt. Extant verò decem Regulæ Indicis librorum prohibitorum per Patres à Tridẽtina Synodo delectos confectæ, & auctoritate Pij IV. Pontificis Max. comprobatę, quę ante ipſum Indicem excuſę habentur: ſed & idẽ Index à Sixto V. auctus, demum Clemẽtis PP. VIII. iuſſu recognitus eſt, & publicatus, Inſtructionę adiecta, de exequendæ prohibitionis, deque ſyncere ęmendandi, & imprimendi libros, ratione.

Vide Enchiridion Eccleſiaſticũ impreſſũ Neapoli an. 1588. à p 146. vſq; ad 153. & Directorium Inquiſitorũ 2. p.

Extant prętereà Indices librorum expurgandorum duo; alter Hiſpanus, alter Louanienſis Academiæ. Sed & anno huius ſęculi octogeſimo octauo editum eſt Neapoli Enchiridion Eccleſiaſticum, ſeu præparatio pertinens ad Sacramentum Pœnitentię & ſacri Ordinis, à Gregorio Ordinis Capuccinorum Neapolitano, vno ex deputatis ab eius

Ciui-

Ciuitatis Archiepiscopo pro reuisione libro- *pag. 174. in*
rum; quo Enchiridio de plerisque libris cor- *impres. Ro-*
rigendis agitur. Nos item, quę varijs in fa- *mana an. 1178. & in*
cultatibus animaduersione digna sunt; aut *altera an.*
quæ à Magistris sacri Palatij, & Inquisitori- *1585. pag.*
bus prodiere, suis locis attigimus. Id quod *253.*
etiam è Bibliotheca sacra, quę est altera nostrę Bibliothecæ Selectæ pars, varijs in locis intelligi poterit. Sed & in primis, quod in secunda parte Directorij Inquisitorum Romę editi anno huius seculi octogesimo quinto scriptum est. Quę enim cauenda & emendanda in libris philosophicis sunt, ea ibidem sapienter proponuntur. Quæ verò ad Poetas purgandos pertinent, hęc nos penultimo nostrę Bibliothecæ Selectę libro indicauimus.

At quoniam ad singulos videri possunt hęc ita pertinere, vt tamen necesse sit adhuc agere de faciliore aliqua ratione expurgandi publicas Bibliothecas, propterea hęc addo. Bibliothecæ publicę aut venales sunt, atque (vt ita dicam) mobiles; aut ad Reipublicę *Bibliothe-*
literarię vsum stabiles: illę ad bibliopolas; hę *carũ pur-*
ad Principes spectant. Romæ autem cum *gandarũ*
præter Vaticanam, tot aliæ sint Cardinali- *ratio.*
um, atque hominum aliorum priuatorum; in quibus, si quid curandum sit, mox dicetur nam & hoc ad ceteras Ciuitates referri poterit.

Ac primo, non tam edicto & pœnis (quã-

do nitimur in vetitum) quàm charitate monendi Principis nomine viderentur bibliopolæ in vnum locum conuocati. Nimirum cum eiusdem Principis consilium sit, vt boni vendantur, mali arceantur libri; velle tamen eumdem, vt quàm minima bibliopolarum iactura hoc fiat. Quin fore, vt plures distrahantur, quàm cum bonis mali commiscentur. Gemmas enim, quæ nulla infectæ sint macula, esse vendibiliores ac pretiosiores, quàm alias vllas, licet quantitate maiores, proinde hilari excipiant animo, quod sibi, quod Ciuitatibus, quod ceteris prouincijs, quod posteris consultissimum futurum sit. Id verò est, vt liberè atque ingenuè omnes Reuisoribus, de quibus dicetur, libros exponant, nullum abscondant: si metuant indictam pœnam, condonari omnia, modo resipiscant, bonaque fide posthac egerint: & adeo monstrent ipsi, quanam ratione occurri serpenti huic malo malorum librorum queat. Interim intelligant, si de quouis otioso verbo reddenda ratio sit æterno Iudici, quantam reddendam quòd hæresis, obscænitas, & sexcenta alia monstra per incuriam, aut auaritiam in Mundum è pessimis libris inuecta sunt, pecuniam, quæ his artibus colligatur, non peruenturam ad hæredes, nisi in eorum malum atque perniciem. Quin maiorem futurum quæstum eorum, quorum diligentia in selectioribus & purgatioribus

Reuisores librorum.

gatioribus

gatioribus libris cognita fuerit. Si quid in dedicatorijs epiſtolis, aut in præfationibus cenſura ſit dignum, eaſdem vel demi, vel emendatas recudi, vel item, ſi qua ſit labes in folijs interioribus, hæc eadem mutari poſſe, vt totus fortaſſe liber non ſit abolendus.

Porrò, ne longior fiat hæc expurgatio, aſſignandi eſſent, qui toti negotio præeſſent gnari librorum, & ſolertes. His ſubeſſent amanuenſes, aut ſtudioſi adoleſcentes, qui partito inter ſe labore loca requirerent, quæ eſſent expungenda: ſi quid autem ſtipendij iſtis pendendum eſſet, id curarent ij, quorum ſunt libri. Ac erit curæ Ludimagiſtris, Confeſſarijs, Concionatoribus, Viſitatoribus, vt populos, & biblipolas admoneant, vt diligenter omnes hoc præſtent: nec verò Ludimagiſtri, aut profeſſores prælegant auctores, ni prius obſcœnitas ſublata ſit. Et quoniam è nundinis Francfordienſibus mittuntur quotannis librorum catalogi, quos etiam hæretici edi curarunt, id prorſus tollendum eſſet.

Catalogus librorum Francfordienſi.

In Bibliothecis Principum, & aliorum, cauendum eſt potiſſimum, ne vnicuique pateant manuſcripti libri, ſiue Græci & Latini, ſiue alio idiomate conſcripti, qui ab Eccleſia non permittuntur. Ad iſtos enim quoque purgatio pertinet. Quòd ſi ijs licet aſſeruare libros huiuſmodi, ſeparatim id faciant,

Cautio in Bibliothecis Principum ſeruanda.

ciant, videantque quibus id concredi debeat, ac quorsum illos retineât: cogitent autem se ex hac vita decedentibus, num filijs, aut cognatis tale patrimonium legandum sit, vnde aliquo inficiantur errore, atque ita forsan hæreditatem amittant æternam.

NOTA. Hæc omnia si vno & eodẽ tempore procurentur, id fiet, quod sæpe vel ingentibus Ciuitatibus accidere vidimus, quæ vnica die mundantur, cùm quisque spatium ante ædes, quod ad se pertinet, euerri iubet.

Scriptio librorum, qui edendi sint, qualis esse debeat.

CAPVT XLIX.

COnscribendi libros (quando innumeri iam prope sunt) scopum quisque in se ipso intelligat. Nam si humana impulsus gloria hoc facit, videat, ne fallacis illius species æternam sibi gloriam præripiat. Cogitet autem ad hanc suspirandum esse, quando figura huius mundi præterit, atque vna dies dabit exitio, & in cinerem rediget bibliothecas, libros, & scripta. Quin & meminerit, Traianum Imperatorem solitum vocari herbam parietariam, quod parietibus & arcubus marmoreis suum passim nomen inscribi vel pateretur, vel cuperet. Et sanè tot Ethnicorum Imperatorum, atque

1. Cor. 7.
Traianus vocatus herba Parietaria.
Cur plerique libri & bibliothecæ interierint.

que hæreticorũ immenſæ bibliothecę, iuſtiſſimo Dei iudicio pene integrę interierũt, quòd vix quidquam cõtinerent ad diuinam gloriam ſpectans: mirandũ vt nõn ſit, ſi etiãnum multorum libri vix ſemel exierint è prelis, quoniã eorum auctores humanæ huius gloriæ dumtaxat illecebra illecti eos conſcripſere, vel ſalutem alienã ſimul perdere ea ſcribẽdi ratione curarũt.

At ſi Diuino conſilio, atq; ad eius gloriam libri ſcribantur, vix quidquã excogitari poteſt fructuoſius. Id verò liquere poteſt, ſi Deo inprimis per orationes ac ieiunia conſulto, quod Ioannes ipſe Euangeliſta priuſquã ſua ſcriberet, fecit; ſi accepto à maioribus mãdato; ſi re cum prudentib. viris, ac Deum amantibus prius collata; ſi neceſſitas immineat ſubmouendis hęreſibus, aut ſeditionibus, aut fędiſſimis libris; ſi item ad victum honeſtè comparãdum, atq; ad otium declinandum id fiat. Ad neceſſitatem verò etiam pertinet, ni alij ea de re, quantum ſatis ſit, egerint. Quorſum enim tempus prodegeris (rem nimirum pretioſiſſimam) quod aliorum laboribus vel communicandis, vel vertendis, vel edendis impendere ſit vtilius? Nec tamen improbari velim (cum hæc dico) Auguſtini veriſſimam ſententiam, qua ſenſit „ non ſolum non obeſſe, vetum etiam pro- „ deſſe Eccleſiaſticæ cauſæ, ſi plurimi aduer-

Vtilitas è recta ratione librorũ ſcribendorum.

Lib. 1. de Trin. c. 3.

,, uerſus hæreticos ſcriberent. Optandum
,, enim eſſe docet, vbi hæreſes vigent, vt
Cont. mendacij, c. 6. ,, quicumque aliqua ſcribendi facultate
,, præditi ſint, ij ſcribant omnes, etſi non
,, modo de reb. ijſdem ſcripturi ſunt, ſed ea-
,, dem etiam alijs verbis fortaſſe ſcripturi.
,, Expedit enim (ait) vt hæretici intelligant,
,, in caſtris Catholicorum non vnum aut
,, alterum eſſe, ſed multos, qui cum eis ad-
,, uerſa fronte congredi audeant. Illud præterea ex multorum ſcriptione commodum accedit, quòd breuius & facilius libri ipſi Catholici ad manus omnium deferuntur, & cùm alij in alios incidant, omnes tamen armis ijſdem in communi periculo inſtruuntur. Quam ſententiam (inquit Card. Bellarminus) homines prudentiſſimi atque doctiſſimi, & veterum Patrum exempla, & experimenta quotidiana confirmant. Ariana enim hæreſi quondam graſſante ſcripſerunt accuratè & copioſe tum Græci, tum Latini propemodum infiniti, Athanaſius, Baſilius, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, vterque Cyrillus, Hilarius, Ambroſius, Auguſtinus, Gregorius Bæticus, Idacius Clarus, Phœbadius, Fulgentius, & alij. Ita verò conueniunt inter ſe, & quaſi conſpirant, ſiue teſtimonia Scripturæ pro Catholica Fide adducant, ſiue ad hæreticorum argumenta reſpondeant, vt eadem omnes

Præfat. 1. tomi ad lection.

omnes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quòd multi scriberent, causa erat ardor Fidei & zelus Religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. Quòd eadem scriberent, inde fiebat, quòd antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte, eodem spiritu hauserant, & ex eisdem præsidijs aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant.

Quòd si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cum vna vel altera hæresi orbis terræ laboraret; & inter hæreticos non admodum multi scriberent; & nondum ars typographica excogitata esset, quæ ex vno volumine librorum examina pene momento extrudit: quid hoc nostro sæculo fieri par esset, quo & innumerabiles hæreses Ecclesiam vndiq; lacerant, & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant, quorum libri non iam vt cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant; & denique certum est, atque exploratum, non modo multis hominibus hæretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouincijs perniciem attulisse. 2. *Tim.* 2.

Quin etiam, quoniam Patrum nostrorum memoria aliqui minus eleganter scri-

plere,

pſcre, quæ tamen eruditionem ac pietatem ſpirant, ideo haud reprehendendum erit, ſi eadem elegantius ac dilucidius ab alijs ſcribantur: licet tum ingenui erit animi ſuum cuique argumentum & laborem ferre acceptum, idq́ue maiorem Operi auctoritatem conciliabit. Vbi igitur hæc ſimul occurerint, nemo concisè nimis, neve laxius, aut Aſiaticè ſcribat. Illud enim infuſcat ſenſa: hoc fatigat ingenia. Synonymis, & ſuperlatiuis vix locus fuerit, vbi res ipſa doceri, aut narrari contenta ſit. Abſolutum Opus ſolidiſſimo examinantium iudicio ſubijciat, niſi autem in nonum (quod Poëta ille monuit) annum, ſic certè tamdiu premat, vt cùm ad ſua legenda acceſſerit, humano affectu depoſito, quaſi alius ſit, qui ea perluſtret. Nec verò fuerit ſatis, ſi examinaturi magno polleant iudicio & doctrina. Vt enim vacare ei rei ſedulò velint ac poſſint, neque vllo ſtudio potius in auctorem, quàm in veritatem ferantur, neceſſarium eſt. Qui rem adhuc cupiat rectius ac tutius geri, præſertim in qua de Fide, de moribus, de ſtatu publicarum rerum, de principijs item naturalibus agatur; eam vni, vel alteri communicet, quibus nomen auctoris ignotum ſit. Liberius enim dicent quid ſentient. Præſtat item, vt æmuli, vt hoſtes, vt qui à noſtra ſententia diſſentiũt noſtra interdum peruideant, quidq́ue cum alijs aut ſolidum

Quonam modo ſcribendum.

Subijcienda ſcripta iudicio ſolidiſſimo examinantium.

Examinatores licet iudicio polleant & doctrinâ quid tamen adhuc amplius præſtare debeant in examinandis libris.

effantur, aut ineptum effutiunt, noſcatur. Vndique enim hauritur lux, & eadem opera præmuniri poſſunt noſtra validius, & refutari aliena firmius ac modeſtius; atque ijdem æmuli alijs rationibus illatis ſanari queunt: id quod charitatis eſſe poteſt ingentis. Trabem ex alieno eruere oculo, vt & ipſe videat & in lumine ambulet, gratiſſimum Deo eſt. NOTA. Scio, qui, Maioribus approbantibus, cum ſcripta ſub aliorum nomine, vel opera, aliquot annos emiſiſſet in lucem; quod & Patres antiqui quondam fecerunt, excepta eadem laudibus & animis ęmulorum libenter, aliaſque adeo in linguas fuiſſe conuerſa. At vbi reſcitus eſt auctor, triſtatos æmulos, quippe qui detrahere olim abs ſe latum iudicium de eo non poſſent, cuius nomen & antea carpſiſſent, ac deminutum cupiuiſſent. Sed neque pro cuiuſque voluntate ſibi examinatores deligendi ſunt, cùm propius ad edendos ſuos labores venitur. Eiuſmodi enim ij eſſe debent, quales à Synodo Tridentina, reguliſque Indicis præſcriptos fuiſſe præmonuimus. *Quales & vnde petendi ſint examinatores.*

Cenſura Librorum.

Capvt L.

Hic nos pauca malumus ex alijs, quàm è nobis proferre. Candidæ (ait Ioannes

Libr. 5. de traden. disciplin. nes Ludouicus Viues) ac prudentes cenſuræ vehementer ſunt ſtudijs omnibus vtiles, ſi animi iudicium citra damnum affectus profertur, vt inquit Tacitus: nec quidquam eſt in his damnoſius, quàm iudiciorum confundi ſigna, ſicut in vita voluntatum: vt neſciatur quid quiſque aut probet, aut improbet: quod vſu venit hoc tempore, quum periculoſiſſimum eſt de quoquam loqui; tam irritati ſunt omnium animi, & parati ad pugnandum, vt vel attingere quemlibet leuiter non ſit tutum, etiamſi alio ſpectes: tenera atque infirma conſcientia illico ſeſe peti ſuſpicatur, haud aliter quàm vlceroſi equi a-*Sugillatores aliorũ.* ctutum concitantur ſtrigile audita. Quamquam vitio huic incitamenta atque incrementa præbuere quàmplurimi, qui acerbiſſimè alios perſtrinxerunt, non vt veritatem exprimerent, ſed vt ſugillarent ac infamarent nomen alienum, vel odio impulſi, vel falſæ gloriæ ſpe adacti, exiſtimantes, tam ſe habitum iri pulchros & præſtantes, quàm alios tetros eſſe ac viles oſtendiſſent. Sed illis multò ſecus atque ſperauerant, accidit, nam candoris etiam inerudidi ſua eſt apud omnes laus, malignitatis vel erudítiſſimæ vituperatio certa. Quid inter hæc odia quantam acci-*Odiosè rixantes.* piunt plagam diſciplinæ? Detrahitur auctoritas tam odioſè rixantibus, & tam capitaliter inimicis: deſpondent animos excellentia ingenia, quum pertæſa rem adeo amaram, nem-

nempe digladiationes perpetuas, ab ſtudijs reſiliunt ac abhorrent: profectus inter hæc ſtudiorum amittitur, atque obſcuratur veritas; dum malunt quidam corrumpi literas, quàm inſtaurari per ſuos inimicos. Quantũ ſcelus eſt eloquentiam, ingenium, & alia magna atque admiranda Dei munera, hominibus à Deo ad vtilitatem hominum conceſſa, in eorum perniciem conuertere; per bona maleſacere? Hoc verò iam nec ferarum quidem eſt, nedum hominum. Quanto religioſius Quinctilianus ethnicus, quàm nos Chriſtiani? Mutos naſci & egere omni ratione ſatius fuiſſet, quàm prouidentiæ munera in mutuam perniciem conuertere. Quid refert quomodo impetas alium, ferro, an ſtylo, vbi voluntas eſt eadem; & plerumque lingua plus lædis, aut ſtylo, quàm gladio? quippe ferro corpus modo conſaucias, lingua verò etiam animum. Artes humanitatis nominantur, reddant nos humanos: à Deo Optimo ſunt traditæ, reddant bonos. Nam qui alteri inuidet quod eſt ei Deus largitus, quid aliud, quam ſanctum Dei iudicium improbat, & diſtributionem munerum illius condemnat? Tametſi quid eſt, quod queri quiſquam poſſit de Deo? An non tecum ille egit prolixè? Aliquos ſupra te vides; at quanto plures infra te? Erit vir doctus in definiendo lentus, in aſſeuerando minimè pertinax. Quæ reprobaturus

Lingua & ſtylo plus læditur, quàm gladio.

Artes humanitatis reddere debent hũmanos Scriptores.

Libr. 5. de traden. disciplin.

nes Ludouicus Viues) ac prudentes cenſuræ vehementer ſunt ſtudijs omnibus vtiles, ſi animi iudicium citra damnum affectus profertur, vt inquit Tacitus: nec quidquam eſt in his damnoſius, quàm iudiciorum confundi ſigna, ſicut in vita voluntatum: vt neſciatur quid quiſque aut probet, aut improbet: quod vſu venit hoc tempore, quum periculoſiſſimum eſt de quoquam loqui; tam irritati ſunt omnium animi, & parati ad pugnandum, vt vel attingere quemlibet leuiter non ſit tutum, etiamſi alio ſpectes: tenera atque infirma conſcientia illico ſeſe peti ſuſpicatur, haud aliter quàm vlceroſi equi adtutum concitantur ſtrigile audita. Quamquam vitio huic incitamenta atque incrementa præbuere quàmplurimi, qui acerbiſſimè alios perſtrinxerunt, non vt veritatem exprimerent, ſed vt ſugillarent ac infamarent nomen alienum, vel odio impulſi, vel falſæ gloriæ ſpe adacti, exiſtimantes, tam ſe habitum iri pulchros & præſtantes, quàm alios tetros eſſe ac viles oſtendiſſent. Sed illis multò ſecus atque ſperauerant, accidit, nam candoris etiam inerudit i ſua eſt apud omnes laus, malignitatis vel eruditiſſimæ vituperatio certa. Quid inter hæc odia quantam accipiunt plagam diſciplinæ? Detrahitur auctoritas tam odioſè rixantibus, & tam capitaliter inimicis: deſpondent animos excellentia ingenia, quum pertæſa rem adeo amaram, nem-

Sugillatores aliorũ.

Odioſè rixantes.

nempe digladiationes perpetuas, ab ſtudijs reſiliunt ac abhorrent: profectus inter hæc ſtudiorum amittitur, atque obſcuratur veritas; dum malunt quidam corrumpi literas, quàm inſtaurari per ſuos inimicos. Quantū ſcelus eſt eloquentiam, ingenium, & alia magna atque admiranda Dei munera, hominibus à Deo ad vtilitatem hominum conceſſa, in eorum perniciem conuertere; per bona malefacere? Hoc verò iam nec ferarum quidem eſt, nedum hominum. Quanto religioſius Quinctilianus ethnicus, quàm nos Chriſtiani? Mutos naſci & egere omni ratione ſatius fuiſſet, quàm prouidentiæ munera in mutuam perniciem conuertere. Quid refert quomodo impetas alium, ferro, an ſtylo, vbi voluntas eſt eadem; & plerumque lingua plus lædis, aut ſtylo, quàm gladio? quippe ferro corpus modo conſaucias; lingua verò etiam animum. Artes humanitatis nominantur, reddant nos humanos: à Deo Optimo ſunt traditæ, reddant bonos. Nam qui alteri inuidet quod eſt ei Deus largitus; quid aliud, quam ſanctum Dei iudicium improbat, & diſtributionem munerum illius condemnat? Tametſi quid eſt, quod queri quiſquam poſſit de Deo? An non tecum ille egit prolixè? Aliquos ſupra te vides; at quanto plures infra te? Erit vir doctus in definiendo lentus, in aſſeuerando minimè pertinax. Quæ reprobaturus

Lingua & ſtylo plus læditur, quàm gladio.

Artes humanitatis reddere debent humanos Scriptore.

est, etiam atque etiam leget, versabit, excutiet, ne quid ab eo temerè in damnando affirmetur, minus circumspectum esse velim in laudando. Caueat ne non satis intelligat, quæ damnat: ne cui notam inusturus est, maiorem pro se rationem habeat, quàm ipse contra eum. Consultius fuerit nihil pronuntiare, quàm vt condemnatio in iudicem ipsum recidat. Quod si hanc siue prudentiam, siue benignitatem animi in homine docto requiro, quid me sentire par est de illis, qui bene dicta inuertunt & deprauant, quò causatius existimentur côuellere? Nam si flectere in melius, & pium & vtilissimum est multis, profectò magnum erit scelus in peius detorquere. Ego Adrianum Florentium, illum qui postea factus est Summus Pontifex, cùm adhuc esset Decanus Louaniensis, in publicis sæpe disputationibus quęcumque auctorum dicta à disputantibus citarentur, interpretantem pro se audiui, nunquam aspernantem, etiamsi ex ijs essent, qui adhuc viuunt. De viuis censendum cautius, de mortuis reuerentius, qui sunt iam inuidię exempti, & redditi suo iudici, eamque subierunt censuram, quæ omnes manet: idque potissimum de illorum vita & moribus: nam de eruditione paulò licebit liberius.

Adrianus Florentius qui postea factus est Summus Pontifex.

Qui in verbo vno aut altero, aut multis etiam quempiam correxerit, ne continuo videri postulet se illo esse doctiorem, aut

Correctores quales esse debeãt.

magis ad rem attulisse, quod multi sibi ipsis stultè persuadent: vt si quid in magnis auctoribus corrigant, illis se protinus anteponi oportere autument: velut cùm memoria, seu incogitantia magnus vir labitur: nam Horatio vel Homerus ipse dormitare nonnunquam videtur: aut quum linguæ ignorantia fallitur; quæ errata Græcè ac Latinè semidocti captant, magna sanè iniquitate, qui à nobis eam cognitionem Latini aut Græci sermonis exigunt alieni atque insititij, quæ in Cicerone aut Demosthene vix fuit, vel in quopiam ex illis, qui linguam suxerunt cum lacte, quique populo vniuerso vti quotidie poterant magistro, & de quibus dubitarent, à cerdone vicino aut fabro admoneri. Quod si isti tam acres censores subituri essent eamdem conditionem iudicij, mitiores credo se præberent suis reis. Haud pauca iniquissimæ huius seueritatis habemus exempla.

Equidem haud negauerim quin notari magnos Scriptores intersit eruditionis. Sed non protinus plus aut idem adfert qui notas, & qui Opus composuit. In auctore alicuius disciplinæ boni consuletis errores alterius: vt in Theologo historiæ, in historico philosophiæ, modò muneri suo satisfaciat: multo benignius linguæ peccata condonabitis. bonam sententiam Gallicè, aut Hispanicè dictam amplectemur; nó accipie-

mus vitiosè Latinè? Ego verò cum Marco ipso Tullio indisertam malim sapientiam, quàm stultam loquacitatem. Augustinus rectè, qui eo magis ait solœcismis & barbarismis offendi homines, quò infirmiores sunt: & eò esse infirmiores, quo doctiores videri velint, non rerum scientia, quæ ædificat, sed signorum, qua non inflari difficilè est, quũ & ipsa rerum scientia sæpe ceruicem erigat, nisi Dominico reprimatur iugo. Nolim tamẽ hoc sibi nomine imperiti & sordidi Scriptores plaudant, tamquam res habeant, quia verbis carent: imò duplici crimine sunt isti damnandi, quòd quum rerum essent vacui, nitorem omnem atque elegantiam verborũ obiecerunt, nam si res essent penes illos, indocti profectò atque iniqui esset, de vocibus mouere illis controuersiam vllam, aut querelam omnino aliquam.

Viri docti eò inter se debent esse affectu, vt iuxta Pauli sententiam, nec inuicem iudicent, nec iudicari ægrè ferant; sed vtrique expectent patienter tribunal & forum illud Domini sanctum & iustum. Iudicans dementer ac flagitiosè agit, qui de conseruo suo communi domino præiudicat. Iudicatus autem tractet animo id, quo se Paulus consolabatur: Mihi (inquit) pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die: Dominus est, qui me iudicat.

Non deerunt magnæ eruditioni, qui ini-

uideant: res altas & pulcherrimas morsu appetit liuor, fœda & iacentia prætermittit illæsa. Themistocles Atheniensis homo, quod res eius docuerunt, acutissimus, rogatus à quodam, an præclara iam sibi videretur agere: Nondum, inquit, nam inuidos non habeo. Quòd si ea est lex, quàm sibi humana malitia imposuit, ferat vir sapiens communem sortem, nec indignetur sibi accidere, quod omnibus. Nec à Deo contendat impetrare, quod ab eo patre filius non impetrauit vnicus, charissimus, vt in suo mundo deessent sibi calumniatores & maleuoli, qui Diuina illius opera in partem pessimam raperent. Vult ergo lege hac seruus nequam domi alienæ solui, qua filius domi suæ tenebatur? Sed nec est tamen à benefaciendo propter inuidos & maleficos cessandum. Accipite Socratis orationem, quæ est à Platone in eius Apologia perscripta. Si mihi, viri Athenienses, in præsentia concedatis vitam hac conditione, vt ne posthac in sapientiæ inquisitione verser, diligo quidem vos, sed Deo certum est parere potius, quàm vobis; ac quamdiu viuam & valebo, philosophari, atque vnumquemque vestrum exhortari ad virtutem non desistam,

Editio Librorum.

CAPVT LI.

EDitio autem librorum cùm ad typographos, & ad correctores, & ad eos, quos vocant compoſitores pertineat, quinam ij fuerint & quales, num oneri ferendo, num eruditi, num Catholici, num magis quàm par ſit, celeres ſint, perſpiciendum erit; num item, quod ferè fit, ob tenuem mercedem id accuratè agere nequeant, quod alioquin vberiore ſtipendio præſtarent. In publicas enim Typographias ſeſe intruſere correctores, aut compoſitores, qui & S. Thomæ Summam, & pleroſque alios libros mirificè deprauarunt; quod ineunte hoc ſæculo feciſſe ſchiſmaticos in Baſilio Græco edendo diximus alibi. Cauendum item ne ornamenti loco exſculptæ literæ maiuſculæ, vel alia cum imaginibus nudarum mulierum (aut etiam turpiorum rerum) capitibus præfigantur. auertunt enim legentem ad ea, quæ Chriſtiana pectora dedecent. Quòd ſi effigies auctoris eo viuente ac volente præponatur operi, ecquid ſapiat, iudicent viri probi, & diuinæ gloriæ cupidi.

Diſ-

Dissem inatio librorum bonorum.

Capvt LII.

SEquitur distributio ac disseminatio bonorum librorum, quæ sanè res vtilissima est, quando & bonum quò communius est, eò est diuinius: negotij verò huius vim & vsum comprobauit semper exitus, & quæ ei adhibita fuit antiquis sæculis diligentia. Nam etsi libri non dabantur prelo, describebantur tamen plurimi: ideoque Apostoli, Synodi, Patres, Pontifices Maximi, Martyres, & hi quidem è compedibus & vinculis literas, vel libros quoquouersum scribebant, quibus Christianos populos vbique ad professionem Fidei, pietatemque inflammarent, errantesque conuerterent. Quòd si inter pietatis opera connumerantur rectum consilium, & calicis aquæ frigidæ porrectio; ecquantum charitatis fuerit opes, cùm captata occasione eodem tempore optimi in varias Ciuitates libri mittantur, quibus & ipsi ciues ac Principes mirificè iuuentur.

At cùm non tam hæresibus, quàm peccatis Christianus orbis laboret, quorum incitamenta libri innumerabiles pene quotidie disseminantur; antidotum tanto ac tam præsenti veneno eadem quidem, sed contraria

ratione adhibendum eſt. Florentiſſimi ſanè Galliæ Regni caſus hi fuere cuniculi initio latentes, & machinæ. Nam è Geneuenſi Ciuitate in ipſam Regis aulam, & in Prouincias alias ab Hæreticis conducti fuerunt homines nequam cum minutis mercibus, vt fraudem primò tegerent, libellos & Cathechiſmos Caluini plurimos inferrent, quorum alij compacti ornatiſſimè, alijs ſpecula adiuncta, ſub quibus latebat id virus, & hæc argenteis catenulis appenſa, ſubinde virginibus aulicis donabantur à nobilibus ijs, in quorum animis iam fouebatur hæreſis. Inde ventum eſt ad bibliothecas implendas, & publicè aperiendas: ad Orientem item, ſi Deo placet, atque Indias eo contagio inficiendas. Nam (vt è multis vnum afferam exemplum) quidam ſpecie Carmelitani monachi Caluinianus Miniſter Geneua prodiens, & ad Nicolaum Villagagnonem accedens Rhodium & Catholicum Equitem, qui cum claſſe ad Meridionales Indias ſoluebat, cùm è naui vbi eò appulere diſcedens, libros & alia eiuſmodi peſtilentiſſima expoſuiſſet, re cognita, libri combuſti ſunt, ipſe fuga ſibi conſuluit. Quæ eo dicuntur, vt quibus artibus iſti malo occurrendum ſit, aliquando planius innoteſcat.

Artes verò hæ ſunt. Vt primò noſcatur, quiſnam liber cuiuſque ſtatui & ſexui quadret, àlij enim coniugatis, alij viduis, alij

San-

Sanctimonialibus,alij Catholicis viris, & his Magistratibus, vel Ecclesiasticis, vel ciuilibus,alij Hæreticis, aut Schismaticis, aut Iudæis,aut Gentilibus iuuandis necessarij sunt, Qui verò nationi vnicuique prodesse queāt, horum nomina,& reliqua è proprijs tractationibus poterunt peti,vbi de variarum nationum procuranda salute agimus in nostra Selecta Bibliotheca.

Quidquid autem huius rei sit,pendebit è iudicio ac dexteritate eorum, qui nauiter illud susceperint,variosque prænouerint modos, quibus ad effectum commodè perduci possit.Eorum aliqui sunt hi.Cum Iobilæum conceditur,& pax(vt aiebant antiqui Patres) datur Ecclesijs; vel cum ordinarium confitendi peccata imminet tempus, typographi & bibliopolæ parent pios & alios libros, qui ad tutandam Fidem pertinent:mox moneātur Concionatores,ac præcipuiConfessarijs, id ipsum vt multis significent.Cum item habendæ fuerint ab Episcopis Synodi,eò,vt ijdem Episcopi numerum eorundem librorū afferri,siue à bibliopolis,siue ab alijs curent; tum verò edicant, vt sacerdotes ex ijs coëmant,quæ suo possint officio inseruire.Cum etiam nundinæ appropinquant,presertim in primarijs Ciuitatibus,expedit,vt hæc librorum merces in promptu sit. Et verò Lugdunum Galliæ magnum Emporium,hoc habet, vt quater in anno publicæ sint nundinæ, ad

quas cùm pacatioribus temporibus è varijs nationibus plurimi conuenirent, præmoniti autem bibliopolæ libros eiusmodi compegissent, quorum nomina, materiam, vsum, eruditionem docere Concionatores aliqui è suggestibus solebant, quisque, eos in patriam reportabat, quos suis ciuibus profuturos esse intelligebat.

Atqui & in maritimis, ac in magnis Ciuitatibus, quas nobilia alluunt flumina, vnde videlicet pleræq; naues soluunt, viri pij proxenetis, præfectisq; portuum Catholicis magno cum fructu suaserint, vt nauigaturis libri distribuantur, quibus animum pascant, cum otiosi cursum tenebunt: Legatis itidem Principum, qui in Orientem traijciunt, vt complures optimos libros secum vehant. Nam cum Christiani frequentissimi in eo ingenti tractu captiui sint, nemo autem sit qui eos soletur, aut instituat, & auertat à scelere, sanè ijs libros eiusmodi tradere maximi solatij, vti & præsidij fuerit. In aulis certè expedit hos haberi potius, quàm lusorias chartas, aut talos: in exercitu item, & alibi. Qui etiam morientes ad aliquod pium opus excitare cupiunt, moneri eo commodè possunt, vt summam in libros pios disseminandos legent, Pœnitentibus denique, quorum & mens & opes id ferre possint, proponere, ne hanc bene merendi de Ecclesia Dei, ac fructus istos pœnitentiæ dignos faciendi occasioné omit-

tanti: Ijs autem, qui in publicis custodijs detinentur, atque in triremibus in scholis, in cauponis, in tonstrinis, libros, tabellasq; rerũ ad pietatẽ spectantes passim tradere: hæc, inquã, omnia efficient, vt inde vberrima breuissimi temporis spatio messis ad Dei gloriam percipiatur.

Dispositio librorum, ac collocatio ad facilem eorum inuentionem, & conseruationem.

CAPVT LIII.

SEd & dispositio librorum procuranda ea est quæ facile libros legentibus subministret, atq; conseruet. Quod quoniam locum primo requirit, is fuerit editior, & humiditatis expers, siue ab ima parte, siue ab tectorum impluuio, atque ad Orientem vergens, vt Vitruuio placet. Opacæ enim Bibliothecæ sordes, lanuginem, illuuiem, tetrum odorem gignunt, nec verò studentibus prosunt, quibus matutinus splendor ingenij aciem exsuscitat. Ceterum cedrino oleo, & cupressinis arcis vtebatur antiquitas ad conseruandos libros, ac cum libri Numæ Pompilij cedrati fuissent, reperti sunt à Cn. Terentio octingentis & quique post annis sub Ianiculo non computruisse, quemadmodum Plinius de vsu cedrini olei in chartis perungendis

Pli. li. 13. c. 5. vide Seruiũ in li. 7. vir.

dis loquens, ab Hemina in Annalibus scriptũ fuisse ait.

Opportunum igitur qui potest locũ nactus, libros locet quàm ordinatissimè, quos suo tempore excuti, & à puluere, tineis, humore seruari curet. Addunt alij, credere se, idem posse præstari, si è folijs cedrinis exsiccatis puluis conficiatur, quo & intrinsecus libri conspergantur, & extrinsecus confricentur. Glutinum certè, quo libri compingendi sunt, è farina & aceto, atque ex æris rubigine compositum, excoctũ sit oportet. Nam aut non excoctum, aut farina tantum & aqua cõmixtum tineas edit.

Ordo autem, atq; locatio librorũ ea quidem esse potest, quæ initio nostrę Bibliothecæ, tanquam totius operis œconomia præfixa est. Sed quoniam neque omnium sunt tales Bibliothecæ, quæ auctores contineant in vnaquaque facultate; idcirco ex partitione materiarum, quam in singulis disciplinis obseruauimus, suos quisque poterit libros disponere.

Et quidem communior illa solet esse in varias classes distributio, vt sint.

IN PRIMA. Biblia sacra. Patrum Commentarij. Sermonarij. Synodi. Historia Ecclesiastica. Annales. Chronologiæ. Diplomata Summorum Pontificum. Summæ casuum conscientiæ. Ius Canonicum.

IN SECVNDA. Philosophica, iuxta Philoso-

loſophiæ diuiſionem. At quoniam non omnes eamdem partitionem ſequuntur: Alij enim in Naturalem, Moralem, Dialecticam: Alij in Metaphyſicã, Phyſiologiam, Mathematicas partiuntur: propterea, ſi priorem ſequi velimus, quæ commendata eſt à Platone; vt teſtantur Alcinous,[a] & Euſebius[b] Cæſarienſis; quâve Ariſtoteles[c] ſecutus eſt; Chryſipuſq; & Eudromus, ac Xenocrates, & alij, quorum meminit Laertius[d]: comprrhendet hoc loco Naturalis (fuſò videlicet naturæ ſignificatu, vnde nomen habet) nõ ſolum Phyſiologiam, verum etiam Metaphyſicam, & Mathematicas. At hanc vero claſſem cũ metalla, chymica, & alia ad Philoſophiam naturalem ſpectantia pertineant; tum Geometria Arithmetica, Muſica, Aſtronomia, quæ ad Mathematicos attinent, referuntur: ſicut itẽ Coſmographia, Geographia, quæuc ex iſtis pendent, Metrica, quæ de menſuris; Statica, quæ de ponderibus, & alia multa. Artes Mechanicæ.

IN TERTIA. Medicina, Chirurgia, &c.

IN QVARTA. Iuris Ciuilis prudentia.

IN QVINTA. Humana hiſtoria pro ratione temporum, & locorum.

IN SEXTA. Oratores. Poëtæ. Grammatici.

IN SEPTIMA. Vniuerſalia, ſiue Encyclica. Theſauri. Apparatus Bibliothecæ. Dictionaria.

[a] Alcinoi l. de Doctr. Platonis c. 3.

[b] Euſe. initio. l. 2. de præparat. Euang.

[c] Lib. 1. Topic. c. 12.

[d] In vita Zenonis. post Plutarchum li. 1. de placito philoſ. c. 1. vide etiam Aug. S. de Ciu. Dei & Lactant. li. 3. c. 13.

At Ioannes Mabuenus, is, qui Rosetum spirituale edidit (de quo nos planius in Apparatu sacro) cum animum viri Religiosi informaret, ex illis autem Dauidis Prophetæ verbis, Disciplinam, Bonitatem, & Scientiam doce me; triplex studium elicuisset; Morale, Deuotionale; (vt ille vocat) Intellectuale, libros in tres classes ordine & tabella partitus est, quo tres classes librorum notari possunt.

FINIS.

NOBILIBVS STV-DIOSIS NOBILIS ACADEMIÆ CALISSIENSIS.

HAEC ſunt, quæ de cultura ingeniorum ſummatim dicta ſunt in primo Libro Bibliothecæ Selectæ Auctoris: Quæ quidem ad omnes ſpectant. Quæ vero quiſque pro ratione aut ingenij, aut officij in alijs diſciplinis cupiet, ea reliquis in libris aſſequi poterit, Methodum nempe, atque Pietatem, & Selectiores Auctores. Porrò in ea Bibliotheca continentur ſequentia.

IN PRIMO TOMO, IN quo Libri ſunt Vndecim cum Idea totius Operis.

LIB. I. *DE CVLTVRA Ingeniorum; Quæve cuique Diſciplinæ ſint idonea; Ioannis autem Huartis Examen Ingeniorum expenditur.*

II. *De Ratione Studiorum Diuinæ Scripturæ, ſiue Theologiæ Poſitiuæ.*

III. De

III. *De Theologia Sholastica: Vbi de Græcorum, & Latinorum Methodis ad eam; Deq; Summa S. Thomæ; De Theologia item Practica, siue de Casibus Conscientiæ.*

IIII. *De Theologia Catechetica ad domesticos Fidei instituendos: Vbi de Pueris, & de horum Scholis; Mox de Catechismi tradendi ratione; Denique de Principum Filijs docendis.*

V. *De Militib et sacris, eorūq; Seminarijs instituēdis; De Clericis, & horū Seminarijs; De Regularibus, & horum Nouitiatibus: De ijs qui munere legationis funguntur, vbi & de Episcopis.*

VI. *De ratione amanter agendi cum Græcis, Rutenis, Moscis, vt in vnam Domini Ecclesiam vnanimes veniant.*

VII. *De Ratione agendi cum hæreticis variarum sectarum.*

VIII. *De Atheismis Lutheri, Melanchthonis, Bezæ, Anabaptistarum, & aliorum Fidei hostium.*

IX. *De Ratione agendi cum Iudæis, Sarracenis, Agarenis, Mahometanis, siue Turcis.*

X. & XI. *De Ratione agendi cum reliquis Gentibus, atque Indis Noui Orbis, Iaponijs, Sinensibus, Brasilijs, Peruensibus, Americæ, & Insularum Philippinarum.*

IN SECVNDO TOMO, IN QVO ſunt libri ſeptem, cum Appendice.

fabulola, collata cum vera, honesta, & sacra. Catalogus item piorum Poetarum, præter antiquiores ethnicos.

XVIII. CICERO *collatus cum alijs ethnicis, sed & cum sacris Scriptoribus tum in Philosophicis, Orationibus, & Præceptis Oratorijs, tum in conscribendis epistolis. Qua occasione agitur etiam de arte dicendi Ecclesiastica: Deq; ijs, qui à secretis Principum cum sint, litteras scribere apposité possint.*

Elenchus Auctorum Miscellaneorum; & Catalogus aliquot Librorum ad omnes disciplinas interdum spectantium.

Ceterum CANONICI IVRIS Scriptoris Tractatio APPARATVI SACRO eiusdem Auctoris, qui selectam Bibliothecam edidit, adtexta est: quòd cum Canones è Patribus, Pontificibus, Synodis vim suam acceperint, æquum erat, vt inter ipsos, tamquam riui propè fontes locum haberent. Vide etiam in eodem Apparatu Sacro, in verbo IVS CANONICVM.

IISDEM

IISDEM EIVS-DEM ACADEMIAE studiosis.

POrrò sequens Appendix ponitur hoc loco ex Auctoris vbere Apparatu ad Veram, & ad Platonicam, & ad Peripateticam Philosophiam; vt qui Philosophia excoluntur, intelligant summi esse momenti declinare latentes scopulos, vnde fidei naufragium in Polonia, & Transyluania hodieque plerique fecere, qui malsanos Philosophos extra eas Prouincias audiuerunt. Reliqua Lector vide in eodem Auctoris Apparatu ad Philosophiam in 2. Tomo eius Bibliothecæ Selectæ

E Sacrosanctis Synodis petendam esse præcipuam studiorum Philosophiæ rationem.

MAximi momenti est, præter alia, id quod Synodi Spiritu sancto afflatæ hac de re tradiderunt. Nam & propterea Lateranensis grauissimè his quę sequuntur verbis ita decreuit. Cum verum vero minime contradicat, omnem assertionem veritati illuminatæ fidei contrariam omnino falsam esse definimus; & vt aliter dogmatizare non liceat, districtius inhibemus; omnibusq; huiusmodi erroris assertionibus inhærētes, velut damnatissimas hæreses seminantes, per omnia, vt detestabiles, & abominabiles hæreticos, & infideles, Catholicam fidem labefactantes, vitandos, & puniendos fore decernimus. Insuper omnibus, & singulis Philosophis, in Vniuersitatibus studiorum generalium, & alibi publicè legētibus, districtè præcipiendo mandamus, vt cum Philosophorū principia; aut conclusiones, in quibus à recta fide deuiare noscuntur, auditoribus suis legerint, seu explanauerint, quale hoc de Animæ immortalitate, aut vnitate, Mundi æternitate, ac alia huiusmodi, teneantur eisdem veritatē Religionis Christianæ omni conatu manifestam facere, & persuadendo pro posse, docere, ac omni studio, huiusmodi Philosophorum argumenta (cùm omnia solubilia

existant)

existant)pro viribus excludere,atq; resoluere.

Subdit autem eadem Synodus. Et cùm non sufficiant aliquando tribulorum radices præscindere, nisi & vt iterum pullulent. funditus euellere,ac eorum semina, originalesque causas,vnde facilè oriuntur remouere,cùm præcipuè humanæ Philosophiæ stustia diuturna, quam Deus, secundum Verbum Apostoli euacuauit,&stultam fecit absque Diuinæ sapientiæ condimento, atque sine reuelatæ veritatis lumine, in errorem quandoque magis inducunt, quàm in veritatis elucidationem. Ad tollendam omnem in præmissis errandi occasionem,hac salutari Constitutione ordinamus, & statuimus, nequisquã de cetero,in sacris ordinibus constitutus,secularis,vel regularis, aut alias ad illos à Iure arctatus, in studijs generalibus, vel alibi publicè audiendo Philosophiæ, aut Poesis studijs vltra quinquennium post Grammaticam,& Dialecticam, sine aliquo studio Theologiæ, aut Iuris Pontificij incumbat: Verùm dicto exacto quinquennio si illis studijs insudare voluerit, liberum sit ei,dum tamen simul,aut Theologiæ, aut sacris Canonibus operam nauauerit, vt in his sanctis,& vtilibus professionibus Sacerdotes Domini inueniant, vnde infectas Philosophiæ,& Poesis radices,purgare,& sanare valeant.Et hos Canones per ordinarios locorum,

1.Cor.n

rum, vbi generalia ſtudia vigent, & Rectores Vniuerſitatis eorumdem ſtudiorum, ſingulis annis in principio ſtudij in virtute ſanctæ obedientiæ publicari mandamus.

Sed enim & Viennenſis Synodus, & reliqui Patres hoc ipſum genus præcautionis diligenter perſecuti ſunt, quòd & ipſi vidiſſent, quàm præpoſterè antiquitas Mundum admirabatur, cùm in hunc vires amoris, & mentis conuerteret, opificis eius oblita, cuius ad notitiam in animos inſinuandam, cum Mundus ipſe aptiſſimum ſit inſtrumentum, eo ipſo Mundo ad decutiendum de capite tanti Regis diadema, perditè abuteretur. Et alij venenum originalis peccati ignorantes (quod ſupra innuimus) Deum aliquem corporearum rerum, nempe Mali vnum, Boni alterum auctorem conſtituerunt. Quare qui viſus eſt initio in eorum mentibus error fuiſſe minimus, in progreſſu factus eſt maximus.

Præcautio altera ad recte excolenda in Philosophicis studijs ingenia.

SCripta illa, quæ dictantur, ac deinceps circumferuntur, pietatem quidem prima fronte, sed fallaci astu ostentantia (quippe quibus mox velis remisque (vt aiunt) siue Animæ intelligentis mortalitatem, siue alia huiusmodi venena instillant) sunt diligentissimè explodenda, tamquàm ea, quæ sensim Atheismo ingenia præsertim adolescentum inficiunt. Sic enim propter ea homines obscurissimæ notæ ab Ecclesia meritò proiecti sunt. Theses verò tueri publice, quibus præbeatur occasio deminuendæ Diuinæ Maiestatis, vocandique in dubium res certissimas, à melioribus Academijs est reiectum. Nam & alicubi sapienter hæc non permittuntur; & ceteri, quibus sapit veritas, iniquissimo animo ferunt, sicubi hoc permittatur haud bono exemplo. Ecquid enim ad veritatem labefactandam validius, siue insidiarum plenius afferri posiit, quàm cum ista, quæ mox dicam proponuntur? Nempe: etiam si ex Catholica fide, immortalis animus sit; secundùm tamen Aristotelem firmissimis rationibus mortalem (inquiunt) defendemus. Aut licet Chri-

NOTA LECTOR.

ſtiana Religio, Platonicique ipſi cognouerint eſſe Dæmones, nos tamen, ſecundùm Ariſtotelem (aiunt) non agnouimus. Et huius generis alia, quæ luxuriantia ingenia pepererunt, excindenda, & in ignem vtique mittenda. Simile videlicet fuerit dicere. Etſi vera Catholica Religio eſt, ea tamen, ſecundùm Lutherum, haud agnoſcimus. Siue: Licet CHRISTVS Dei Filius carnem pro nobis humanam ex immenſa illa dignatione pro nobis aſſumpſerit: negamus tamen hoc, ſecundùm Mahometem, aut Iudæos. Quæ dico, quoniam iſta non ita pridem ſummo ſcandalo edi, & defendi vidimus ab ijs. qui Catholici dicerentur; neſcientes, quouſque repat iſte ſerpens, qui pleroſque Atheos ſic fecit, vt etiamnum auolet ex Europæ gremio pietas ad gentes, & ad Inſulas, quæ
Mat. 11. quoniam pauperes ſpiritu ſunt, euangelizantur.

Præmonitio

Præmonitio vtilissima ad libros Aristotelis de Anima.

VEritas quam docet fides nostra de Animæ Immortalitate, Informatione, & Multiplicatione adeo non solum certa, sed & euidens est, vt vel inimici nostri à veritate coacti, ipsam fateantur. Nemo enim est Philosophorum alicuius momenti, quin si quid falsi de illa doceat, non etiam aliquid veri afferat. Quod quidem verùm existimat se demonstrare tam in Aristotele, quàm in lumine naturæ. Quamobrem nos, qui veritatem seriò, ac sine ambagibus, quærimus, admittimus id, quod dicunt, veri; Reijcimus id, in quo errant, nimirum secernentes à stercore aurum, & à sordibus quod est mũdum.

Planissimè verò hæc, quæ diximus, liquét, si quæcunq; Veteres Peripatetici De anima intellectiua attulerunt, rectè perpendamus.

Alexander enim, ac qui eum sectantur, afferunt, Animam rationalem esse formam hominis informantem: Quod item habet Galenus. Idque existimant esse adeo euidens in doctrina Aristotelis, & lumine naturæ, vt contrarium nullo modo asseri posse dicant.

Auerroës autem tertio de Anima, Commento quinto, & vigesimo sexto: Themistius autem tertio de Anima, capite duodecimo, & trigesimoquarto. Simplicius verò, & Philoponus passim in tertio de Anima di-

cunt eam esse immortalem: idque ipsi quoque sese omnino demonstrare asserunt in doctrina Aristotelis, & in lumine Naturæ.

Quin & idem Alexander, posuit animam multiplicari ad multiplicationem indiuiduorum, Auerroes autem, Themistius, & Simplicius aiunt Animam rationalem non educi ex potentia materiæ, sed extrinsecus aduenire, vnà cum Aristotele in 2. lib. de Generatione animalium, c. 3.

Quod igitur dant, accipimus, ac dicimus cum Aristotele, atque in lumine Naturæ, Animam rationalem esse veram formam informantem cum Alexandro; Immortalem, cum Auerroë, Themistio, Simplicio, & Philopono; Multiplicatam ad multiplicationem indiuiduorum cum eodem Alexandro, & Galeno; Et non eductam ex potentia materiæ cum Auerroë, & alijs.

Quæ philosophandi ratio, si reliquis in dogmatibus Philosophiæ, quæ hinc inde agitantur, adhibita fuerit, planissimam complarabit viam ad Veritatem.

Interea studiosi adolescentes videant, & discant, quæ Boetius de Consolatione paucis carminibus succi plenis, libr. 5. Metro 4. cecinit de Anima hominis intellectiua.

Cogni-

Cognitionem non ex sola re obiecta, sed ex ipsius etiam mentis vi & actione pendere.

QVondam porticus attulit
Obscuros nimium senes,
Qui sensus, & imagines
E corporibus extimis
Credunt mentibus imprimi,
Vt quondam celeri stylo
Mos est æquore paginæ,
Quæ nullas habeat notas
Pressas figere litteras.
Sed mens si proprijs vigens
Nihil motibus explicat,
Sed tantum patiens iacet
Notis subdita corporum,
Cassasq́ue in speculi vicem
Rerum reddit imagines,
Vnde hæc sic animis viget
Cernens omnia notio?
Quæ vis singula prospicit?
Aut quæ cognita diuidit?
Quæ diuisa recolligit?
Alternumq́ue legens iter
Nunc summis caput inserit,
Nunc desidit in infima.
Cum sese referens sibi
Veris falsa redarguit.
Hæc est efficiens magis
Longè causa potentior,

Quàm quæ materiæ modo
Impressas patitur notas.
Præcedit tamen excitans,
Ac vires animis mouens
Viuo in corpore paßio:
Cùm vel lux oculos ferit,
Vel vox auribus instrepit.
Tum mentis vigor excitus
Quas intus species tenet
Ad motus similes vocans
Notis applicat exteris:
Introrsumq́, reconditis
Formis miscet Imagines.

VERA NARRATIO FRVTICIS, FLORVM, ET FRVCTVVM NOVISSIME in Occidentalibus Indijs nascentium.

EVGENII PETRELLI Veneti.

ARRATIO, quam Superiorum concessu per Coccum Typographum Bononiæ in Italia nouissimè è prelis in lucem emisit Simon Parlasca Bibliopola de Frutice in Occidentalibus Indijs enascenti, qui nunquam antea apparuit, hæc est.

Frutex ipse ab Hispanis, qui Mexicanum, & Peruensem vastos incolunt Tractus, vocatur, *Granadillo*: ab Indis autem mysteria crucis edoctis, *Paßio Domini nostri.*

Nascitur præcipuè in Cusco, in qua Præfectura Imperatores Occidentalis Indiæ Regiam sedem olim habebãt: In altera item Præfectura, vbi Lima est Metropolis, in qua Prorex Catholici Regis commoratur. Fruticis caudex oblongus, nec crassus est, sed sub-

ſubtilis (qualis noſtratium Vitium) Itaque pedamento, vel arbore fulcitur, quam ramoſis pleniſque foliorum brāchijs amplectitur. Folia viridis coloris ſunt acuminata, nempe figura mucronis, & cuſpidis lanceæ, qua transfixum eſt latus Chriſti Domini noſtri. Summo autem in Fruticis vertice Flos erumpit, quanta aliqua è Roſis noſtris maioribus. Eius odor ſuauior cunctis aromatibus, floribus, vnguentis, quamobrem & illum ſecum Indi geſtant, vt ſuauius oleant. Ex eadem roſa erumpit corona cum ſeptuaginta duobus ſpinis, quot nimirum punctiones ipſarum hodieque cernuntur in Sacra Sindone, quæ Auguſtæ Taurinorum aſſeruatur, & qua obuolutum fuit corpus Domini Ieſu, poſtquam è cruce depoſitum fuit; circa columnæ imam partem rubent quinque, quaſi ſanguinis guttæ, vulnera quinque CHRISTI Domini teſtantia. Quod verò ad ipſum florem attinet, extant in medio eiuſdem coronæ tres claui, qui cuſpidibus columnæ apicem, quæ ſubtus ſtat recta, attingunt. E trunco & ramis fruticis producuntur fructus, magnitudine oui anſerini grandioris: Itaque & eorum liquor ſorbetur, tamquam ex ouo ſorbili, qui & dulcedine mel ſuperat, & morbis corporis, præcipuè autem ſtomachi doloribus confert. Porrò idem frutex ſtato tempore flores, & fructus maturos & immaturos habet, cum ſeminibus;

bus, qualia sunt peponum, sed subnigrantibus atque rotundioribus: Decerpti fructus diu durant, neque marcescunt. Oblatus fuit hic flos Summo Pontifici Paulo Quinto: Ac P. Ioannes Romerus Societatis Iesu Procurator eius Indicæ Regionis, quæ dicitur, Los Paraguales, cùm inde nunc peruenisset Romam, narrauit se eundem florem non sine lacrymis potuisse conspicere.

LECTORI.

De frutice, flore, ac fructu nascentibus hoc tempore in Occidentali India Consideratio & Admonitio.

CHRISTVS Dominus sicut Passione sua acerbissimâ salutem peperit Mundo, ita pergit, quod reliquum erat ipsius nobis incogniti, per prædicationem crucis ad se allicere.

Iam verò per noui Orbis conuersionem ostendit quanam ratione sanandus sit antiquus, qui prior salutem adeptus, refrixerat.

Porrò cùm Christus Dominus fructuosè, cruce vberrimos cœpisset effundere, eosdē quaquauersum proferre non cessat, vt promissum impleat, qui dixerat. Si exaltatus

fuero

fuero à Terra, omnia traham ad me ipsum.

Sic, cùm mysteria crucis ab Apostolis vbique prædicari mandasset, non destitit, nec desistit eisdem alios sufficere, vt verè dici possit, quod prædixit. In omnem terram exiuit sonus eorum: quodque orans à Patre pro sua reuerentia obtinuit vt fructus illorum maneret.

In medio quippe mundi cœpta est à Domino Prædicatio crucis. Ad diuersas deinde Gentes progressa est per Apostolos. Nunc denique ad mundi fines peruenit, vt cùm alia, quæ promissa fuissent, nimirum in omnem Terram excitãdum esse sonum eorum, atque vbi erat desertum, & arida, ibi frequentiam hominum, & fœcunditatem futuram, ita iam intelligamus, atque adeo aperiamus oculos ad id quod prædixit, cùm in toto Mundo annuntiatum fuerit Euangelium, tunc propinquum fore extremi, & Vniuersalis Iudicij diem, horribilissimum quidem impœnitentibus, at bonis iucundissimum.

Dum item proximus erat Passioni Filius Dei orauit Patrem, vt fructus Discipulorum suorum maneret, nec à violento Tyrannorum impetu, nec ab hæreseos perfidia, neque ab carnis, mundanisque assultibus, nec ab inuida Satanæ rabie periret, exauditus itaque fuit pro sua reuerentia, hoc est

pro

pro eo quod eius meritis debebatur. Id quod & anteactis omnibus sæculis, sed hoc potissimum, ipsis oculis cernimus, ac manibus contrectamus. Ipsi gloria in æternum, Amen.

Inde factum est, vt omnibus & seculis, & locis ob oculos omnium crux siue picta siue sculpta, siue literarum notis descripta poneretur, super Turribus ac Templorum Pinnaculis, in compitis, in Plateis, in Bellicis vexillis: in Regum corona, & Diademate: in Militum Thoracibus, & clypeis: in Nauibus, atque Triremibus: in Numismatibus, atque pecunia: in ipsis quoque terreis lucernis, quas ad communem vsum à figulis compositas vidimus, è Romanis antiquis ruderibus erutas fuisse.

Inde appensæ collo, & pectori hærentes cruces à plurimis gestantur: atque hoc signo identidem signamur, atque expiamur: & Sacramenta sanctificantur, & conficiuntur: sacræ AEdes consecrantur, cæmeterijs, vestibusque Sacerdotum, atque Altaribus, & Campanis benedicitur, vti & reliquis omnibus siue Sacramentalibus, siue Aquæ lustrali, & fonti baptismatis, siue sanctimonialibus, siue nouis nuptis.

Inde perenis illa à tempore Apostolorum Traditio ad nos nunquam intermissa manauit, vt signo crucis nos consignaremus orando, stando, genua flectendo, sedendo, con-

cionando, pœnitentes abſoluendo, iter terra aquave faciendo, ad quietem nos componendo, è lectulo ſurgendo, ſcribendo, docendo.

Quin & hoc ſigno cacodæmones ex obſeſſorum corporibus eijciuntur: aut procul abiguntur, ne domibus pecorive noceant. Certè in eodem, quod in cœlo fulſit, Conſtantinus Imperator, Maxentium Tyrannum vicit, atque interemit; Mundumque victrice dextra ſub Chriſti crucifixi leue iugum ſubegit. Alphonſus Luſitaniæ Rex Victorias de Saracenis reportauit ingentes: Gothifredus de ijſdem Palæſtinam recuperauit: Reliqui aduerſus inimicos crucis ſtrenuè decertarunt, eoſque deuicerunt.

SanctoFranciſco Aſſiſiati ſtigmata infixit ipſe crucifixus. Eadem ſtigmata ſanctæ Catharinæ Senenſi impreſſit, cùm & coronam ſpineam eius capiti imponendam obtuliſſet. Extat etiamnum in corde beatæ Claræ, è Monte Falco prope vallem Spoleti, effigies crucifixi inſculpta: Sanctæ autem Brigittæ Gotthicæ, quæ religionis ergo Hieroſolymam nauigauerat, ſanctiſſima Virgo Dei Mater ſeriem totius Paſſionis Filij planiſſimè reuelauit: Quam qui legerit, nonne ad Chriſti immenſum beneficium recolendum incaleſcet.

Sacræ ſindonis, qua depoſitus è cruce Do-

Dominus obuolutus fuit, durat integrum monumentum Augustæ Taurinorum. Quod neque sexdecim seculorum diuturnitas, nec ignis, qui in sacellum Cambericense in Sabaudia inuasit vbi tum asseruabatur absumere potuit. In eo Dominici corporis attritiones, flagellationes, punctiones, vulnera ecquis videat sine fletu?

Cuncta hæc non solum patuerunt, postquam Dominus Iesus passus est pro nobis, sed & præter alia signa iam inde ab initio, contigerunt in figura arboris Vitæ, quàm in medio Terrestris Paradisi Deus ipse plantauit, ac deinceps serpentis ænei, quem in Deserto Moyses erexit, in quem respicientes Hebræi, à serpentibus illæsi viuebant.

At præter innumeras crucis Apparitiones, quæ mysteria nunc in nouo frutice, ac flore Occidentalis Indiæ indicantur, ea numquam àntea visa, numquam lecta, nunquam fuerunt audita. O terque quaterque beati, quorum oculis, & auribus cœlestis hæc doctrina proponitur. Quid, si essent superstites, dicere possent Aristoteles, Dioscorides, Theophrastus, Plinius, Galenus, Auicenna, qui tam multa de plantis, floribus, atque herbis accuratissimè conscripserunt?

Verum enim verò, quanto sese (vt anguis in spicas) vana & mendax philoso-

phia magis contorquet Animæ humanæ intelligentis immortalitatem negans;&sapientiæ prætextu, intellectum nolens redigere captiuum in obsequium Fidei, tanto densiores in tenebras inuoluitur dum interea tacentibus hominibus, lapides clamant. Clamat, inquam, Occidentale solum, quod nouo genere tubæ insonat, id, quod casuro Mundo appariturum est in cœlo signum Filij hominis, cùm venerit ad iudicandum. Sanè ad cuncta hæc, quæ attulimus, spectabat in primis magnum illud Domini mandatum iubentis, vt ab Ortu ad Occasum offerretur hostia munda, iuge videlicet sacrificium, quo Passionis suæ perenni celebrantes memoria, incredibili fructu præsentem semper (licet inuisibilem sensui oculorum) in Eucharistia haberemus.

Admonitio.

Eia igitur Concionatores Sacri, Thema hoc Crucis cœlitus in flore dictatum excipientes, è Dei manibus, corde, atque ore fidenti fructus crucis annunciate omni creaturæ dulcissimos, suauissimè olentes, sapidissimos tribulatis, saluberrimos mentibus, atque corporibus, quales vel ab ipsius fruticis fructibus ipso palato degustantur. Sic cum Apostolo verè dicere poteritis: Absit nobis gloriari, nisi in cruce Domini nostri

IesuChristi. Ceterum, ô Charissima in Christo capita, quandoquidem præterit figura huius mundi, nostis tempus esse serendi, ac tempus flendi, vt euntes, gementes, ac flentes redeatis denique portantes manipulos cum exultatione perpetua in Horreum Domini.

Quòd si hoc ad vos pertinet quantò magis præstandum est, atque curandum à Reuerendissimis Episcopis, ac Pastoribus animarum? Norunt ipsi Episcopales mitras è spinea corona Christi, qui Pastor est Pastorum, fuisse progenitas sciunt punctiones, quas in administratione perpeti possunt, tolerandas, ac retundendas esse exemplo. Crucifixi, qui proposito gaudio, & se exinaniuit & sustinuit crucem. Cùm verò sese purpura indutos circumspiciunt, intelligunt quo animo pro salute suorum gregum, sanguinem ipsum profundere debeant. Quin & sibi crucem præferri vident. Hanc igitur tamquam æternum trophæum figere in medio populorum studebunt, vt immarcescibilem coronam recipiant in cœlis.

At vos ô Sacerdotes, ô Clerici, ô Religiosarum familiarum vtriusque sexus, Viri & Sanctimoniales, Portio & hæreditas Domini recogitate, cur crucem in pileis, coronam, ac detonsos in capitibus crines gestatis? Recogitationem iuuabit spineæ Domini coronæ recordatio frequens, facerrimum-

 que

que illud Saluatoris nostri caput mille puncturis (vt S. ait Bernardus) perforatum: quandoquidem non simplex corona, vel sertum, sed quasi galea, & galerus fuit, qui capiti impositus, tempora quoque spinis acutissimis terebrauit.

Ita & vos ô prudentes Magistratus, Politicique consiliarij, postquam in baptismo spopondistis Deo ipsi fidem, qua simul abrenunciastis Satanæ, Mundo, & carni, instat tempus, vt cum eo rationes vestras subducatis.

At, si optimè omnium subducit rationes, ac reuocat ad calculum is, qui cuncta in numero, pondere, mensura facit: si datum & acceptum in libro vitæ integerrimè scribit: si nihil in eo omittit eorum, quæ dedit, nempe animi, corporis, bonorum, quæ fortunæ dicuntur, dignitatis, Administrationis subditorum, quam vobis concredidit: Sanè altera ex parte refert in acceptum, quidquid indè meriti quotidie lucramini, dum quasi lampades in caliginoso hoc seculo splendentes Diuinam gloriam promouetis virtutum in vestris animis solidarum studio: Temperantia in corporibus, christiana bonorum externorum distributione: Procuratione timoris, atque amoris Dei in Subditis. Et timor, & Amor Dei ipsissimæ Anchoræ sunt, quæ in quanta-

cun-

cunque procella ſiſtunt firmiſſimè nauim, ne pereat : libramina, quibus tutò ſuper hoc Vitæ fune inceditur, qui in cœlo fixus, & ad Terram protenſus, in ea figitur: fida quoque præſidia, & Arces, quibus ſeruantur, atque augentur Imperia, atque Dominia.

Extant in veteris Teſtamenti libris Regum duo illa piorum Ezechiæ ac Ioſaphat Regum exempla, qui ſuum ita Regnum conſtabiliuerunt, cuius numerus ſubditorum erat (iuſta ex ſupputatione) pluſquam ſeptuaginta millionum, vt (quemadmodum habet Scriptura) factus ſit pauor in vniuerſa terra, cunctiſque finitimis Regnis. Neque verò tanta Regni firmitas aliunde accidit, quàm quod quaquauerſum Sacerdotes, atque Leuitas miſerant, qui Domini legem publicè annunciantes, timorem Dei, & amorem populos edocerent.

Scribit inquam Deus ſtilo adamantino quidquid à vobis accipit, idque diligentius quàm humana omnis ſolet induſtria per Quæſtores, Theſaurarios, ac Prouiſores, ſiue Præfectos, dum exigunt rationes redituum, vectigalium, horreorum, quæ maturè, ac prouidè in futuras neceſſitates impletis.

Verum enim verò quantanam præmia vos poſt breue huius vitæ curriculum

manent? Ac quænam poſteris exempla relinquetis, dum eadem vigilantia pergetis ſubmouere obices, qui bene currentes poſſunt aut remouere, aut adeo auertere.

Et ſapienter quidem intelligitis, obices eſſe partim internos, partim externos. Interni ſunt, qui tamquam domeſtici fures Animas ipſi Deo ſubtrahunt, vireſque publicas eneruant. Qui etiam facilè ex eorum fructibus agnoſcuntur ab his, qui peruigiles, ac fideles ſpeculatores momenta rerum expendunt. Signa certè hæc ſunt, vnde caueantur. Fomentum Vitiorum; Inſinuatio, contemptus rerum Diuinarum: Stimuli rebellantis carnis, quæ Rationis radios infuſcans, ecclypſim inter nos, & Patrem Luminum pariunt. Irreuerentia Maieſtatum duarum, quæ ſunt à Deo, Poteſtatum, ſpiritualis & temporariæ. Quos obices, ſi propius agnoſcere cupimus, hi ſunt. Conuenticula fœdorum hominum. Mulierum infamium choreæ.Encioſa, & curioſa colloquia, in quæ concurrunt falſa iudicia, murmurationes, quæ venena ſunt populi; ſcripta item rerum laſciuarum; libri obſcœni. Publici Aleatorum loci, in quibus ad quæſtum luditur: quem luſum ferè præcedunt furta, comitantur fraudes; ſubſequuntur aduerſus Deum, & Cœlites blaſphemiæ

miæ,sed & inter eiusmodi obices numerantur comedię argumentorum carnalium,spectacula indecentia,fabulæ,siue Pastoralia,siue carmina Musica,& Sonus,quæ turpitudinem sapiant. Accedũt imagines,ac statuę nudarum mulierum;quæ potens est esca, & illecebra,quibus Deo fit iniuria; dehonestantur familiæ;iuuentus inficitur.

Atqui externi sunt obices,ij pręcipuè,qui Solent fidei fundamenta conuellere, rectam turbare administrationem, dissidia inter ciues alere, Quòd si,quando pestilentia grassatur alicubi, prudẽter Magistratus cauet,ne quis inde admittatur,qui publicam sanitatis schedam &(vt vocant)fidẽ non afferunt:sanè magis necesse est,vt de sanitate fidei constet, ne populi perniciosiore pestilentia inficiantur.Si item merces,à quibus ob contagiũ metuitur,comburuntur, quidni diligentius hęretici,ac pestilentes libri,quorum verba, vt cancer,serpunt,cõcrementur?Quod reliquũ est,ociosi,quiq; ferociam profitentur, sapienter sunt ablegãdi.Et profectò hæc omnia quam quæ maximè Cruci Christi aduersantur.

Ergo submouendis hisce obicibus,attollat vnusquisq; oculos ad exemplar,quod omnibus monstratum est in monte Caluariæ, hoc est ad D.Iesum Christum, & hunc crucifixũ. Summa enim vestra cum laude, ac merito sitientes id,quod ille sitiuit, nimirum salutem

animarum, diuinam voluntatem priuatis cõmodis, imo etiam publicè apparenti vtilitati quantæcunque, ac cuilibet dignitati fidenter anteponetis.

Vos Virgines, Viduæ, coniugatæ memores eiusdem coronæ Domini spineæ, in hãc quasi in speculũ intueamini. Hinc si quis fastus, & vanitas in cincinnos, in capillaturã, in cornua irrepserit, facili negotio tolletis: maculas profectò ac fucũ, stillanti ex ijs spinis sanguine, eluetis: Auribus aũtem nec inaures alias, nec flores, sed florem hunc Passionis Domini apponite; illos qui de eadem Passione, sanctè loquuntur, sanctè, ac sedulo audiẽtes.

Qui libros scribunt, in Vulnera Christi calamos intingãt, potiusq; in atrũ atramẽtũ, quo hactenus indignachristianis scripta malo exẽplo, & prope irreuocabili dãno obtrusere.

Mercatores, atq; Campsores ite sæpe ad istas crucis nũdinas: ex ea mittite schedas vestras in cœlũ, vnde & tuta vobis redibit solutio, atq; repensio, neq; in protestationes, aut decoctiones vmquam incidetis.

Iudæe, iã obmutesce, nec differ conuersionẽ ad Christũ à te impie blasphematũ, & crucifixũ. Ecce. n. Tellꝰ ipsa clamat mysteria crucis, sine qua nemini vmquã fuit, neq; erit salꝰ.

Hęretice disce hinc venerari crucẽ sãctasq; eorũ reliquias, qui pro crucifixi fide sãguinẽ suum fuderunt, aut certè crucem in suo corpore, ac corde constanter tulerunt.

Calui-

Caluinianecõpũgere,qui paſſim inGallijs,& alibi cruces cõfregiſti,ſex milliaTẽplorũ ſolo ęquaſti,martyrũ oſſa ſceleratè cõbuſſiſti, Euãgeliũ crucis peruertiſti, Cænobia virorũ &Virginũ prophanaſti,ſacerdotũ cranijs ferreos clauos impegiſti; puluereq; tormẽtario in eorũ ora impoſito, & huic igni ſuppoſito, capita ſacra in aerẽ diſperſiſti præter illa,quę ſimulata Euangelij ſpecie tibi vſurpaſti,dum in alienã meſſem ingreſſus, diuina humanaq; omnia diripuiſti,direpta detines adhuc, & dicis Diues sũ,ac nullius egeo;Ac neſcis, quia in conſpectu Domini pauper, & mendicus es,miſer & miſerabilis & Sacrilegus. Quamobrem conuertere,atque ad vexillumCrucis conuola.

Sũma hæc eſto.Corda omniũ ſint quaſiArmamẽtariũ,atq; Nauale,in quo Crucis Chriſti Arbor,lancea,claui,ſpinæ flagella, depilationes barbæ,pugni,vulnera,opprobria,põdus crucis,à Chriſto geſtatæ, ſanguis, qui è capiti vulnerib.inflictis fluebat in oculos,aures,barbã,atq; os benedictũ DominiGlorię, Aſpect⁹ quoq; afflictiſſimęMatris,fuga &cõſternatio diſcipulorũ, turba clamãtiũ,&blaſphemãtiũ,Iudę proditio, Amiſſio innumerabiliũ,qui ſeruari potuiſsẽt,ſi voluiſſent,incurrant ſemper in oculos mẽtiũ noſtrarum.

O Amice Lector, quiſquis es, cogita num quod Deo vouiſti, Paupertatem, Caſtitatem, obedientiam reddideris, ac reddas?

Respice animam tuam, & cuiusnã imago sit; expende quantum sit Christianum nomen, quod profiteris: Perpende futurum breui iudicium, quod in statera diuina erit cogitationum, verborum etiam otiosorum, operum omissionum tuarũ; Deniq; recordare Mortem in tuo sinu te gerere certissimam.

DE FRVTICE AC FLORE ADmirabili, qui passim enascitur hoc tempore in Occidentalibus Indijs.

TRIVMPHVS CRVCIS.

Carmen ad Socios, qui ex Europa missi Indos, excolunt.

Crimen erit celare Alti Magnalia Regis
Ecce iubet Deus infandum renouare dolorẽ,
Insuetumq; creans fruticem, quem misit olympo
Posse nouas etiam rebus docet indere formas.
Terra loqui didicit, Terram auscultetis Amici.
Pauper Idumaeas post vltima tempora palmas
TerraMexicana, & Peruensis. *VIRGO tibi referam: tua laus haec. Annue captis.*
Diuinas lentis adspirans Mentibus auras.
Occisum Occiduo postquam concepit in Orbe
Terra parens CHRISTVM sacro conspersa cruore.
Constantino Imp. IN HOC SIGNO VINCE. *Profudit florem CRVCIS hinc mysteria sancta*
Indicijs fulgent Vitam radiantia claris,
Sic fulsit caelo signans ex hoste Triumphum,
Cum te Maxenti torquerent omnia mortis.

Sic

Sic, quod poſtremũ ſplendeſcet in AEthere Signum,
Certa ſalutaris pandit præſagia ligni
Tellure ex ima incipiens aptare trophæum,
Natura monſtrante vias, quibus itur ad Aſtra.
Vertice ſupremo en ſpinis implexa Corona
E, decies ſeptem (nitidam quæ cuſpide acuta
Cæſariem, atq; cutem DOMINI pũxere verendã)
Eminet. In medio claui tres. Atq; ſub iſtis
Recta columna eſt. Inde rubent, quæ vulnera Ieſus
Excepit delens priſcæ contagia culpæ.
Erumpunt cuncta; è folijs (mirabile viſu)
Singula ſed gemmis quinque interſtincta niteſcũt.
Mox Rami, & frondes aliæ ipſo, è caudice ſurgunt.
Mucronem referunt frondes, quo LANCEA diro
Tranſadigens coſtas intra penetralia cordis
Exemit latices cunctis medicamina morbis.
Succedunt dulces fructus. fragrantia poma
Grandia, quæ ſuaui ſuperant Opobalſama odore.
Hiq; ſitim egregiè expellunt, ſtomachique dolores.
Sic crux, quæ ſeges opprobrij, lætiſſima Honoris
Euaſit Meſſis. Viden, vt caua nubila findit
Dia fides? Nam quæ fuerant ſiccata calore,
Irriguis emollit aquis, fonteſque perennes
Emanans paſſim, facit; vt ſaliunca Roſetis
Ceſſerit; & Morti dederit iam funera CHRISTVS.
Hinc rabidus perijt ſerpens. Hinc ferrea quondam
Diuiſo penitus facta eſt Gens aurea Mundo.
Atq; edocta Deum, ſacriſque monilibus aucta,
Europe effundit flores, ac dona rependit;

Apparebit ſignũ crucis in cælo.

27. Spinę cernũtur in eadẽ corona.

Tres claui hinc, non quatuor.

Quinque inſignes Guttæ sãguinis circa imũ colũnæ.

Frutex, qualis Vitis, quarè pedamento ſiue palo fulcitur, quem ramis amplectitur & flos, qualis grandior Roſa, è nostratib. Cruce, ac fide Chriſti omnes docẽtur.

Erit pro Salunca abies Iſaias.

Dum

Dum sophi ædoctos, doceant quæ dogmata prudens
Instruit ac quæ sacrati curare Ministri,
Commōstrāt populus, dum arrectis auribus astant.
Quæ ve probos doceant Vates, qui carmina pangunt.
Quo regere imperio possint; Quo tramite Reges
Incedant, motosque sciant componere fluctus.
Et quoquò versum studeant immittere, tristi
Orto qui bellum indicant, Verboque potenti
Restituant cæcis visum, mutisque loquelam,
Et requiem fessis. Vitæ ô decerpite fructum
Non tetigisse nefas; non arcent spicula gressum,
Nec vibrans romphæa necem minitatur eunti
Iratus ne potest clementem auertere Dextram?
Obscæni tantum procul hinc, procul este prophani.
Solis ad occasum emersit Paradisus, Ad ortum:
Quem manus omnipotens mira conseuerat Arte.
India misit ebur, mittebat balsama, & aurum:
Altera nunc missis obrizi montibus auri,
Et gemmis, fundit Nectar sudantia Mala:
Balsama nec desunt, nascuntur Aromata vbique?
Sponte sua crescens Rosa cernis vt ipsa perennet?
NAZAREI titulum Vexillo inscripsit in Vrbe
Pontius erecto Solyma. Sic florida semper
Manserunt oculis nostra monumenta salutis.

cerdotes eiusdem Societatis Byzantium, & ad Canadas populos Occidentalis Indiæ misit. SIGISMVNDVM III. Poloniæ Regē, Qui submoto è Liuonia rebelle hæretico infert victricia fidei catholicæ signa in Moscouiam. Cū iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Paradisus, qui erat in Eden ad Orientem nunc in Occidente. Flos & fructus nouissimè sine semine ac sine cultu a e-

verę philosophię Crux & Christiana Fides Magistrę. Concionatorum Crux doctrix. Poetas CruxDomini facit vere Poetas. Alludit ad Serm. Reges CATHOLICVM qui in Oriente & Occidēte hęc pręstat. CHRISTIANISSIMVM, qui pacata Gallia & passim fundatis collegijs Societatis Iesu, Sa-

natus nō marcescit.

Incassum

Incassum haud porrecta manus. Sed & Indica eŭdē
Nunc quoque Eois aduersa in regione virentem
Fundit humus, non cessantis per secula Regni.
Quinetiam properant volucres tibi reddere cultum
Nata Patris summi, atque eadem gratissima Cōiux.
Seruati ex Vndis Fratres sollemnia vota, &
Effigiem Templo Augusto fixere decoram
Materiam vincente opere, hæc circumdata multo
Argento, plumis vultum est imitata pudicum
MATRIS. Quæ gremio NATI pia pignora gestat.
Nunc Socij dicatis Io, Quos Nautica Pinus
Impauidos Pontum, turbantibus omnia ventis,
Transuexit. Dites animis quæsisse fodinas
Anne piget? veterum aut meminisse laborum?
Et labor, & benefacta iuuant, Cælumque iuuabit,
Cum caput æterno vestrum Diademate cinget.

Imago B. Virginis cū filio cōuestita argēto eaq; ex nitidissimis auiū plumis contexta, oblata est Lauretanæ Virgini à Patrib. Societatis, qui Mixico in Hispanias, & in Italiam transmiserunt.

F I N I S.

